

VRHOVNI SUD CRNE GORE

Vlada Crne Gore
KANCELARIJA ZASTUPNIKA CRNE GORE
PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

ANALIZA PRESUDA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U ODNOSU NA CRNU GORU

Novembar, 2018. godine

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

British Embassy
Podgorica

Analiza je podržana kroz projekat AIRE centra iz Londona – „Implementacija Evropske konvencije u Crnoj Gori”, kao i od strane Britanske ambasade u Podgorici.

Učesnici u izradi Analize:

Miraš Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, predsjednik Odjeljenja za praćenje sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i prava Evropske unije

Dušanka Radović, sudija Vrhovnog suda Crne Gore, predsjednica Odjeljenja sudske prakse i pravne informatike

Valentina Pavličić, zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Bojana Bandović, savjetnica u Vrhovnom sudu Crne Gore

Boško Bašović, savjetnik u Vrhovnom sudu Crne Gore

Ksenija Jovičević, savjetnica u Vrhovnom sudu Crne Gore

Tijana Badnjar, savjetnica u Vrhovnom sudu Crne Gore

Vanja Radević, savjetnica u Kancelariji zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Ivo Šoć, savjetnik u Kancelariji zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava

Novembar, 2018. godine

Izdavanje ovog izvještaja pomogla je Britanska ambasada u Podgorici. Stavovi iznijeti u ovom izvještaju ne moraju nužno odražavati zvanične stavove Britanske ambasade u Podgorici.

**ANALIZA PRESUDA
EVROPSKOG SUDA
ZA LJUDSKA PRAVA
U ODNOSU NA
CRNU GORU**

Novembar, 2018. godine

Sadržaj

Uvod.....	15
I Struktura Analize	18
I. Statistički pregled	19
II. Činjenice, relevantni principi i ocjena Suda	21
III. Izvršenje presuda.....	21
i. Akcioni planovi/izvještaji	22
ii. Pravično zadovoljenje	23
iii. Individualne mjere.....	24
iv. Generalne mjere.....	25
IV. Uticaj na nacionalni pravni poredak.....	26
II Analiza presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, postupak izvršenja i uticaj na nacionalni pravni poredak	28
I. Član 2 – Pravo na život	28
Randelović i drugi protiv Crne Gore.....	29
II. Član 3 – Zabrana mučenja	33
Bulatović protiv Crne Gore	33
Milić i Nikezić protiv Crne Gore	36
Siništaj i drugi protiv Crne Gore.....	38
III. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost	42
Bulatović protiv Crne Gore	43
Mugoša protiv Crne Gore.....	45
IV. Član 6 – Pravo na pravično suđenje	47
i. Član 6 stav 1 – princip pravičnosti	48
Barać i drugi protiv Crne Gore.....	49
ii. Član 6 stav 1 – pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku.....	50
1.a. Presude u pogledu povrede prava na razumno trajanje upravnih postupaka (grupa Živaljević).....	51
1.b. Presude u pogledu povrede prava na razumno trajanje građanskih postupaka (grupa Stakić).....	55
iii. Član 6 stav 1 – izvršenje presude.....	60
1. Presude u pogledu povrede prava na pravično suđenje zbog neizvršenja presude.....	60
iv. Član 6 stav 1 – pravo na pristup sudu	65
Garžičić protiv Crne Gore	65
Radunović i drugi protiv Crne Gore	68

v. Član 6 stav 1 – pravo na obrazloženu presudu.....	72
Tripčevići protiv Crne Gore.....	73
vi. Član 6 stav 2 – pretpostavka nevinosti.....	75
Mugoša protiv Crne Gore	76
V. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života	79
Mijušković protiv Crne Gore.....	79
Antović i Mirković protiv Crne Gore	81
VI. Član 10 – Sloboda izražavanja.....	85
Šabanović protiv Crne Gore	86
Koprivica protiv Crne Gore.....	89
VII. Član 13 – Pravo na djelotvorni pravni lijek.....	95
Uticaj na nacionalni pravni poredak.....	96
VIII. Član 14 – Zabrana diskriminacije.....	99
Alković protiv Crne Gore.....	99
IX. Član 1 Protokola br. 1 – Zaštita imovine.....	103
Bijelić protiv Crne Gore i Srbije	103
Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije	106
A. i B. protiv Crne Gore.....	109
Mijanović protiv Crne Gore	111
III Značaj Analize, zaključci i preporuke	113
Značaj Analize.....	113
Zaključci	114
Preporuke	116

Uvodna riječ

Uvaženi čitaoci,

Zadovoljstvo mi je da preporučim vašoj pažnji Analizu o izvršenju presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru, koju je izradio Vrhovni sud Crne Gore u saradnji sa Kancelarijom zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, a uz podršku Britanske ambasade Podgorica i AIRE centra iz Londona.

Posljednji mjeseci u godini su prilika da se osvrnemo na rezultate rada koje smo, u okvirima nadležnosti naših institucija, postigli u cilju poštovanja i zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda. I zaista, sa sigurnošću možemo istaći da smo u ovoj godini uspješno sproveli značajne aktivnosti u pravcu jačanja implementacije standarda predviđenih Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u nacionalnoj sudskoj praksi.

Uvažavajući mjesto koje Konvencija uživa u našem pravnom poretku, uz izraze posebnog priznanja i poštovanja prema Evropskom sudu za ljudska prava, Vrhovni sud Crne Gore stoji na braniku zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Nakon što smo u februaru ove godine predstavili Izvještaj o primjeni Konvencije u praksi najvišeg suda u državi, odgovorno smo pristupili izradi Analize o izvršenju presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru, poštujući našu ustavnu obavezu, jer su presude Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru izvor prava, a stavovi izraženi u njima imaju neposrednu primjenu na nacionalnom nivou.

Ova Analiza ima za cilj da objedini sudsku praksu Evropskog suda u pogledu presuda donijetih u odnosu na Crnu Goru, da se kroz analizu tih presuda ukaže na uočene nedostatke i prikaže njihov uticaj na domaću sudsku praksu. Imajući u vidu da je razumijevanje principa garantovanih Konvencijom poseban izazov za praktičare, Analiza predstavlja svojevrsni priručnik koji će doprinijeti daljem sprovođenju obuke sudija i unapređenju ujednačavanja sudske prakse u Crnoj Gori.

Posebno ukazujemo na to da smo postupak izvršenja presuda Evropskog suda prepoznali kao izazov, zbog čega je posvećena naročita pažnja i ovoj oblasti. Vjerujem da će predmet vaše pažnje u najvećoj mjeri biti zaključci i preporuke Analize, kojima se daje puni doprinos daljem unaprjeđenju zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda i sprječavanju kršenja preuzetih međunarodno-pravnih obaveza.

U ime Vrhovnog suda Crne Gore želim da ponovim našu posvećenost jedinstvenom sistemu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja čine temelj vladavine prava. U tom temelju je i dio našeg istorijskog nasleđa, koji ćemo učvrstiti daljim pravosudnim koracima u cilju njihovog zajedničkog shvatanja i безусловnog poštovanja.

Sa posebnim zadovoljstvom i ponosom želim napomenuti da Analiza predstavlja djelo naših iskusnih i priznatih eksperata u oblasti zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda – sudije Miraša Radovića, sudije Dušanke Radović i zastupnice Valentine Pavličić, potpisano i od strane mlade

generacije, koja nam pruža vjeru u budućnost kvalitetne zaštite ljudskih prava u Crnoj Gori.

Zahvaljujemo se na uspješnoj saradnji Kancelariji zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, koja je u ovom Projektu realizovana uz iskrenu podršku Britanske ambasade i AIRE centra iz Londona. Sigurna sam da će se naša saradnja sa međunarodnim partnerima, koja je juče i formalizovana u vidu Memoranduma, u svijetlom pravcu razvijati i u budućnosti.

I na kraju, dozvolite da zaključim da izazovi koji stoje pred nama u primjeni standarda evropskog prava postoje, ali postoji i naša snažna volja za njihovom potpunom primjenom i nema nijednog razloga da u tome ne uspijemo.

S poštovanjem,

PREDSJEDNICA

Vesna Medenica

Uvodno obraćanje potpredsjednika Vlade i ministra pravde, Zorana Pažina, na predstavljanju Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru

Poštovana predsjednice,

Poštovane dame i gospodo,

Drage kolegice i kolege,

Široko zasnovan konsenzus u crnogorskom društvu o potrebi prihvatanja i poštovanja ljudskih prava i sloboda jeste *conditio sine qua non* evropske perspektive Crne Gore.

Vrijednosti Savjeta Evrope, te najstarije panevropske međunarodne organizacije, koje su zapisane u samoj preambuli Statuta Savjeta Evrope, kao što su istinska demokratija, ljudska prava i slobode i vladavina prava, jesu zapravo izraz zajedničkog evropskog identiteta 47 država članica Savjeta Evrope. Pravno ruho evropskom identitetu daje praksa Evropskog suda za ljudska prava, kojeg još nazivamo i savješću Evrope ujedinjene u različitostima. Upravo praksa Evropskog suda za ljudska prava, u svom dijalektičkom jedinstvu, predstavlja danas evropski pravni poredak.

Pravo na pojedinačnu predstavku, utvrđeno članom 34 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, jeste jedna vrsta revolucionarne izmjene međunarodnih odnosa i međunarodnog prava, jer građanin, pojedinac, postaje subjekatmeđunarodnog prava. I ne samo da je građanin, pojedinac, subjekt međunarodnog prava, nego je on postao u procesnom smislu, pred Evropskim sudom, ravnopravan sa najbogatijom od država, sa najsnažnijom od vlada. I to jeste, zaista, revolucija u međunarodnim odnosima i revolucija međunarodnog prava.

Danas, nekih devet i po godina od kada je donesena prva presuda u odnosu na Crnu Goru, a do danas ih je doneseno 36, mi imamo jednu pravu riznicu pravnog znanja, koje nam usmjerava, kao svetionik, pravni poredak, koji osvjetljava pravce u kojima treba razvijati crnogorski pravni poredak. Zato uvijek kažem da nijedna od tih presuda kojima je utvrđena povreda nekih od ljudskih prava i sloboda nije protiv Crne Gore – svaka je u korist Crne Gore, jer nam pomaže da, spoznajući sopstvene slabosti unutar našeg pravnog sistema, te slabosti uklanjamo i razvijamo svoj pravni sistem u korist naših građana.

Zato je ova Analiza koja je danas pred nama zaista jedan dragocjeni dokument. Koristim priliku da se zahvalim i čestitam autorima na posvećenom i predanom radu, u kojem su pokazali ne samo dobro poznavanje prakse Evropskog suda nego i nacionalnog prava. Ne smijemo ni u jednom trenutku zaboraviti da je samo na dobro poznavanje nacionalnog prava moguće kalemiti međunarodne pravne standarde, ne i obrnuto. Zato je proces permanentne edukacije nešto što je neizbježno, nešto na šta moramo da računamo kao na cjeloživotni proces učenja pravnika, a to ne bi bilo moguće bez zaista vjernog i pouzdanog partnerstva sa AIRE centrom

iz Londona. Koristim priliku da se zahvalim našim dragim prijateljima i direktorki za Zapadni Balkan, Biljani Braithwaite, koja je već na neki način zaštitni znak svih ovih naših zbivanja kada je u pitanju dijalektičko razvijanje crnogorskog prava.

Mislim da je ova Analiza pokazala četiri kapitalna pravca na kojima treba insistirati u budućem razvoju crnogorskog pravnog poretka. Ona je pokazala da je koncept pojmovnog značenja u praksi Evropskog suda za ljudska prava različit od nacionalnog prava i toga moramo biti duboko svjesni. O tome je dobro pisao raniji sudija Evropskog suda iz Srbije profesor Dragoljub Popović, u svojoj knjizi „Autonomni koncepti evropskog prava ljudskih prava”, koju knjigu zaista srdačno preporučujem svima, jer zaista može biti od koristi.

Drugi ključni element ili ugao presjeka ove Analize jeste naša zajednička spoznaja da države mogu odgovarati pred Evropskim sudom za ljudska prava ne samo zbog toga što su organi javne vlasti nešto uradili nego i zato što nijesu uradili nešto što su bili dužni da urade. Ovo pitanje je posebno značajno kod takozvanih apsolutnih prava po kategorizaciji ljudskih prava i sloboda, kao što su pravo na život i prava koja proizlaze iz zabrane mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Ovdje vidimo da države često odgovaraju ne zato što je organ javne vlasti nešto uradio nego zato što je izostala blagovremena i djelotvorna istraga. Taj procesno-pravni aspekt povrede ljudskih prava i sloboda je, iz ovog ugla, posebno važan i to možete da vidite takođe dobro izanalizirano u ovoj Analizi.

Treće pitanje odnosi se na kategoriju ljudskih prava koja se odnose na sprovođenje pravde u djelo. Rekao bih da iz Analize možemo zaključiti da mi imamo tradicionalno dobar pravni okvir kada su u pitanju ova prava. Da presjekom našeg, na primjer, krivičnog prava možemo utvrditi da sa nekim standardima idemo i ispred same Evropske konvencije, što je posebna vrijednost autentičnog crnogorskog pravnog sistema, ali da problem predstavlja implementacija ovih prava u praksi. To je pitanje na kojem treba predano raditi, jer – kao što znamo – pravo svoju vrijednost ostvaruje tek u dodiru sa životom.

Najzad, četvrti i najznačajniji ugao gledanja na ovu Analizu jeste u odnosu na kategoriju ljudskih prava i sloboda koja su uslovljena u značajnoj mjeri. Ovo je pravnički najzahtjevnije područje, prosto zbog činjenice da ovdje redovno dolazi u pitanje balans između različitih prava, što zaista predstavlja izazov za svakog pravnika praktičara. To je možda i najveći izazov za budućnost u nastavku našega rada i nastojanja da unaprijedimo naš pravni poredak, jer podrazumijeva dobro saznanje i profesionalnu vještinu da sprovodimo takozvani test opravdanosti ili *justification test*, koji u praksi sprovodi Evropski sud za ljudska prava. U mnogim od ovih 36 presuda vidjećete da je upravo to radio Evropski sud prije nego što je ocijenio da li je zadiranje nekog od organa javne vlasti u neko od konvencijskih prava bilo u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

Prvo pitanje koje se redovno nameće jeste da li činjenice ukazuju na neko od konvencijskih prava. Mi odlično znamo da Evropska konvencija ne pokriva ukupan korpus ljudskih prava i sloboda, nego se radi dominantno o građanskim i političkim pravima, uz izuzetke kao što je socijalno pravo na obrazovanje i pravo na mirno uživanje imovine, za koje bismo mogli reći da je ekonomsko pravo. Drugo pitanje jeste da li je to zadiranje propisano zakonom. Ali već u odgovoru na ovo pitanje vidimo da je koncept pojmova Evropskog suda autonoman u odnosu na nacionalno pravo, jer nije dovoljno da je to zadiranje propisano nacionalnim pravom, nego

i to pravo i taj zakon moraju da ispunjavaju određene uslove. Prema tome, izgovor koji često možemo čuti od domaćih pravnika – „pa tako piše u zakonu” – danas u savremenom evropskom pravu nije dovoljan, jer moramo znati zašto to piše u zakonu, koja vrijednost se krije iza te pravne norme i posebno da li je taj zakon jasan, određen i predvidljiv. Ukoliko nije, puko pozivanje na zakonitost ne igra ulogu u ocjeni ispunjavanja evropskih pravnih standarda. Sljedeće pitanje jeste da li je ograničenje ljudskoga prava posvećeno nekom legitimnom cilju. Koji su to legitimni ciljevi, propisano je samom Konvencijom.

Nakon toga dolazimo do odgovora na ključno pitanje – da li je ograničenje ljudskog prava koje je propisano nacionalnim zakonom, koji je jasan, određen i predvidljiv, onoga intenziteta koji je neophodan u demokratskom društvu kako bi se zaštitili pravo i sloboda, odnosno legitimni cilj ograničenja, a to je ono što zahtjeva jednu široku pravnu kulturu u kojoj se sistemski mora prepoznati ne samo jedna grana prava nego najčešće čitav pravni sistem, uključujući i prava zagarantovana crnogorskim Ustavom.

Dakle, osvrćući se danas za onim što je iza nas, mogu da zaključim da je ova pravna riznica koja je predstavljenakroz ovu Analizu pouzdan oslonac da možemo sa punom vjerom da se okrenemo budućnosti.

Hvala vam na pažnji.

Uvodno obraćanje Biljane Braithwaite na predstavljanju Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru

Poštovana predsednice Vrhovnog suda Crne Gore, potpredsedniče Vlade, ministri, sudije, tužioci, uvaženi rukovodioci institucija, dame i gospodo,

Zadovoljstvo mi je da vas u ime AIRE centra pozdravim na skupu koji organizujemo u okviru projekta Vrhovnog suda Crne Gore i AIRE centra usmerenog na usklađivanje prakse sudova u Crnoj Gori sa evropskim pravnim standardima.

Projekat se naročito usredsređuje na primenu Evropske konvencije o ljudskim pravima na nacionalnom nivou. Agenda naših aktivnosti diktirana je potrebama sudstva u Crnoj Gori, koje Vrhovni sud Crne Gore definiše u konsultacijama sa predstavnicima ostalih sudova. U saradnji sa Vrhovnim sudom Crne Gore razvili smo metodologiju da pratimo izmene domaće prakse, što je važno ne samo nama, kako bismo znali da smo naše aktivnosti osmislili i da ih sprovodimo pravilno, već predstavlja izazov sa kojim se Crna Gora susreće u narednom periodu u kontekstu evropskih integracija i u tom smislu želimo da ovaj projekat na vrlo konkretan način doprinese širim naporima snaženja vladavine prava i jačanju implementacije prakse Evropskog suda u domaćim sudovima.

Današnja konferencija je organizovana kako bismo vam predstavili izuzetno važnu Analizu o izvršenju presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru, koja je plod saradnje Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom uz podršku naše organizacije. Ova sveobuhvatna analiza daje osvrt na sve presude koje je Evropski sud usvojio u pogledu Crne Gore u periodu do kraja 2017. godine, razmatra kako individualne, tako i generalne mere koje su institucije Crne Gore preduzele nakon donošenja presuda i, najzad, iznosi preporuke koje identifikuju dalje korake u cilju potpunije nacionalne implementacije Evropske konvencije.

Unapređenje primene Konvencije na nacionalnom nivou jeste u interesu svih. Prvo, ono je u interesu pojedinih građana, koji žele blagovremenu zaštitu svojih prava koja su povređena, naročito ako duže kršenje njihovih prava ima nepopravljive posledice, na primer, u porodičnim stvarima. Kada je zakasnela pravda nepravda. Drugo, ono je u interesu država, koje time izbegavaju stvaranje loše slike o zaštiti ljudskih prava koju pružaju i troškove kojima su izložene kada izgube na sudu u Strazburu. I, konačno, ono je u interesu samog suda u Strazburu, koji se bori sa velikim brojem nerešenih predmeta, kojih bi, logično, bilo manje da je primena njegovih presuda u državama delotvornija.

Današnja analiza će, uverena sam, dati značajan doprinos jačanju svesti stručne i šire javnosti o implikacijama presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru i ulozi državnih institucija u njihovom izvršenju, a nama, u okviru zajedničkog projekta sa Vrhovnim sudom Crne Gore, biti preporuka za oblasti na koje ćemo se fokusirati u narednom periodu. Naš zajednički cilj je da, kako to Evropski sud za ljudska prava često kaže u svojim presudama, osiguramo da su prava garantovana Evropskom konvencijom praktična i delotvorna, a ne teoretska i iluzorna.

Za izradu ovako temeljne i kvalitetne analize zaslužni su, pre svega, sudije Vrhovnog suda Crne Gore, Miraš Radović i Dušanka Radović, i zastupnica Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava, Valentina Pavličić, kao i njihovi sjajni pravni savetnici. Njima se posebno zahvaljujem. Takođe se zahvaljujem profesoru Nebojši Vučiniću, doskorašnjem sudiji Evropskog suda, na korisnim komentarima analize, kao i Ani Vilfan Vošpernik iz Kancelarije juriskonsultata Evropskog suda, koja nam se danas pridružila kako bi dala svoj osvrt na izazove u izvršenju presuda Evropskog suda i važnost ovakve analize.

Najzad, želim da se zahvalim svima koji su omogućili da se danas okupimo. Našim partnerima, Vrhovnom sudu Crne Gore i predsednici Vesni Medenici, na izuzetno konstruktivnoj dugogodišnjoj saradnji, britanskoj Vladi i Ambasadi Velike Britanije u Podgorici, na kontinuiranoj podršci našeg rada, bez koje ova saradnja ne bi bila moguća. I konačno, zahvaljujem se svima vama na tome što ste nam se danas pridružili, uz želje za uspešan rad konferencije.

Hvala.

Izlaganje profesora prava i ranijeg sudije Evropskog suda za ljudska prava, Nebojše Vučinića, na predstavljanju Analize presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru

Objavljivanjem studije „Analiza presuda Evropskog suda za ljudska prava u odnosu na Crnu Goru”, autora Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije zastupnice Crne Gore pred Evropskim sudom u Strazburu, pravosudna, kao i akademska zajednica, ali i šira stručna i laička javnost, dobile su ono što su već neko vrijeme legitimno i sa nestrpljenjem očekivale – sažetu, sintetičnu, ali i veoma meritornu „analizu” bilansa Crne Gore pred Sudom u Strazburu u prvih deset godina, od kada Sud razmatra predmete iz Crne Gore.

Dok su se dosadašnje analize i studije uglavnom odnosile na kvantitativna pitanja broja i pravne prirode predmeta – predstavki pred Sudom, pomenuta studija predstavlja sintetičnu analizu koja se bavi većinom pitanjima od značaja za sadržinu i prirodu predmeta koje je Sud razmatrao u prethodnom desetogodišnjem periodu. Dakle, studija sadrži precizne statističke podatke o predstavkama koje je Sud meritorno razmatrao, pravnu analizu usvojenih presuda i odluka – činjeničnih stanja i pitanja primjene prava, mjera i postupka izvršenja, posebno problematiku opštih mjera implementiranih u postupku izvršenja presuda.

Vidi se da su autori iskusni pravници, jer je studija, kako je prethodno ukazano, kratka, sažeta i sintetična, ali je analiza produbljena, vrlo meritorna, u nekim slučajevima čak i značajno sveobuhvatna, što samo na prvi, površinski pogled može djelovati kontradiktorno. Sa malo riječi autori su rekli puno toga suštinskog o presudama i odlukama protiv Crne Gore koje je Sud usvojio u prethodnom desetogodišnjem periodu. Mnoge suštinske stvari su kazane „između redova”, zbog čega studija zahtijeva pažljivo iščitavanje i tumačenje, što je *ab initio*, imanentno sudskoj funkciji.

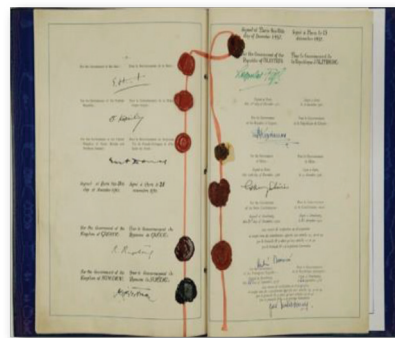
Studija se ne ograničava na ukazivanje individualnih kršenja konvencijskih prava u većini presuda, što je normalno za najmlađu članicu Savjeta Evrope i Evropske konvencije, već upućuje i na pojedina systemska pitanja i određene probleme unutar sudske vlasti, kao i u odnosima sudske i drugih grana vlasti, izvršne, prije svega. U tom kontekstu, može se zaključiti da studija ima veliki edukativno–praktični i posebno preventivni značaj za funkcionisanje sudske vlasti u domenu predupređivanja budućih kršenja Konvencije, i to ne samo u sličnim i istovjetnim slučajevima, odnosno njihovog svođenja na najmanju mjeru.

Studija nalaže pažljivo analiziranje i tumačenje od strane svih aktera sudske vlasti, od pripravnika u osnovnim sudovima do sudija Vrhovnog i Ustavnog suda. Studija, takođe, predstavlja vrlo dobru pravnu osnovu za mnogo efektivniju saradnju i dijalog Vrhovnog i Ustavnog suda. Konačno, mada ne i najmanje značajno, studija je veoma dinamičan i funkcionalan podsticaj za naše sudije da mnogo češće koriste metod sudske prakse, odnosno sudskih presuda u procesu primjene i tumačenja prava u konkretnim slučajevima, jer se samo na taj način – metodom presedana – obezbjeđuje puna pravna sigurnost, odnosno vladavina prava.

Uvod

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) najznačajniji je međunarodni ugovor za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji je potpisan 4. novembra 1950. godine u Rimu.

Konvencija predstavlja kamen temeljac u zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda za 47 zemalja Savjeta Evrope. Saglasnost volja visokih strana potpisnica Konvencije doprinijela je usvajanju zajedničkih vrijednosti proklamovanih Konvencijom i njenom daljem širenju u Evropi. Međutim, Konvencija predstavlja samo „kostur”, a pravno tumačenje principa obezbjeđuje Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: Evropski sud) u svojim presudama.

Crnu Goru obavezuje Konvencija, kao i protokoli uz Konvenciju od 3. marta 2004. godine, što je datum kada su ti instrumenti stupili na snagu za Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora.¹

Crna Gora poklanja punu pažnju primjeni standarda Konvencije na nacionalnom nivou i ulaže snažne napore u cilju praćenja sudske prakse Evropskog suda, koja konstantno evoluira, podsjećajući nas da je Konvencija živ instrument (*living instrument*), te da ljudska prava i osnovne slobode nijesu „teorijska i iluzorna, već praktična i efektivna”.²

Države potpisnice Konvencije saglasile su se o obavezi garantovanja svim licima pod svojom jurisdikcijom prava i sloboda utvrđenih u Dijelu I Konvencije. Polazeći od navedenog,³ podrazumijeva se da ljudska prava i osnovne slobode, koje se jamče Konvencijom, budu primarno zaštićene u nacionalnim okvirima, od strane domaćih vlasti, u propisanim postupcima i uz upotrebu domaćih pravnih mehanizama. Drugim riječima, kada treba odlučiti o pitanjima ljudskih prava, nacionalne vlasti su u boljem položaju nego međunarodne sudije, zbog neposrednog i kontinuiranog kontakta sa vitalnim snagama svojih država.⁴

Pored toga, član 35 Konvencije propisuje da sud može uzeti predmet u postupak tek kada se iscrpe svi unutrašnji pravni lijekovi, u skladu sa opštepriznatim načelima međunarodnog prava. Dakle, državi se pruža prilika da prvenstveno samostalno preduprijedi svako kršenje preuzetih međunarodno-pravnih obaveza, čime se štiti suverenitet države, ali i obezbjeđuje supsidijarnost mehanizma zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane Evropskog suda, kao međunarodnog garanta zaštite.

Načelo supsidijarnosti je dovelo do razvoja doktrine „polje slobodne procjene” (*margin of appreciation*), shodno kojoj je državam ugovornicama ostavljeno izvjesno polje slobodne procjene u ostvarivanju ljudskih prava i sloboda garantovanih Konvencijom, odnosno diskreciono

1 *Bijelić protiv Crne Gore*, predstavka br. 11890/05, od 28. 4. 2009. godine, stav 68, ESLJP.

2 *Airey protiv Irske*, predstavka br. 6289/73, od 9. 10. 1979, Serija A, br. 32, stav 24, ESLJP.

3 Obaveza poštovanja ljudskih prava iz člana 1 Konvencije.

4 *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 5493/72, od 7. 12. 1976. godine, stav 48, ESLJP.

pravo čija širina zavisi od konsenzusa među državama potpisnicama Konvencije, prirode konvencijskog prava i cilja sporne mjere. Ipak, evropski nadzor nad primjenom „polja slobodne procjene” pripada Evropskom sudu.

Imajući sve navedeno u vidu, primjena Konvencije je svojevrsni izazov za nacionalne zakonodavne organe i državne organe u čijoj je nadležnosti primjena zakona, a naročito za sudove, posebno zbog toga što je Evropski sud prvu presudu u odnosu na Crnu Goru – *Bijelić protiv Crne Gore* – donio 28. 4. 2009. godine, što govori o tome da se na direktan način sa primjenom Konvencije susrećemo svega nešto više od osam godina.

Presude Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru izvor su prava i stavovi izraženi u njima imaju neposrednu primjenu na nacionalnom nivou. Međutim, državni organi moraju imati u vidu i stavove Evropskog suda zauzete u presudama protiv drugih država, jer taj sud autoritativno tumači Konvenciju, uzimajući u obzir i zajedničku pravnu osnovu država članica Savjeta Evrope, koji ako se imaju u vidu, doprinose sprječavanju povreda ljudskih prava i sloboda zaštićenih Konvencijom.

U Izvještaju o napretku Crne Gore za 2018. godinu konstatovano je da je Crna Gora nastavila da osigurava dobar nivo saradnje sa Evropskim sudom i da nijedna presuda protiv Crne Gore ne podliježe pojačanom nadzornom postupku. Međutim, potrebno je unaprijeđenje sveukupne svijesti institucija i pravosuđa o pravima zaštićenim Konvencijom, njihovoj spremnosti da primjenjuju standarde u svakodnevnoj praksi i poboljšaju obrazloženja odluka, uključujući i odluke Ustavnog suda. U ovoj oblasti je u toku nekoliko aktivnosti, uključujući izgradnju kapaciteta u pravosuđu i objavljivanje odabranih predmeta Evropskog suda na internet stranici Vrhovnog suda Crne Gore.

Vrhovni sud Crne Gore u saradnji sa AIRE Centrom iz Londona, uz podršku Britanske ambasade, od 2015. godine sprovodi projekat „Implementacija Evropske konvencije o ljudskim pravima u sudovima u Crnoj Gori”. Cilj projekta je usavršavanje sudija u Crnoj Gori na polju ljudskih prava i sloboda, usvajanje evropskih standarda i njihova puna implementacija u nacionalni sistem. Krajnji cilj je stvaranje pravnog prostora zasnovanog na poštovanju ljudskih prava i sloboda zagantovanih Konvencijom.

Okrugli stolovi predstavljaju interaktivne skupove na kojima učesnici mogu da identifikuju izazove sa kojima se sudije suočavaju u nastojanjima da se Konvencija pravilno i potpuno primjenjuje u praksi nacionalnih sudova. Takođe, okrugli stolovi su svojevrsni forumi za razmjenu mišljenja između sudija i eksperata u oblasti konvencijskog prava.

Pod okriljem projekta nastao je i Izvještaj o primjeni Konvencije u praksi Vrhovnog suda Crne Gore, koji je predstavljen svim sudovima. Naime, u Izvještaju je razmatrana usklađenost nacionalne prakse sa praksom Evropskog suda i ocijenjeno da je u crnogorskim sudovima vidljiv napredak u pogledu primjene Konvencije, i to posebno: u pogledu obrazlaganja odluka o pritvoru, odlučivanja o kontrolnim zahtjevima, u oblasti slobode izražavanja i poštovanja prava na pristup sudu. Najveća vrijednost Izvještaja jeste u datim preporukama, koje će pomoći sudijama da u svakodnevnom radu kvalitetnije primjenjuju relevantne standarde iz prakse Evropskog suda.

Nakon Izvještaja, pristupilo se izradi ove Analize, čiji je cilj da objedini sudsku praksu Evropskog suda u pogledu presuda donijetih u odnosu na Crnu Goru, da se kroz analizu tih presuda ukaže na uočene nedostatke i prikaže njihov uticaj na domaću sudsku praksu. Imajući u vidu da je razumijevanje principa garantovanih Konvencijom poseban izazov za praktičare, Analiza predstavlja svojevrsni priručnik koji će doprinijeti daljem sprovođenju obuke sudija i unapređenju ujednačavanja sudske prakse u Crnoj Gori.⁵ Poseban izazov predstavlja postupak izvršenja presuda Evropskog suda, zbog čega je ovoj oblasti posvećena naročita pažnja.

Predmet Analize su presude Evropskog suda donijete u odnosu na Crnu Goru od stupanja Konvencije na pravnu snagu do 1.1.2018. godine, dok su podaci o postupku izvršenja ovih presuda predstavljeni zaključno sa 1.11.2018. godine.

Analiza je nastala kao proizvod saradnje Vrhovnog suda Crne Gore i Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom, uz podršku AIRE Centra iz Londona, u okviru projekta „Implementacija Evropske konvencije u Crnoj Gori”, koji podržava Britanska ambasada u Podgorici. Ovim dokumentom Vrhovni sud Crne Gore ponovo potvrđuje svoju duboku vjeru u ljudska prava i osnovne slobode, koje čine temelj vladavine prava, i odlučno stremi ka preduzimanju daljih pravosudnih koraka u cilju njihovog zajedničkog shvatanja i безусловnog poštovanja.

Ispred Vrhovnog suda Crne Gore u izradi Analize učestvovali su: sudija Miraš Radović i sudija Dušanka Radović, kao i savjetnici: Bojana Bandović, Boško Bašović, Ksenija Jovićević i Tijana Badnjar.

Ispred Kancelarije zastupnika u izradi Analize učestvovali su: zastupnica Valentina Pavličić i savjetnici Vanja Radević i Ivo Šoć.

Učesnici u izradi Analize izražavaju posebnu zahvalnost ambasadorci Velike Britanije, Nj. E. gospođi Alison Kemp, i programskoj menadžerki AIRE Centra iz Londona, gospođi Biljani Braithwaite.

Takođe, učesnici izražavaju zahvalnost profesoru Nebojši Vučiniću, ranijem sudiji Crne Gore pred Evropskim sudom, na pozitivnim ocjenama o analizi.

5 Akcioni plan za implementaciju Strategije reforme pravosuđa 2017–2018, mjera 4.1.1.

I

Struktura Analize

U uvodnom dijelu izloženi su glavni ciljevi Analize, koji su predstavljali polazne osnove prilikom izrade ovog dokumenta. Polazeći od činjenice da je od donošenja prve presude protiv Crne Gore Evropski sud u nekim crnogorskim predmetima istovremeno nalazio povrede više konvencijskih prava, kao i činjenice da su presude prilično raznovrsne u pogledu utvrđenih povreda, radi preglednosti ova Analiza je rađena prema članovima Konvencije, a ne prema redosljedu donošenja presuda. Razlog za ovakav raspored jeste potreba da se kroz svaki pojedinačni član napravi sistematična struktura koja bi na najpogodniji način predstavila namjeru obrađivača Analize.

U smislu navedenog, Analiza je primarno podijeljena na tri dijela, pri čemu je u prvom dijelu predstavljena metodologija rada sa uvodom u način obrade pojedinih presuda, upoznavanjem sa osnovama postupka izvršenja presuda Evropskog suda i definisanjem uticaja presuda tog Suda na nacionalni pravni sistem. Prije upoznavanja sa prethodnim, radi upotpunjavanja prikaza Analize navedeni su određeni statistički podaci.

Drugi dio je svakako glavni dio ovog dokumenta i, kako je već navedeno, predstavlja analizu presuda Evropskog suda protiv Crne Gore, prema članovima Konvencije. U tom dijelu, nakon kratkog uvoda u osnove pojedinih konvencijskih prava, predložene su činjenice u sažetom obliku, relevantni principi i ocjena Suda iz svake pojedinačne presude. Takođe, napravljen je i pregled postupka izvršenja tih presuda, kao finalne faze zatvaranja predmeta pred nadležnim evropskim institucijama. Konačno, u dijelu koji je nosi naslov „Uticaj na sudsku praksu” navedene su zakonodavne izmjene, pravni stavovi Vrhovnog suda nakon donošenja pojedinih presuda Evropskog suda i primjeri neposredne primjene prakse Suda od strane domaćih sudova, kao dokaz značaja jurisprudencije tog Suda za crnogorsko pravosuđe.

Imajući u vidu da je u pojedinim presudama Evropskog suda utvrđena povreda više članova Konvencije (npr. Bulatović protiv Crne Gore, Mugoša protiv Crne Gore i sl.), kao i da su određeni predmeti od strane samog Suda prepoznati kao „ponavljajući” (npr. povrede prava na razumno trajanje postupka u predmetima grupe Stakić), prilikom izrade Analize vodilo se računa da se izbjegne ponavljanje istih podataka, kao i da se pojedine presude koje su identične analiziraju kao cjelina, prije nego pojedinačno.

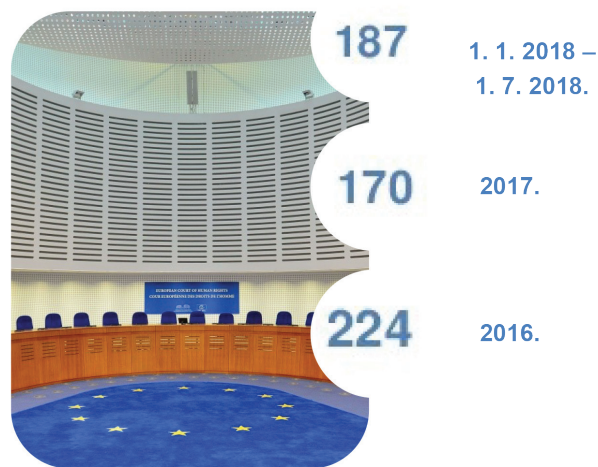
Posljednji dio sadrži opšte zaključke i preporuke, kojima se zaokružuje cjelovitost ove Analize.

I. Statistički pregled

Broj riješenih predstavki protiv Crne Gore

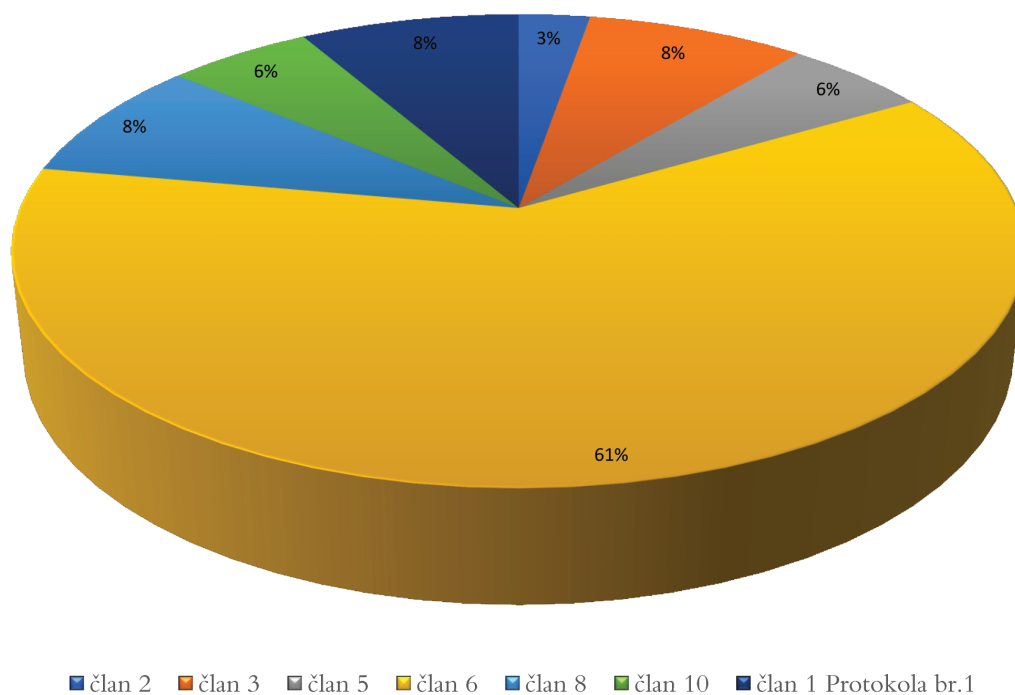
(1. 1. 2016 – 1. 7. 2018)

Na dan 1. januar 2018. godine, pred Evropskim sudom ukupno je bilo u postupku 56.016 predstavki. Od 47 zemalja, Crna Gora je, sa 77 podnijetih predstavki, na 32. mjestu. U 2017. godini, Crna Gora se nalazila na 33. mjestu.

- Od ukupno 187 riješenih predstavki u periodu od 1.1.2018. do 1.7.2018. godine, 169 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa sudske liste predmeta od strane sudije pojedinca, sedam predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa sudske liste predmeta od strane Komiteta, a jedna predstavka je proglašena neprihvatljivom ili izbrisana sa sudske liste predmeta od strane Vijeća. Povodom 10 predstavki odlučeno je presudom.
- Od ukupno 170 riješenih predstavki u 2017. godini, 140 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa sudske liste predmeta od strane sudije pojedinca, 12 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa sudske liste predmeta od strane Komiteta, a dve predstavke su proglašene neprihvatljivim ili izbrisane sa sudske liste predmeta od strane Vijeća. Povodom 16 predstavki odlučeno je presudom.
- Od ukupno 224 riješenih predstavki u 2016. godini, 185 predstavki je proglašeno neprihvatljivim ili izbrisano sa sudske liste predmeta od strane sudije pojedinca, 32 predstavke su proglašene neprihvatljivim ili izbrisane sa sudske liste predmeta od strane Komiteta, a tri predstavke su proglašene neprihvatljivim ili izbrisane sa sudske liste predmeta od strane Vijeća. Povodom četiri predstavke odlučeno je presudom.

Struktura povreda po članovima Konvencije

Predmet Analize predstavlja ukupno 36⁶ presuda u kojima je Evropski sud utvrdio povredu u odnosu na Crnu Goru.

U ovim predmetima utvrđene su povrede, i to: u jednom predmetu člana 2 Konvencije; u tri predmeta utvrđena je povreda člana 3 Konvencije; u dva predmeta utvrđena je povreda člana 5 Konvencije; u 22 predmeta utvrđena je povreda člana 6 Konvencije; u tri predmeta utvrđena je povreda člana 8 Konvencije; u dva predmeta utvrđena je povreda člana 10 Konvencije; u tri predmeta utvrđena je povreda člana 1 Protokola br. 1; u četiri predmeta utvrđena je povreda člana 13 Konvencije (u vezi sa članom 6 Konvencije); u jednom predmetu utvrđena je povreda člana 14 Konvencije (u vezi sa članom 8 Konvencije).

U tabeli se uočava da se u sudskoj praksi Evropski suda u odnosu na Crnu Goru najveći broj presuda odnosi na povredu člana 6 Konvencije – pravo na pravično suđenje.

Na generalnom planu, sudska praksa Evropskog suda u odnosu na sve zemlje potpisnice Konvencije izuzetno je bogata kada je u pitanju član 6 Konvencije.

Naime, u 2017. godini Evropski sud je utvrdio povredu člana 6 Konvencije u 28,03% predmeta, koji su bili u radu.⁷

6 Ukupan broj presuda donijetih u analiziranom periodu je 37. Međutim, kako je u predmetu Koprivica protiv Crne Gore Evropski sud donio dvije presude – br. 41158/09, od 22. novembra 2011. godine (meritum), i br. 41158/09, od 23. juna 2015. godine (pravično zadovoljenje) – iz praktičnih razloga ovaj predmet je analiziran kao jedinstven, pa je usljed toga naveden broj od 36, a ne 37 presuda.

7 Annual Report, European Court of Human Rights, 2017.

II. Činjenice, relevantni principi i ocjena Suda

Za razliku od ugovornih tijela koja se staraju o primjeni pojedinih univerzalnih ugovora o ljudskim pravima i koja, po pravilu, donose mišljenja ili konstatacije koje nijesu u punoj mjeri pravno obavezujuće (npr. Komitet za ljudska prava UN), Evropski sud donosi presude koje su obavezujuće za stranke. U tom smislu, presude su obavezujuće, kako za sve državne organe, tako i za sve ostale pravne subjekte koji su nosioci prava i obaveza na nacionalnom nivou.

Presuda Evropskog suda za ljudska prava sadrži: datume podnošenja i izricanja presude, podatke o strankama, imena agenata, advokata ili savjetnika stranaka, opis postupka, činjenično stanje predmeta, relevantno domaće pravo i praksu, odluku o prihvatljivosti predstavke, sažetak podneska stranaka, pravnu argumentaciju, izreku, eventualnu odluku u pogledu troškova, broj sudija koji čine većinu, izjavu da je tekst autentičan, ukoliko je to potrebno.

U postupku odlučivanja o osnovanosti navoda iz predstavke da je u pojedinačnom slučaju povrijeđeno određeno ljudsko pravo, Evropski sud se koristi relevantnim principima koji su utvrđeni u sudskoj praksi i koji su opšteg karaktera. Nakon navođenja opštih principa, koji su relevantni za ocjenu spornog pitanja, Evropski sud logičkom metodom – dedukcijom – iz opštih principa izvodi pojedinačne principe na osnovu kojih izvodi zaključak u predmetu, odnosno vrši ocjenu (*the Court's assessment*). Ako Evropski sud u presudi utvrdi da je država povrijedila Konvenciju, Zastupnik se stara o izvršenju te presude.

III. Izvršenje presuda

Ukoliko Evropski sud u svojoj presudi utvrdi da je došlo do povrede jedne ili više odredbi Konvencije, jasno je da će biti potrebno preduzimanje daljih koraka kako bi se obezbijedila pravilna implementacija presude na nacionalnom nivou. Međutim, u skladu sa odredbama Konvencije, Evropski sud nema ovlašćenja da sprovodi izvršenja svojih presuda, iako je posljednjih godina preduzeo određene korake ka tome da u svojim presudama ukaže na određene individualne i generalne mjere koje će pomoći izvršenju na nacionalnom nivou. Shodno članu 46(2) Konvencije, zadatak izvršenja i sprovođenja presuda Evropskog suda spada u nadležnost Komiteta ministara Savjeta Evrope (u daljem tekstu: Komitet ministara), koji, sa druge strane, ima definisan pravilnik i metode rada u obavljanju ovih dužnosti.⁸

Izvršenje presuda Evropskog suda podrazumijeva preduzimanje određenih individualnih i generalnih mjera na nacionalnom nivou. Kao individualna mjera, neizostavni dio presuda Evropskog suda najčešće je i odluka o pravičnom zadovoljenju. O preduzetim mjerama tužene države obavještavaju Komitet ministara u formi Akcionog plana, odnosno Akcionog izvještaja.

Da bi se bolje shvatio uticaj jurisprudencije Evropskog suda na nacionalni pravni poredak,

⁸ <https://www.coe.int/en/web/execution/rules-and-working-methods>.

potrebno je naročito predočiti šta prethodni termini podrazumijevaju, odnosno šta je pravično zadovoljenje, koje su to individualne odnosno generalne mjere koje je neophodno preduzeti i šta one zapravo znače. Takođe je bitno obrazložiti i pojam Akcionog plana/izvještaja, kroz koji se Komitet ministara upoznaje o svim preduzetim radnjama država u cilju izvršenja presuda Evropskog suda.

Nakon sticanja nezavisnosti Crne Gore, donijeta je Uredba o zastupniku Crne Gore pred Evropskim sudom za ljudska prava⁹ (u daljem tekstu: Uredba), kojom je formirana posebna Kancelarija, kojom rukovodi Zastupnik. Zastupnik je nadležan da zastupa državu Crnu Goru u predmetima koji se vode pred Evropskim sudom. Pored zastupanja države, odredbama člana 12 stav 2 navedene Uredbe predviđeno je da „ako je presudom Evropskog suda za ljudska prava utvrđeno da je Crna Gora povrijedila odredbe Konvencije, zastupnik se stara o izvršavanju presude i o tome izvještava Komitet ministara Savjeta Evrope”. Iako Uredbom nije bliže precizirano koje radnje Zastupnik može preduzimati prilikom izvršenja presuda Evropskog suda, iz ostalih odredbi proizlazi da Zastupnik ima široka ovlašćenja u tom smjeru, pri čemu je dužan da svakih šest mjeseci Vladi podnosi izvještaj o svom radu.

Od donošenja prve presude protiv Crne Gore do danas, postupak izvršenja je iziskivao preduzimanje različitih mjera od predmeta do predmeta, od jednostavnih slučajeva gdje je isplata pravičnog zadovoljenja *de facto* bila dovoljna da se ispravi utvrđena povreda, do slučajeva gdje je bila nužna koordinisana saradnja najviših državnih institucija. Okolnost da je Komitet ministara prihvatio 35 od 36 akcionih izvještaja koje je dostavio Zastupnik Crne Gore pred Evropskim sudom, nakon čega su ti predmeti i zatvoreni, ukazuje na visok stepen posvećenosti svih relevantnih državnih faktora zaštiti ljudskih prava, vladavini prava i unaprjeđenju demokratskih standarda.

i. Akcioni planovi/izvještaji

Tokom postupka izvršenja, odgovorna država ima priliku da u formi Akcionog plana/izvještaja ukaže na progres postignut u pogledu izvršenja presude. Od izuzetne je važnosti da odgovorna država, u što kraćem roku nakon pravosnažnosti presude, prikaže svoje stanje u pogledu preduzimanja mjera neophodnih za izvršenje presude. U cilju izvršenja presuda Evropskog suda, odgovorna država, preko Odjeljenja za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava, u roku od šest mjeseci od dana kada je presuda postala pravosnažna, kada je to moguće, pruži Komitetu ministara podatke o radnjama koje su preduzete i/ili koje očekuje, tj. namjerava da preduzme u cilju izvršenja presude. Takav podatak bi trebalo da bude dovoljan da Komitet ministara procijeni da li je presuda Evropskog suda za ljudska prava izvršena na zadovoljavajući način, kao i da li su preduzeti odgovarajući koraci u cilju izvršenja presude, uključujući i navođenje vremenskog roka u kojem se očekuje da će se takve mjere preduzeti. Ukoliko u roku od šest mjeseci još uvijek nije moguće odrediti koje je mjere neophodno preduzeti, u

⁹ Objavljena u „Službenom listu Crne Gore”, br. 56/06, od 7. 9. 2006. godine, 79/06, od 26. 12. 2006. godine, „Službenom listu Crne Gore”, br. 04/08, od 17. 1. 2008. godine, 81/08, od 26. 12. 2008. godine, 28/14, od 4. 7. 2014. godine, 36/14, od 22. 8. 2014. godine.

tom slučaju je potrebno pripremiti i prezentovati Akcioni plan koji sadrži korake koji se namjeravaju preduzeti u cilju određivanja navedenih mjera.

Akcioni plan predstavlja plan koji predviđa mjere koje odgovorna država planira, tj. ima namjeru da preduzme u cilju sprovođenja presude, uključujući i indikativno, vremenski okvir za preduzimanje planiranih mjera. Alternativno, kada nije moguće odmah odrediti koje je to mjere neophodno preduzeti, plan će sadržati korake koje treba preduzeti kako bi se utvrdilo koje su mjere neophodne, uključujući i indikativno, vremenski okvir za preduzimanje istih. Akcioni plan nije obavezujući pravni instrument, već izražavanje namjere (koja nije obavezujuća) domaćih vlasti u pogledu izvršenja tačno određene presude Evropskog suda.

Akcioni izvještaj čine informacije i podaci koje je dostavila odgovorna država u pogledu preduzetih mjera u cilju implementacije presude Evropskog suda za ljudska prava i/ili objašnjenje zašto nije neophodno i potrebno preduzimati dalje mjere. Akcioni plan i Akcioni izvještaj međusobno se ne isključuju, ali se mogu zajedno dostavljati kada je to neophodno. Štaviše, prilikom prvog razmatranja određenih slučajeva, odgovorna država već može prezentovati – u formi Akcionog izvještaja – mjere koje je preduzela i usvojila, dok istovremeno može, u formi Akcionog plana, prezentovati koje dodatne mjere namjerava da preduzme.

Rokovi koji su dati za podnošenje Akcionog plana/izvještaja instrukcionog su karaktera, što znači da će u određenim i opravdanim slučajevima odgovorna država moći da zatraži produženje datih rokova. Svi podnijeti akcioni planovi i izvještaji se objavljuju,¹⁰ izuzev kada postoji opravdani zahtjev za diskrecijom od strane države.¹¹

Kada je u pitanju izvršenje presuda koje je Evropski sud donio protiv Crne Gore, u ovoj Analizi će biti predstavljene sve mjere koje je država Crna Gora preduzela u izvršavanju svojih međunarodno-pravnih obaveza, uz uvid u način na koji su pojedine presude uticale na izmjenu nacionalne legislative i sudske prakse crnogorskih sudova, koje su individualne mjere preduzimane u zavisnosti od okolnosti povreda i koliki su iznosi isplaćeni podnosiocima predstavki na osnovu utvrđenih povreda.

ii. Pravično zadovoljenje

Konvencija u članu 41 propisuje da „kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo Visoke strane ugovornice u pitanju omogućava samo djelimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci”. Pravično zadovoljenje podrazumijeva obavezu isplate određenog novčanog iznosa podnosiocu predstavke zbog povrede koju je utvrdio Evropski sud. Pravično zadovoljenje može biti isplaćeno kao naknada materijalne i/ili nematerijalne štete.

10 Vidjeti sajt Odjeljenja za izvršenje presuda Evropskog suda: <https://www.coe.int/en/web/execution>.

11 Vidjeti stav 5 odluke Komiteta ministara sa njihovog 1.100-og sastanka, kako je navedeno u CM/Inf/DH(2010)45.

Pitanje provjere isplate pravičnog zadovoljenja dosuđenog od strane Evropskog suda rijetko će se pokazati problematičnim, s obzirom na to da će tužene vlade bez prolongiranja izvršiti plaćanje dosuđenog iznosa. Nakon toga, obaveza je države da potvrdi Komitetu ministara da je plaćanje izvršeno putem standardnog formulara dostupnog na internet stranici. Komitet ministara će se uključiti u proces isplate pravičnog zadovoljenja samo ako podnositelj predstavlja ospori plaćanje. Ako podnositelj predstavlja nije osporio isplatu u roku od dva mjeseca od kada je ona isplaćena, odnosno od dana kada je Odjeljenje za izvršenje obaviješteno o uplati, onda će Komitet ministara uobičajeno automatski smatrati pravično zadovoljenje isplaćenim.

Pitanje isplate pravičnog zadovoljenja nema nikakvog uticaja na Komitet ministara i on bez obzira na ishod isplate može nastaviti sa materijalnim ispitivanjem predmeta, jer sama isplata pravičnog zadovoljenja ne znači da su time ispunjene neophodne individualne i generalne mjere. Iako se ovaj dio izvršenja smatra najjednostavnijim, ipak se mogu javiti sporna pitanja u određenim slučajevima, a posebno kada Evropski sud odredi značajan iznos za pravično zadovoljenje.¹²

iii. Individualne mjere

Pravilom 6(2) (b) Pravilnika Komiteta ministara za nadzor nad izvršenjem presuda i uslova prijateljskih poravnana predviđeno je da će Komitet imati u vidu diskreciono pravo dotične visoke strane ugovornice da odabere način na koji će postupiti po presudi, ali sa druge strane Komitet ministara je taj koji treba da ispita, da li su preduzete sve neophodne individualne mjere koje će osigurati prestanak kršenja i da je oštećena strana, koliko je to moguće, vraćena u isti položaj u kojem se nalazila prije kršenja Konvencije – *restitutio in integrum*. Sam Pravilnik daje primjere šta se od individualnih mjera može zahtijevati, uključujući i brisanje neopravdane krivične osude iz kaznene evidencije, davanje boravišne dozvole (ukoliko Sud smatra da bi deportovanje stranca dovelo do povrede Konvencije), ponovno otvaranje osporenog domaćeg postupka ili oslobađanje onih za koje je utvrđeno da su lišeni slobode nezakonito. U izuzetnim slučajevima i sam Evropski sud u presudi često ukazuje koje individualne mjere treba preduzeti, pa će se u tim slučajevima Komitet ministara posebno voditi navodima iz presude Evropskog suda.

Individualne mjere koje se moraju preduzeti razlikuju se od predmeta do predmeta, u zavisnosti od prirode utvrđene povrede i okolnosti svakog pojedinačnog slučaja. Kao karakteristična grupa mogu se izdvojiti predmeti gdje je Evropski sud našao da su domaći sudski postupci bili nepravični i gdje je jasna individualna mjera koja se mora preduzeti, a to je ponovno otvaranje tih postupaka. Moguće su situacije gdje domaće zakonodavstvo ne predviđa takvu mogućnost, zbog čega Komitet ministara može tražiti od države da usvoji neophodnu zakonsku regulativu. Takođe, gdje takvo zakonodavstvo postoji ali je neprimjenljivo u predmetnom slučaju, Komitet ministara će istražiti da li se mogu preduzeti *ad hoc* mjere koje bi imale isto dejstvo poništavanja posljedica utvrđene povrede.¹³

12 Vidjeti postupak izvršenja presude *Stran Greek Refineries i Stratis Andreadis protiv Grčke*, A 301-B (1994); 19 EHRJ 293, ili *Loizidou protiv Turske* (član 50), br. 15318/89, presuda (pravično zadovoljenje) od 28. 7. 1998. godine, ECHR 1998-IV.

13 Vidjeti, npr., predmete *Hulki Gunes protiv Turske*, 2003-VII; 43 EHRJ 263, koji je bio predmet Komitetovih privre-

Još jedna od grupa predmeta u kojoj su se javljale poteškoće (i nastavljaju da se javljaju) kod raznih država ugovornica tiče se presuda po članu 2 Konvencije gdje je Evropski sud našao da država nije sprovela efikasnu istragu, čime je prekršila svoje pozitivne obaveze u skladu sa tim članom. Komitet ministara je zauzeo stav da državne vlasti imaju trajnu obavezu da sprovedu efikasnu istragu i da je ovo dio njihovih obaveza da preduzmu odgovarajuće individualne mjere izvršenja presude Evropskog suda. U tom smjeru, države će imati obavezu da preduzmu efikasne istražne radnje ako je u presudi Evropskog suda utvrđeno da je istražni postupak imao nedostatke.

U konačnom, valja napomenuti i grupe tzv. ponavljajućih predmeta, koje mogu takođe predstavljati probleme za nadzor Komiteta ministara nad individualnim mjerama. Jedna takva problematična oblast obuhvata predmete pokrenute protiv velikog broja istočnoevropskih država koji se odnose na propust ili značajno odlaganje implementacije konačnih odluka domaćih sudova od strane državnih vlasti ili državnih preduzeća, koji često uključuju značajna novčana sredstva.¹⁴ Nakon presuda Evropskog suda u ovim predmetima, Komitet ministara ima obavezu da ispita da li su bilo kakvi dalji koraci preduzeti na domaćem nivou, kao što je na primjer: da li su donijete naredbe o izvršenju, da li se sredstva za isplatu povjerilaca mogu obezbijediti i prenijeti na stranku koja je uspjela u sporu i tome slično.

iv. Generalne mjere

Najvažniji korak u postupku izvršenja jeste preduzimanje tzv. generalnih mjera, koje su usmjerene na sprječavanje novih povreda ili koje dovode do okončanja povreda koje traju (Pravilo 6(2) (b)(ii)). Iako će Komitet ministara razmatrati pitanje generalnih mjera od samog početka, on neće čekati da se individualne mjere usvoje. Ponekad je situacija takva da se prvo moraju usvojiti generalne mjere kako bi se individualne mjere mogle preduzeti, na primjer, gdje je novi pravni lijek stvoren u okviru generalnih mjera koji podnosioc predstavke onda može iskoristiti. Potreba za takvim mjerama proizlazi iz opšteg javnog zahtjeva međunarodnog prava da strane u sporazumu, kao što je Konvencija, imaju obavezu da osiguraju da su njihovi zakoni i praksa usklađeni sa njom. Pomenuti Pravilnik daje primjere generalnih mjera: zakonski ili regulatorni amandmani, izmjena sudske ili administrativne prakse ili objavljivanje presuda Suda na jeziku tužene države i njihova diseminacija relevantnim državnim organima. Posljed-

menih rezolucija ResDH(2005)113, ResDH(2007)26 i ResDH(2007)150, *Gocmen protiv Turske* (2006) i *Soylemez protiv Turske* (2006). U sva tri slučaja, Sud je našao povrede u pogledu pravičnosti krivičnih postupaka na osnovu koji su podnosioci predstavki osuđeni na dugotrajne zatvorske kazne. Relevantno tursko zakonodavstvo o ponovnom otvaranju postupaka nije bilo primjenljivo na presude Suda koje su postale konačne prije 4. februara 2003. godine ili na presude donijete u predstavkama podnijetim Sudu nakon tog datuma. Podnosioci predstavki, koji su svoje predstavke podnijeli u 1995, 1999. i 2002. godini, nisu bili obuhvaćeni ovim zakonom. Usvajanjem posljednje gore pomenute privremene rezolucije u predmetu *Hulki Gunes* (ResDH(2007)150) (i uzimajući u obzir predmete *Gocmen i Soylemez*), Komitet je utvrdio da bi nastavak trenutne situacije doveo do očiglednog kršenja obaveza Turske i snažno urgirao na vlasti Turske da „odmah uklone pravnu prazninu koja sprječava ponovno otvaranje domaćih postupaka”. U junu 2013. godine, napori Komiteta su se konačno isplatili sa usvajanjem novog zakona koji dozvoljava ponovno otvaranje za sve predmete koji su pred Komitetom ministara.

14 Vidjeti, npr., *Timofeyev protiv Rusije* (2003), 40 EHR 901 (i 97 sličnih predmeta), i *Zhovner protiv Ukrajine* (2004) (i 231 sličan predmet).

njih godina jedna od generalnih mjera koje države preduzimaju jeste obuka državnih službenika. Procjena da li su generalne mjere preduzete često je glavni razlog zbog kojeg je predmet zadržan na agendi Komiteta ministara neko vrijeme, iako je pravično zadovoljenje dodijeljeno, a individualne mjere preduzete.

Sa praktičnog stanovišta, iako postoji izuzetan stepen usklađenosti sa plaćanjem pravičnog zadovoljenja, postoje ozbiljni problemi sa kašnjenjima u implementaciji generalnih mjera zbog nedostatka volje kod određenog broja država da se postupi u skladu sa presudom, što se često pripisuje političkim razlozima. Takođe, izmjena nacionalnog zakonodavstva može zahtijevati neko vrijeme i može biti podložna varijacijama u nacionalnoj politici. Još jedan od problema javlja se kada se povreda odnosi na ustanovljenu domaću sudsku praksu, bez obzira na tendenciju ka direktnoj primjeni Konvencije u nacionalnim pravnim sistemima. U takvim slučajevima, neke države putem cirkularnog pisma nadležnih organa informišu sudove i relevantne zvaničnike o presudi Evropskog suda. Ipak, ovo neće biti dovoljno za Komitet ministara, već će se sačekati dok se ne dobiju jasni dokazi da su domaći sudovi usvojili više „konvencijski” pristup žalbi.¹⁵ Nakon reformi sa konferencija u Interlakenu, Izmiru i Brajtonu, postoji odlučnost država i Komiteta ministara da se pozabave ovim nedostacima i da učine sistem efikasnijim.¹⁶

IV. Uticaj na nacionalni pravni poredak

Kroz postupak izvršenja presuda jasno je vidljiv uticaj pojedinih presuda na cjelokupni pravni poredak, zbog čega je poseban dio Analize posvećen tom uticaju, koji je prije svega uočen kroz reformu legislative i neposrednu primjenu standarda Evropskog suda u domaćim sudskim odlukama.

Prilikom primjene tih standarda, posebno je potrebno da se primjenjuju standardi iz presuda protiv Crne Gore, jer su one izvor prava u nacionalnom pravnom poretku. To znači da su sudovi obavezni da primjenjuju standarde iz tih presuda u onim situacijama u kojima su ti standardi relevantni za rješavanje slučaja iznjetog pred njih.

Djelovi Analize naslovljeni „Uticaj na nacionalni pravni poredak” / „Uticaj na zakonodavstvo i sudsku praksu” / „Uticaj na sudsku praksu” podrazumijevaju prikaz odluka u konkretnim predmetima crnogorskih sudova koje su donijete primjenom standarda iz presuda Evropskog suda protiv Crne Gore, a sve sa ciljem da se pokaže da su sudovi poštovali odluke Evropskog suda, mijenjali sopstvenu praksu i usaglašavali je sa standardima. Osim toga, cilj prikaza pojedinih odluka domaćih sudova jeste da se pokaže način na koji je primijenjen standard u presudi

15 Na primjer, pitanje se pojavilo u kontekstu izvršenja presuda Suda od strane Komiteta u odnosu na slobodu izražavanja u Turskoj, posebno kod osuda od strane državnih bezbjednosnih sudova zbog vrijeđanja države ili nacije, što je do skoro bilo uvijek potvrđivano od strane turskog Kasacionog suda. Sud je primijetio da je, nakon donošenja presuda Evropskog suda, nekoliko odredbi iz kojih su proistekle povrede izmijenjeno usvajanjem novog Krivičnog zakona u junu 2005. godine. Informacije koje je dostavila Vlada ukazivale su da se, iako je praksa sudova i tužilaca uznapredovala, ipak nije moglo reći da su turski sudovi više instance u cjelosti uskladili svoju praksu sa presudama Suda.

16 Vidjeti CM/Rec (2008) 2, preporuku koja predlaže više praktičnih nacionalnih mjera da se osigura brza egzekucija presuda.

domaćeg suda, kako bi to moglo služiti kao ogledni primjer za buduće slučajeve. Nadalje, u ovom dijelu Analize su prikazani i pravni stavovi zauzeti povodom presuda donijetih u odnosu na Crnu Goru.

U nekim odlukama domaćih sudova nije bilo pozivanja na stavove iz presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, ali je bilo pozivanja na iste stavove iz presuda u odnosu na druge države.

Nadalje, uticaj presuda Evropskog suda ogleda se i kroz zakonodavnu reformu kojom je, takođe, unaprijeđena praksa, imajući u vidu da se u kontinentalnim pravnim sistemima, kojima pripada Crna Gora, radije prihvataju promjene prakse usljed promjene zakona nego usljed uticaja precedenata. Osim toga, praksa Evropskog suda je uticala i na način tumačenja postojećih zakonskih odredaba služeći kao smjernica za unaprijeđenje primjene zakona, a samim tim i za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

II

Analiza presuda Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, postupak izvršenja i uticaj na nacionalni pravni poredak

I. Član 2 – Pravo na život

Član 2

Pravo na život

1. Pravo na život svake osobe zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.
2. Lišenje života se ne smatra protivnim ovom članu ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna:
 - a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja;
 - b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili spriječilo bjekstvo lica zakonito lišenog slobode;
 - c) prilikom zakonitih mjera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune.

U članu 2 Konvencije proklamovana je fundamentalna vrijednost Konvencije – ljudski život. Navedeni član Konvencije propisuje dvije materijalne obaveze: opštu obavezu zaštite zakonom prava na život i zabranu namjernog lišavanja života, koja je ograničena tačno određenim izuzecima. Takođe, ovaj član sadrži i procesnu obavezu – sprovođenje efektivne istrage povodom povreda navedenih materijalnih obaveza.¹⁷

Evropski sud za ljudska prava utvrdio je povredu člana 2 Konvencije u jednom predmetu protiv Crne Gore.

17 *Guide on Article 2 of the Convention – Right to life*, Savjet Evrope.

1. Presuda u pogledu člana 2

Randelović i drugi protiv Crne Gore

br. 66641/10

presuda od 19. septembra 2017. godine

i. Analiza presude

Ova presuda je jedina protiv Crne Gore gdje je utvrđena povreda procesnog aspekta člana 2 Konvencije. Predstavka, koju je podnijelo 13 podnosilaca, odnosi se na nepostojanje djelotvorne istrage o nestanku članova porodice podnositeljke predstavke nakon potapanja čamca u avgustu 1999. godine, zbog prekomjerne dužine trajanja krivičnog postupka.

(a) Činjenice

U noći 15. avgusta 1999. godine, oko sedamdeset Roma ukrcalo se na brod „Miss Patt” na crnogorskoj obali, sa namjerom da se preveze do Italije. Brod je potonuo zbog prevelikog broja putnika, pri čemu je stradalo više desetina lica romske nacionalnosti. Podnosioci predstavke su najbliži rođaci nekoliko Roma koji su preminuli ili nestali. Istakli su povredu prava na život, koje je garantovano članom 2 Konvencije, povredu člana 3 Konvencije, koji zabranjuje mučenje ili nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, povredu člana 6 Konvencije, tj. prava na pravično suđenje u razumnom roku, člana 13 Konvencije, koji jamči pravo na djelotvorno pravno sredstvo, i člana 14 Konvencije, koji zabranjuje svaki vid diskriminacije u sprovođenju konvencijskih prava.

Jedanaesta podnositeljka predstavke je navela da država nije sprovela efikasnu istragu jer su, nakon petnaest godina od spornog događaja, nadležni organi identifikovali samo trinaest tijela i još uvijek nijesu pronašli odgovorne za smrt njenog brata i snahe. Takođe je tvrdila da krivični postupci nijesu bili ni brzi ni efikasni, što je bilo rezultat nedostatka volje suda da postupa brzo, kao i strategije odbrane da odugovlači postupke.

(b) Relevantni principi

Evropski sud je ponovio da obaveza propisana članom 2, da štiti pravo na život, nameće državi proceduralnu obavezu da istraži smrt, ne samo od državnih službenika, već i nepoznatih pojedinaca.¹⁸ Osnovna svrha istrage je da „obezbijedi efikasnu implementaciju domaćih zakona koji štite pravo na život i osigura odgovornost odgovornih lica”. Kako bi bila efikasna, istraga mora da omogući identifikovanje i kažnjavanje odgovornih osoba. Iako nije obaveza rezultata već sredstava, svaki nedostatak u istrazi koji umanjuje mogućnost utvrđivanja okolnosti predmeta ili odgovornih osoba rizikuje odstupanje od zahtijevanih standarda efektivnosti.¹⁹

18 *Branko Tomašić i drugi protiv Hrvatske*, br. 46598/06, stav 62, 15. januar 2009. godine; *Toğcu protiv Turske*, br. 27601/95, stav 109 in fine, 31. maj 2005. godine; i *Menson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odluka), br. 47916/99, 6. maj 2003. godine.

19 *El-Masri protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije [VV]*, br. 39630/09, stav 183, ECHR 2012.

Kada zvanična istraga vodi ka pokretanju postupaka pred domaćim sudovima, postupci u cjelosti, uključujući i istragu, moraju ispuniti zahtjeve pozitivnih obaveza zaštite života na osnovu zakona. Iz prethodnog se nikako ne bi smio izvesti zaključak da bi član 2 mogao da podrazumijeva pravo podnosioca predstavke na krivično gonjenje ili kažnjavanje trećih strana za krivično djelo ili apsolutnu obavezu da se sva krivična gonjenja završe osuđujućim presudama ili tačno određenim krivičnim sankcijama. S druge strane, domaći sudovi nikako ne bi smjeli da dozvole da djela u kojima je došlo do ugrožavanja života prolaze nekažnjeno.²⁰

(c) Ocjena Suda

Sud je u presudi naveo da, s obzirom da je suđenje još uvijek u toku,²¹ pitanje koje treba procijeniti nije da li su pravosudni organi bili odlučni da kazne odgovorne na odgovarajući način, već da li su postupali sa primjerenom marljivošću i brzinom.

Iako mogu da postoje prepreke ili poteškoće koje sprječavaju napredovanje istrage u određenoj situaciji, brzo reagovanje organa koji ispituju navodne povrede prava na život može se generalno smatrati suštinskim u održavanju povjerenja javnosti da se oni pridržavaju vladavine prava i da sprječavaju svaku pojavu dosluha sa nezakonitim djelima ili njihovu toleranciju.

Sud je primijetio da nakon više od deset godina i sedam mjeseci od spornog događaja sporni krivični postupci su još uvijek bili u toku pred drugostepenim organom, a optuženi su oslobođeni od strane prvostepenog suda u julu 2014. godine zbog nedostatka dokaza. Takođe, Sud je naglasio da protok vremena neizbježno umanjuje količinu i kvalitet raspoloživih dokaza, a pojava nepostojanja marljivosti baca sumnju na dobru vjeru u napore za sprovođenje istrage.

Sud je naglasio i da je, u predmetima koji se tiču člana 2, a u vezi sa postupcima koji su pokrenuti kako bi se rasvijetlile okolnosti smrti pojedinca, dužina trajanja postupaka snažan pokazatelj da su postupci imali nedostatke do mjere ustanovljavanja povreda procesnih obaveza tužene države na osnovu Konvencije, osim ako država ne pruži veoma uvjerljive i vjerovatne razloge da opravda takav tok postupka.

Stoga, Sud je utvrdio da se odlaganja ne mogu smatrati usklađenim sa obavezama države na osnovu člana 2 i da istraga i kasniji krivični postupci nijesu u skladu sa zahtjevima brzine i efikasnosti. Na osnovu toga, došlo je do povrede člana 2 Konvencije.

Sud je izbrisao predstavku sa liste predmeta kada su u pitanju žalbe prvog, drugog, trećeg, četvrtog, petog, šestog, sedmog, osmog, devetog, desetog, dvanaestog i trinaestog podnosioca predstavke, jer je nakon početne komunikacije našao da navedeni podnosioci nemaju namjeru da nastave sa predstavkom, u smislu člana 37 stav 1 (a) Konvencije. Takođe, Sud nije našao da postoje posebne okolnosti u smislu poštovanja ljudskih prava, kako je definisano Konvencijom i protokolima, na osnovu kojih bi se zahtijevao nastavak ispitivanja njihovih žalbi.

20 *Öneryıldız protiv Turske [VV]*, br. 48939/99, stavovi 95–96, ECHR 2004–XII.

21 U vrijeme odlučivanja, predmet „Miss Patt” je još uvijek bio u toku pred nacionalnim sudovima.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 19. juna 2018. godine.²²

(b) Individualne mjere

Prije donošenja presude Evropskog suda, predmetni krivični postupak je okončan donošenjem presude Apelacionog suda Crne Gore u maju 2017. godine i oglašavanjem krivim četvorice optuženih zbog krivičnih djela vezanih za tragični događaj. Podnositeljki predstavke je isplaćeno pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete i troškovi postupka u ukupnom iznosu od 12.500 eura. Kada je u pitanju materijalna šteta, Evropski sud nije utvrdio bilo kakvu vezu između utvrđene povrede i tražene materijalne štete, pa je na osnovu toga odbacio zahtjev podnositelje predstavke u tom dijelu.

(c) Generalne mjere

Prije donošenja predmetne presude, u avgustu 2009. godine, u Crnoj Gori je stupio na snagu novi Zakonik o krivičnom postupku, čiji je cilj bio dalje jačanje discipline krivičnih sudova i povećanje efikasnosti krivičnog postupka. Najvažnija promjena u odnosu na prethodno zakonodavstvo jeste uvođenje *tužilačke istrage*. U tom smislu, suprotno prethodnom Zakoniku, koji se primjenjivao u spornom krivičnom postupku, po novom Zakoniku o krivičnom postupku tužiocu sprovode istragu i imaju obavezu da prikupe sve dokaze i podatke neophodne za podizanje optužnice ili obustavljanje istrage. Takođe, po prvi put je uveden institut sporazuma o priznanju krivice, koji je u velikoj mjeri rasteretio rad krivičnih sudova. Efikasnost ovih promjena je već priznata od strane Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ) u njihovom posljednjem izvještaju.²³ U Akcionom izvještaju Vlada je predočila ove informacije Komitetu ministara, što je i uvaženo. U predmetnom izvještaju se navodi da dužina krivičnih postupaka ne predstavlja značajan problem u Crnoj Gori, zbog čega predmet *Ranđelović* treba posmatrati kao izolovani slučaj. Presuda je prevedena i objavljena u „Službenom listu Crne Gore“.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 20. septembra 2018. godine na 1324. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)331, kojom je predmet zatvoren.²⁴

2. Uticaj na sudsku praksu

Ranđelović i drugi protiv Crne Gore prva je presuda koju je Evropski sud donio zbog povrede člana 2 Konvencije, i to u dijelu procesnog aspekta ovog člana. Dakle, iako je u pitanju izolovani slučaj, ova presuda snažno opominje državne organe o potrebi sprovođenja efikasne istrage i ekspeditivnog krivičnog postupka u cilju zaštite prava na život. Treba ukazati da je navedeni predmet pravosnažno riješen presudom Vrhovnog suda Crne Gore od 22.11.2017. godine, kojom su odbijene kao neosnovane žalbe branilaca optuženih i potvrđena presuda Apela-

22 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)646E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)646E).

23 Vidi str. 227 Studija CEPEJ br. 23, izdanje 2016 – podaci za 2014. godinu.

24 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-186814>.

cionog suda Crne Gore, kojom su optuženi oglašeni krivim zbog krivičnog djela teško djelo protiv opšte sigurnosti iz člana 388 stav 2 u vezi sa članom 327 stavovi 1 i 3 u vezi sa članom 23 Krivičnog zakonika Crne Gore.

II. Član 3 – Zabrana mučenja

Član 3

Zabrana mučenja

Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.

Najkraća odredba u Konvenciji propisuje apsolutnu zabranu zlostavljanja koja ne može biti derogirana ni u doba rata ili druge javne opasnosti koja prijete opstanku nacije.²⁵

Član 3 se može podijeliti na pet elemenata: mučenje, nečovječno, ponižavajuće, postupanje, kažnjavanje. Za svaki od ovih elemenata, Evropski sud je razvio bogatu sudsku praksu.

U odnosu na Crnu Goru, donijete su tri presude u kojima je utvrđena povreda zabrane mučenja: *Bulatović protiv Crne Gore*, *Milić i Nikezić protiv Crne Gore* i *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu člana 3

Bulatović protiv Crne Gore

br. 67320/10

presuda od 22. jula 2014. godine

i. Analiza presude

Ovo je prva presuda protiv Crne Gore u kojoj je utvrđena povreda člana 3 Konvencije zbog ponižavajućeg postupanja prema podnosiocu predstavke. Istovremeno je i prva presuda gdje je utvrđena povreda člana 5 stav 3 Konvencije zbog predugog trajanja pritvora (preko pet godina).²⁶

(a) Činjenice

Kada je u pitanju član 3 Konvencije, podnosilac predstavke se žalio na uslove i nedostatak medicinske njege dok je bio u pritvoru. Naveo je da je ćelija u kojoj je bio pritvoren bila prenatrpana i da nije imao vodu za piće ni svakodnevni boravak na otvorenom. Tvrdio je da je

²⁵ Popović i grupa autora, „Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda”, JP „Službeni glasnik”, 2017.

²⁶ Za žalbe podnosioca predstavke u odnosu na povredu člana 5 u ovom predmetu i odluku Suda u tom dijelu vidjeti dio Analize za član 5.

to vidjela i evidentirala i delegacija Evropskog komiteta za sprječavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni ili postupaka (CPT) 2008. godine, koja je, između ostalog, posjetila i njegovu ćeliju. Takođe, žalio se na dužinu kontinuiranog lišenja slobode između 27. juna 2002. godine i 21. marta 2011. godine, kada je relevantna odluka suda postala pravosnažna.

(b) Relevantni principi

Sud je već izrazio stav da velika prenatrpanost sama po sebi predstavlja problem po članu 3 Konvencije.²⁷ Konkretno, utvrđena je povreda člana 3 u predmetu gdje je podnosilac predstavke bio pritvoren gotovo devet mjeseci u izuzetno prenatrpanom prostoru (10 m² na četiri osobe) sa malim pristupom dnevnoj svjetlosti, ograničenom dostupnošću tekuće vode, naročito tokom noći, i jakim mirisom iz toaleta, kao i sa nedovoljno hrane ili hranom lošeg kvaliteta i neadekvatnom posteljinom.²⁸ Sud je ponovio da član 3 propisuje da država obezbijedi da zatvorenici budu pritvoreni u uslovima koji su u skladu sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju bolu i teškoćama intenziteta koji premašuje neizbježan nivo patnje koji je svojstven lišenju slobode i da, s obzirom na praktične zahtjeve zatvaranja, njihovo zdravlje i dobrobit budu adekvatno obezbijeđeni.²⁹

(c) Ocjena Suda

Sud je našao da je došlo do povrede člana 3 Konvencije u odnosu na uslove pritvora, ali da nije bilo povrede člana 3 Konvencije u odnosu na medicinsku njegu u pritvoru, a utvrdio je i povredu člana 5 stav 3 Konvencije.

Nadzor nad pritvorom: Sud je zapazio da relevantni zakoni i drugi propisi predviđaju da nadzor nad izvršenjem pritvora vrši predsjednik nadležnog suda. Međutim, relevantni zakoni i drugi propisi ne predviđaju postupak po pritužbama – pred sudom ili upravnim organom – kojim bi se ispunio uslov djelotvornosti u odnosu na pritužbe podnosioca predstavke.³⁰ Uz to, CPT takođe konstatuje da ne postoji sistematičan pristup rješavanju pritužbi zatvorenika. Pored toga, navode i da su posjete zatvorskim ustanovama od strane sudija, ombudsmana i nevladinih organizacija prilično rijetke i ograničene u obimu.

S obzirom na navedeno, Sud je smatrao da se nadzor nad pritvorom koji vrši predsjednik nadležnog suda ne može smatrati djelotvornim domaćim pravnim lijekom u tom smislu.

Uslovi u pritvoru: U ovom dijelu Sud je konstatovao da je ćelija u kojoj je podnosilac predstavke bio pritvoren i koja je imala i ormare, sanitarni čvor i sto za ručavanje, imala dimenzije od 25 m² i da je tu bilo smješteno četrnaest pritvorenih lica, koja su spavala na krevetima na tri nivoa.

Sud je konstatovao i da je prethodno navedeno potkrijepio i CPT, koji u svom izvještaju zapaža „alarmantni nivo prenatrpanosti” u istražnom zatvoru u relevantno vrijeme. Konkretno, govore o ćeliji od 28 m² sa petnaest mjesta za spavanje u koju je bio smješten dvadeset i jedan muški zatvorenik, pri čemu je to bilo značajno ispod standarda od 4 m² po osobi koje preporučuje CPT. Većina ćelija bila je zagušljiva i vlažna, uprkos velikim prozorima i uređajima

27 *Kadiķis protiv Letonije* (br. 2), br. 62393/00, stav 52, 4. maj 2006. godine.

28 *Modarca protiv Moldavije*, br. 14437/05, stavovi 60–69, 10. maj 2007. godine.

29 *Kudła protiv Poljske [VV]*, br. 30210/96, stavovi 92–94, ECHR 2000–XI, i *Melnītis protiv Letonije*, br. 30779/05, stav 69, 28. februar 2012. godine.

30 *Đermanović protiv Srbije*, br. 48497/06, stav 41, 23. februar 2010. godine.

za klimatizaciju. Lica pritvorena u istražnom zatvoru boravila su u svojim ćelijama dvadeset tri ili više sati dnevno, u nekim slučajevima i po nekoliko godina.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 17. oktobra 2016. godine.³¹

(b) Individualne mjere

Podnosilac predstavke je 10. aprila 2009. godine od strane Višeg suda u Podgorici osuđen na kaznu zatvora od četrnaest godina. U avgustu 2013. godine, kazna podnosioca predstavke je smanjena s obzirom na amnestiju i on je pušten na slobodu prije nego što je Evropski sud donio presudu. Navedene mjere u kontekstu pritvorskih uslova osigurale su prestanak predmetnih povreda člana 3 Konvencije, s obzirom na to da se podnosilac predstavke više nije nalazio u pritvorskim uslovima koji su suprotni standardima Konvencije. Podnosilac predstavke je tražio pravično zadovoljenje na ime materijalne štete. Međutim, Evropski sud nije vidio nikakvu uzročno-posljedičnu vezu između utvrđene povrede i tražene štete, zbog čega nije dosudio pravično zadovoljenje u tom dijelu. S druge strane, podnosilac predstavke nije tražio nematerijalnu štetu i troškove postupka.

(c) Generalne mjere

Preduzete su mjere kako bi se popravili uslovi u zatvoru u Spužu u skladu sa uobičajenim standardima CPT-a. Posebne mjere su preduzete u pogledu: sprječavanja prenaseljenosti zatvorske populacije, obezbjeđivanja zatvorenicima dvosatnog vježbanja na dnevnom nivou, a riješen je i problem nedostatka vode u zatvorima. Izmijenama Zakonika o krivičnom postupku, uvedena je mogućnost primjene alternativnih sankcija (jemstvo, obavezno javljanje nadležnim organima, privremeno oduzimanje putnih dokumenata itd.), što je rezultiralo smanjenjem primjene pritvora kao mjere. Presuda je prevedena i objavljena u „Službenom listu Crne Gore”. Zastupnik je dostavio navedenu presudu Višem sudu u Podgorici, Apelacionom sudu Crne Gore, Vrhovnom sudu Crne Gore i Ministarstvu pravde sa kratkom analizom o utvrđenim povredama.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 1. februara 2017. godine na 1276. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2017)35, kojom je predmet zatvoren.³²

31 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1149E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1149E).

32 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-171286>.

Milić i Nikezić protiv Crne Gore

br. 54999/10 i 10609/11

presuda od 28. aprila 2015. godine

i. Analiza presude

Ovom presudom utvrđena je povreda oba aspekta člana 3 Konvencije – materijalnog i procesnog.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su se žalili po članu 3 Konvencije da su bili podvrgnuti torturi i zlostavljanju od strane službenika obezbjeđenja u zatvoru, kao i da povodom tog događaja nije došlo do djelotvorne istrage.

(b) Relevantni principi

Materijalni aspekt: Sud je već izrazio stav da su lica koja se nalaze u pritvoru u ugroženom položaju i da vlasti imaju dužnost da zaštite njihovu fizičku dobrobit. Upotreba sile može povremeno biti neophodna kako bi se obezbijedila sigurnost u zatvoru i održao red ili spriječio kriminal u takvim ustanovama, ali se ta sila može koristiti samo ukoliko nema drugog rješenja i ona ne smije biti pretjerana. Svako pribjegavanje fizičkoj sili koje nije strogo neophodno zbog postupanja pritvorenog lica unižava ljudsko dostojanstvo i u principu predstavlja povredu člana 3 Konvencije.³³

Sud je dalje našao da kada o određenim događajima isključivo organi vlasti imaju saznanja u potpunosti ili dijelom, kao što je to slučaj sa licima koja su pod kontrolom vlasti lišena slobode, nastaje jaka pretpostavka činjenica vezanih za povrede koje su nastale tokom takvog lišenja slobode. I zaista, može se smatrati da je teret dokazivanja u rukama vlasti, koje treba da pruže zadovoljavajuće i uvjerljivo obrazloženje.³⁴

Procesni aspekt: Prema utvrđenoj praksi Suda, kada fizičko lice ponudi kredibilnu tvrdnju da je bilo predmet ophođenja policije ili drugih sličnih subjekata koji rade u ime države koje je predstavljalo povredu člana 3, dužnost je domaćih vlasti da sprovedu djelotvornu zvaničnu istragu.³⁵

(c) Ocjena Suda

Uzimajući u obzir konkretne radnje opisane i utvrđene u domaćem postupku, kao i povrede konstatovane u medicinskim izvještajima, Sud je našao da je dostignut prag predviđen članom 3 i smatrao da je došlo do povrede materijalnog aspekta člana 3 Konvencije u odnosu na oba podnosioca predstavke.

33 *Kopylov protiv Rusije*, br. 3933/04, stav 157, 29. jul 2010, ESLJP.

34 *Salman protiv Turske [VV]*, br. 21986/93, stav 100, ECHR 2000-VII, i *Vladimir Romanov protiv Rusije*, br. 41461/02, stav 58, 24. jul 2008. godine.

35 *Labita protiv Italije [VV]*, br. 26772/95, stav 131, ECHR 2000-IV.

Takođe, Sud je smatrao da nije uvjerljivo utvrđeno da se odluka državnog tužioca o prekidanju krivičnog postupka bazirala na adekvatnoj ocjeni svih relevantnih činjeničnih elemenata u ovom predmetu, posebno uzimajući u obzir nalaze činjenica kako ih je utvrdio ombudsman u disciplinskom postupku. S obzirom na navedeno, Sud je smatrao da je došlo do povrede procesnog aspekta člana 3 Konvencije u odnosu na oba podnosioca predstavke.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 21. aprila 2016. godine.³⁶

(b) Individualne mjere

Prije donošenja presude Evropskog suda, jedan od podnosilaca predstavke je izašao iz zatvora, dok se drugi i dalje tamo nalazio i pri tom se prema njemu postupalo u cjelosti prema standardima Konvencije. Tokom 2009. godine disciplinski postupak je pokrenut protiv trojice zatvorskih stražara, pri čemu je utvrđeno je da su odgovorni zbog zloupotrebe položaja i prekoračenja ovlašćenja i kažnjeni su sa 20% smanjenja plate. Zbog zastare, nadležni tužilac nije bio u mogućnosti da pokrene novu krivičnu istragu. Podnosiocima predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete u iznosu od po 4.350,00 eura, dok su za troškove postupka dobili ukupan iznos od 4.680,00 eura. Naknada za materijalnu štetu nije tražena od strane podnosilaca predstavke.

(c) Generalne mjere

Preduzete su mjere kako bi se spriječili slični slučajevi, a naročito zlostavljanje od strane zatvorskih čuvara, pa je nakon donošenja predmetne presude organizovan niz obuka zatvorskih službenika u organizaciji relevantnih domaćih i stranih institucija. Tokom 2014. godine, ZIKS je u saradnji sa NVO „Inicijativa mladih za ljudska prava” održao radionicu o efikasnijem korišćenju nacionalnih i međunarodnih propisa za prevenciju mučenja, dok su Ministarstvo pravde i Policijska akademija, u saradnji sa TAIEX-om i Evropskom komisijom, sproveli niz treninga namijenjenih zatvorskom osoblju. ZIKS i Policijska akademija su potpisale memorandum o obuci zatvorskog osoblja u vezi sa praktičnom primjenom upotrebe sile, uključujući gumene pendreke i poštovanje standarda ljudskih prava prilikom korištenja sile. Pored navedenih obuka, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu organizovao je dvije radionice sa posebnim fokusom na činjenice ovog predmeta kojima su prisustvovali državni tužioci i zatvorski čuvari.

Nakon presude Evropskog suda u ovom predmetu, državni tužilac je u drugim predmetima pokrenuo krivične postupke protiv pet zatvorskih stražara zbog zlostavljanja i mučenja pritvorenika, od kojih su četiri proglašena krivima. Praksa državnog tužioca prenosi jasnu poruku zatvorskim stražarima da fizičko i verbalno zlostavljanje pritvorenika nije prihvatljivo i da će biti adekvatno sankcionisano. Presuda je prevedena i objavljena u „Službenom listu Crne Gore”. Zastupnik je izvršio posebnu analizu o utvrđenim povredama i zajedno je sa prevedenom presudom dostavio ZIKS-u, Vrhovnom državnom tužilaštvu Crne Gore, Osnovnom sudu u Danilovgradu, Vrhovnom sudu Crne Gore, Ustavnom sudu Crne Gore i Zaštitniku ljudskih prava i osnovnih sloboda Crne Gore (Ombudsman).

³⁶ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)511E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)511E).

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 6. septembra 2016. godine na 1263. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2016)200, kojom je predmet zatvoren.³⁷

Siništaj i drugi protiv Crne Gore

br. 1451/10, 7260/10 i 7382/10

presuda od 24. novembra 2015. godine

i. Analiza presude

Predstavke je podnijelo sedam podnosilaca zbog navodne povrede člana 3 Konvencije. Svi podnosioci predstavki žalili su se na torturu i zlostavljanje od strane policijskih službenika između 9. i 15. septembra 2006. godine, te na nepostojanje djelotvorne istrage u vezi sa tim. Šesti podnosilac predstavke žalio se i na nedostatak adekvatne zdravstvene zaštite u pritvoru. U ovom predmetu utvrđena je povreda člana 3 Konvencije u materijalnom i procesnom dijelu samo u odnosu na trećeg podnosioca predstavke.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavki su se žalili na torturu i zlostavljanje od strane policijskih službenika, kao i da u tom smislu nije bilo djelotvorne istrage.³⁸ Uz to, šesti podnosilac predstavke se žalio i na nedostatak zdravstvene zaštite dok je bio u pritvoru.

(b) Relevantni principi

Procesni aspekt čl. 3 Konvencije: Sud je podsjetio da, kada događaji o kojima je riječ, u potpunosti ili dijelom leže u okviru isključivog znanja vlasti, kao što je u slučaju lica koja su pod kontrolom vlasti lišena slobode, jaka pretpostavka činjenica nastaje u odnosu na povrede koje su nastale tokom takvog lišenja slobode. I zaista, može se smatrati da je na vlastima teret dokazivanja da pruže zadovoljavajuće i uvjerljivo obrazloženje.

Efikasnost istrage: Prema utvrđenoj praksi Suda, kada fizičko lice ponudi kredibilnu tvrdnju da je postupanje koje je preduzeto od strane policije ili drugih sličnih subjekata koji rade u ime države predstavljalo povredu člana 3, dužnost je domaćih vlasti da sprovedu djelotvornu zvaničnu istragu.³⁹

37 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-166811>.

38 Šesti i sedmi podnosilac predstavke su se žalili da su osuđeni na osnovu izjave koja je iznuđena od prvog podnosioca predstavke. Pored toga, podnosioci predstavki su se žalili i u pogledu osude na osnovu dnevnika prvog podnosioca, koji je pribavljen u nezakonitom pretresu i na osnovu kasnijeg neadekvatnog prevoda tog dnevnika. Takođe su se žalili da su osuđeni u prvom stepenu od strane tročlanog umjesto petočlanog vijeća sudija. Sud nije utvrdio povredu člana 6 Konvencije, već je cijenio da su pritužbe podnosioca predstavki očigledno neosnovane i iste odbacio u skladu sa članom 35 Konvencije.

39 *Labita protiv Italije [VV]*, br. 26772/95, stav 131, ECHR 2000-IV.

Sud je konstatovao da nepostojanje zaključaka iz bilo kakve od datih istraga ne znači, samo po sebi, da je istraga bila nedjelotvorna: obaveza da se sprovodi istraga nije obaveza rezultata, već sredstva. Ne mora svaka istraga da bude nužno uspješna niti da dođe do zaključka koji se poklapa sa prikazom događaja koji je dao tužilac. Međutim, ona u principu treba da bude takva da može da dovede do utvrđivanja činjenica predmeta i, ako se ispostavi da su navodi tačni, da dovede do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih.⁴⁰ Kada bi bilo drugačije, opšta zabrana torture i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja bi, uprkos svom fundamentalnom značaju, bila nedjelotvorna u praksi i bilo bi moguće u nekim slučajevima da subjekti koji djeluju u ime države zloupotrijebe prava lica pod njihovom kontrolom i to bukvalno nekažnjivo. Istraga mora biti detaljna, brza i nezavisna.

(c) Ocjena Suda

Sud je konstatovao da su nakon što je treći podnosilac predstavke bio uhapšen, i istražni sudija i zatvorski ljekar na njemu konstatovali povrede. Istražni sudija konstatovao je da je on imao zavoj na glavi pod kojim je bila vidljiva posjekotina, kao i da je imao krvni podliv na gornjem dijelu jagodice. Iste povrede konstatovao je i zatvorski ljekar, koji ih je detaljnije opisao: ogrebotinu od 5 cm na vrhu glave, tamno modri krvni podliv na lijevoj jagodici, dimenzija 4x0,3 cm. Uz to, zatvorski ljekar konstatovao je tamno modri krvni podliv od lijeve bradavice do pazuha dimenzija 25x3cm i veliki krvni podliv iznad lijevog lakta.

Sud je konstatovao da vlada nije osporila postojanje povreda na trećem podnosiocu predstavke, niti je dala obrazloženje o porijeklu istih, već je samo navela da one nijesu bile takve težine koja je potrebna da bi se smatralo torturom ili nečovječnim ili ponižavajućim postupanjem. Jedina radnja koja je po tome preduzeta bila je, izgleda, istraga unutrašnje kontrole policije, koja ne može da se smatra nezavisnom, jer je radi sama policija, niti se može smatrati temeljitom, jer je potpuno ignorisan treći podnosilac predstavke i njegove pritužbe i konstatovane povrede. Nije bilo ničega u spisima predmeta što bi ukazalo na to da je bila preduzeta bilo koja druga radnja da se pojasni porijeklo povreda trećeg podnosioca predstavke i da se utvrdi lice koje je odgovorno, a kamoli da se ono krivično goni.

S obzirom na navedeno, Sud je našao da je dostignut prag predviđen članom 3, pa je smatrao da je došlo do povrede materijalnog i procesnog dijela člana 3 Konvencije u odnosu na trećeg podnosioca predstavke.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Predmet još uvijek nije zatvoren od strane Komiteta ministara, a posljednji Akcioni plan Vlada je podnijela 1. juna 2018. godine.⁴¹

(b) Individualne mjere

Evropski sud je utvrdio da nije bilo efikasne istrage povodom predmetnog događaja, zbog čega je vrhovni državni tužilac naložio nadležnom Osnovnom državnom tužilaštvu ponovno

40 *Mikheyev protiv Rusije*, br. 77617/01, stav 107, 26. januar 2006.

41 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)628E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)628E).

pokretanje istrage po krivičnoj prijavi podnosioca predstavke. S obzirom na to da je podnosilac predstavke pušten na slobodu u avgustu 2009. godine i da trenutno živi u Kanadi, nadležno Osnovno državno tužilaštvo je poslalo zamolnicu za saslušanje podnosioca predstavke u svojstvu svjedoka-oštećenog. Tokom 2017. godine saslušana su i ostala lica u vezi sa kritičnim događajem i taj postupak je još uvijek u toku.

Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 6.500,00 eura. Naknada za materijalnu štetu nije tražena od strane podnosioca predstavki.

(c) Generalne mjere

U izvršenju predmetne presude sproveden je niz obuka i mjera podizanja svijesti kako bi se spriječilo zlostavljanje od strane policije i osigurala djelotvorna istraga u ovakvim slučajevima. Konkretno, u 2014. i 2015. godini Policijska akademija je u saradnji sa Savjetom Evrope organizovala tri radionice o primjeni standarda Konvencije koje su se odnosile na pritvor u policijskim ustanovama, a kojima je prisustvovalo 80 policijskih službenika. U 2015. i 2016. godini Kancelarija ombudsmana je sprovedla pet dodatnih treninga u cilju osiguranja poštovanja relevantnih preporuka CPT-a (prisustvovalo je oko 100 policijskih službenika). Takođe su sprovedene odgovarajuće obuke kako bi se državnim tužiocima skrenula pažnja na nalaženja Evropskog suda iz predmetne presude. Takođe, ovom presudom je priznata djelotvornost ustavne žalbe kao pravnog lijeka (vidjeti stav 123 presude *Siništaj i drugi*), što podrazumijeva da će ovakvi slučajevi ubuduće biti pravilno i efikasno ispitani i sankcionisani od strane Ustavnog suda. Presuda je prevedena i objavljena u „Službenom listu Crne Gore”. Zastupnik je sa posebnom analizom o utvrđenim povredama dostavio presudu Vrhovnom državnom tužilaštvu, Specijalnom državnom tužilaštvu, Osnovnom sudu u Podgorici, Višem sudu u Podgorici, Višem sudu u Bijelom Polju, Vrhovnom sudu Crne Gore i Ministarstvu unutrašnjih poslova.

2. Uticaj na nacionalni pravni poredak

U predmetu *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, Evropski sud je ustanovio princip da se ustavna žalba u Crnoj Gori može u principu smatrati djelotvornim pravnim lijekom od 20. marta 2015. godine.⁴²

Sud se u presudi pozvao na relevantne principe, ističući da pravni lijek, kako bi bio djelotvoran, mora da bude u mogućnosti da direktno ispravi sporno stanje stvari i mora da ponudi razumne izgleda za uspjeh.⁴³ Međutim, postojanje samih sumnji u izgleda za uspjeh nekog konkretnog pravnog lijeka koji nije očigledno beskoristan nije validan razlog da se ne iscrpi neki pravni put ili sredstvo. Novo zakonodavstvo, međutim, eksplicitno predviđa mogućnost podnošenja ustavne žalbe ne samo u odnosu na odluku već i u odnosu na činjenje ili nečinjenje. Uz to, dalje se predviđa, između ostalog, mogućnost dosuđivanja pravične naknade i ograničava se procesuiranje svih predmeta pred Ustavnim sudom po ustavnoj žalbi na najviše 18 mjeseci. S obzirom na reformu postupka po ustavnoj žalbi,⁴⁴ Sud je utvrdio da je ustavna

42 O djelotvornosti pravnih sredstava vidjeti Analizu u dijelu člana 13.

43 *Balogh protiv Mađarske*, br.47940/99, stav 30, 20. jul 2004. godine, i *Sejdovic protiv Italije [VV]*, br. 56581/00, stav 46.

44 Vidjeti članove 68–78 Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore („Službeni list Crne Gore”, br. 11/2015, od 12. 3. 2015. godine).

žalba djelotvoran pravni lijek od 20. marta 2015. godine, jer je to datum od kada novi Zakon o Ustavnom sudu Crne Gore stupio je na snagu.

S obzirom na to da je predmetni Zakon o Ustavnom sudu stupio na snagu prije donošenja presude *Siništaj*, ne može se reći da je ova presuda „uticala” na zakonodavstvo. Ipak, značaj ove presude je upravo u tome što su i od strane Evropskog suda pravna sredstva propisana ovim Zakonom prepoznata kao dostupna i djelotvorna, zbog čega se presudom *Siništaj*, na određeni način, „garantuje” djelotvornost ustavne žalbe, kao pravnog lijeka koji se mora iskoristiti prije obraćanja Evropskom sudu.

III. Član 5 – Pravo na slobodu i sigurnost

Član 5

Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovinovanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen biće odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašćeno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se usloviti garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo da izjavi žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito, naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.

Cilj člana 5 jeste sprječavanje neopravdanog ili proizvoljnog lišenja slobode.⁴⁵ Stoga, lišenje slobode mora biti u skladu sa principom zakonitosti. Pri tome se zakonitost cijeni u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, ali i međunarodnim pravom.⁴⁶

Evropski sud je donio dvije presude protiv Crne Gore u kojima je utvrđena povreda člana 5 Konvencije: *Bulatović protiv Crne Gore* i *Mugoša protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu člana 5

Bulatović protiv Crne Gore

br. 67320/10

presuda od 22. jula 2014. godine

i. Analiza presude

(a) Napomena: Kako je u ovom predmetu utvrđena i povreda člana 3, činjenični prikaz, kao i postupak izvršenja ove presude, dat je u okviru dijela Analize za člana 3.

Podnosilac predstavke se žalio i na povredu čl. 5 st. 3 Konvencije, zbog dužine kontinuiranog lišenja slobode između 27. juna 2002. godine i 21. marta 2011. godine, kada je relevantna odluka suda postala pravosnažna.

(b) Relevantni principi

Sud je ponovio da istrajno postojanje razumne sumnje da je uhapšeno lice počinilo krivično djelo predstavlja *conditio sine qua non* za zakonitost nastavljenog pritvora, ali nakon određenog proteka vremena taj uslov više nije dovoljan. Sud mora da ustanovi da li su drugi osnovi koje su navele sudske vlasti i dalje opravdavale lišenje slobode. Kada su takvi osnovi „relevantni” i „dovoljni”, Sud mora da se uvjeri i da su domaće vlasti pokazale „posebnu marljivost” u sprovođenju postupka. Složenost i posebne karakteristike istrage faktori su koje treba uzeti u obzir u tom smislu.⁴⁷

Iako je ranije bjekstvo faktor koji treba uzeti u obzir,⁴⁸ Sud ponavlja da se rizik od bjekstva optuženog ne može cijeliti izolovano. Drugi faktori, naročito oni koji su u vezi sa njegovim ili njenim karakterom, moralom, domom, zanimanjem, imovinom, porodičnim vezama i svim vrstama veza sa zemljom u kojoj je krivično gonjen, mogu ili da potvrde postojanje rizika od bjega ili da učine taj rizik tako malim da se njime ne može opravdati lišenje slobode do suđenja. Međutim, rizik od bjekstva nužno se smanjuje kako prolazi vrijeme provedeno u

45 *McKay protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV]*, stav 30.

46 *Medvedyev i drugi protiv Francuske [VV]*, stav 79; *Toniolo protiv San Marina i Italije*, stav 46.

47 *Solmaz protiv Turske*, br. 27561/02, stav 40, 16. januar 2007. godine.

48 *Punzelt protiv Republike Češke*, br. 31315/96, stav 76, 25. april 2000. godine.

prituvo, jer vjerovatnoća da će vrijeme provedeno u pritvoru biti odbijeno od zatvorske kazne koju pritvoreno lice može da očekuje ako bude osuđeno vjerovatno će učiniti mogućnost budućeg zatvora manje zastrašujućom i smanjiti njegovo iskušenje da pobjegne.⁴⁹ Čak i ako je lišenje slobode opravdano po članu 5 stav 3, može se govoriti o povredi te odredbe ukoliko se pritvor optuženog produži preko razumnog vremena zbog toga što postupak nije sproveden sa traženom ekspeditivnošću, jer član 5 stav 3 propisuje da prema pritvorenom licu vlasti moraju pokazati „posebnu marljivost u sprovođenju postupka”.⁵⁰ Iako dugi periodi lišenja slobode ne predstavljaju automatski povredu člana 5 stav 3, Sud je konstatovao da obično samo izuzetne okolnosti mogu da opravdaju duge periode lišenja slobode.

(c) Ocjena Suda

Sud je ponovio da u određivanju dužine pritvora prije suđenja po članu 5 stav 2 Konvencije, period koji treba uzeti u obzir počinje danom kada je optuženi odveden u pritvor i završava danom kada je potvrđena optužba, čak iako samo od prvostepenog suda⁵¹. Shodno tome, period koji treba uzeti u obzir u slučaju podnosioca predstavke sastojao se od dva zasebna perioda: (1) od 3. marta 2004. godine kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na tuženu državu⁵², do osuđujuće presude od 10. aprila 2009. godine; i (2) od 29. januara 2010. godine, kada je osuđujuća presuda ukinuta u postupku po žalbi, do kasnije osuđujuće presude od 4. oktobra 2010. godine.

Pošto Sud treba da da ukupnu ocjenu akumuliranog perioda pritvora po članu 5 stav 3 Konvencije kada ocjenjuje razumnost dužine istražnog pritvora podnosioca predstavke⁵³, period koji treba uzeti u obzir u slučaju podnosioca predstavke iznosi pet godina osam mjeseci i petnaest dana.

Sud je smatrao da su razlozi za produženje i trajanje pritvora, koje su navele domaće vlasti bili sigurno relevantni. Međutim, u posebnim okolnostima ovog predmeta Sud nije smatrao da je neophodno ispitivati da li su bili i dovoljni, ni da li je trebalo da domaće vlasti uzmu u obzir uz to i alternativne mjere da se obezbijedi pristupstvo podnosioca predstavke na suđenju, pošto se predmetni krivični postupak nije vodio traženom brzinom, što su priznali i sami domaći sudovi i što se propisuje čl. 5 st. 3. Pošto nije bilo izuzetnih okolnosti u ovom predmetu koje bi mogle da opravdaju tako dug postupak, Sud je smatra da je pritvor podnosioca predstavke koji je trajao duže od pet godina bio produžen preko razumnog vremena.⁵⁴ Shodno tome, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 5 stav 3 Konvencije.

49 *Neumeister protiv Austrije*, 27. jun 1968. godine, stav 10, Serija A, br. 8.

50 *Herczegfalvy protiv Austrije*, 24. septembar 1992. godine, stav 71, Serija A, br. 244.

51 *Panchenko protiv Rusije*, br. 45100/98, 8. februar 2005. godine, stav 90.

52 *Jablonski protiv Poljske*, br. 33492/96, 21. decembar 2000. godine, st. 65-66.

53 *Solmaz protiv Turske*, br. 27561/02, 16. januar 2007. godine, stavovi 36-37.

54 *Korchuganova protiv Rusije*, br. 75039/01, stavovi 71 in limine i 77, 8. juna 2006; *I.A. protiv Francuske*, 23. septembar 1998, stavovi 98 i 112, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-VII; i *Khudoyorov protiv Rusije*, br. 6847/02, stavovi 175 i 189, ECHR 2005-X (izvodi).

Mugoša protiv Crne Gore

br. 76522/12

presuda od 21. juna 2016. godine

i. Analiza presude

U ovom predmetu utvrđena je povreda člana 5 stav 1 Konvencije, jer je rješenje o produženju pritvora donijeto nakon isteka zakonskog roka za kontrolu pritvora. Takođe, utvrđena je i povreda člana 6 stav 2, jer se sud u svojoj odluci o produženju pritvora izjasnio o krivici podnosioca predstavke prije nego što je isti pravosnažno osuđen.⁵⁵

(a) Činjenice

Povod za podnošenje predstavke je krivični postupak koji je vođen pred Višim sudom u Podgorici protiv podnosioca predstavke zbog krivičnog djela teškog ubistva. Podnosilac predstavke se žalio na povredu članova 5 i 6 Konvencije, a naročito: (a) da je bio nezakonito u pritvoru između 18. i 22. septembra 2011. godine, (b) na nedovoljno obrazloženje odluke Ustavnog suda Crne Gore i (c) da je došlo do kršenja pretpostavke nevinosti.⁵⁶

(b) Relevantni principi

Sud je ponovio da se izrazi „zakonski” i „u skladu sa procedurom propisanom zakonom u članu 5 stav 1” naročito odnose na nacionalne zakone i obavezu države da postupa u skladu sa materijalnim i proceduralnim pravilima.⁵⁷ Prvenstveno je na nacionalnim vlastima, a naročito na sudovima, da tumače i primjenjuju domaće zakone. Međutim, drugačije je sa predmetima gdje, na osnovu člana 5 stav 1, nepostupanje u skladu sa tim zakonom predstavlja kršenje Konvencije. U takvim predmetima Evropski sud može i treba da upotrijebi određenu moć da razmotri da li je nacionalni zakon sproveden.

Ipak, „zakonitost” zadržavanja u pritvoru na osnovu domaćih zakona jeste primarni, ali ne uvijek i presudni element. Sud dodatno mora biti uvjeren da je trajanje pritvora tokom perioda koji se razmatra bilo u skladu sa svrhom člana 5 stav 1, a to je da se osoba zaštiti lišavanja slobode na proizvoljan način. Sud, štaviše, mora utvrditi da li su domaći zakoni sami po sebi u skladu sa Konvencijom, uključujući opšte principe koji su u njemu izraženi ili se podrazumijevaju.⁵⁸

(c) Ocjena Suda

Sud je smatrao da su u predmetnom slučaju zakoni dovoljno jasno formulisani. Ipak, manjak preciznosti u rješenjima o pritvoru u smislu trajanja i produženja pritvora, te nedostatak dosljednosti o tome da li su zakonski rokovi za preispitivanje osnovanosti pritvora obavezujući ili

55 Vežano za povredu člana 6 stav 2 Konvencije vidjeti dio Analize za član 6.

56 U pogledu povrede člana 6 Konvencije vidjeti dio Analize za član 6.

57 *Mooren protiv Njemačke [VV]*, br. 11364/03, stav 72, 9. jul 2009. godine.

58 *X protiv Finske*, br. 34806/04, stav 148, ECHR 2012 (izvodi); *Bik protiv Rusije*, br. 26321/03, stav 30, 22. april 2010. godine; *Winterwerp protiv Holandije*, 24. oktobar 1979. godine, stav 45, Serija A, br 33.

ne, čine ih nepredvidivim u njihovoj primjeni. U smislu gore navedenog, Sud je smatrao da pritvor u kojem se podnosilac predstavke nalazio u periodu od 18. do 22. septembra 2011. godine nije bio „zakonit” u smislu člana 5 stav 1 Konvencije, u kojem vremenskom periodu domaći sud nije donio rješenje o produženju pritvora. Shodno tome, došlo je do povrede te odredbe.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 24. marta 2017. godine.⁵⁹

(b) Individualne mjere

Podnosilac predstavke je 11. marta 2015. godine od strane Višeg suda u Podgorici osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina, koju trenutno služi. Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 7.150 eura. Podnosilac predstavke nije tražio pravično zadovoljenje na ime materijalne štete.

(c) Generalne mjere

Preduzete su mjere kako bi se uskladila praksa nacionalnih sudova u pogledu određivanja i kontrole pritvora. U 2017. godini Vrhovni sud Crne Gore je usvojio dva pravna stava: prvi, po kojem su sudovi dužni da se dosljedno pridržavaju rokova za kontrolu pritvora iz člana 179 stav 2 i iz člana 198 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku, a prekoračenje navedenih rokova ima za posljedicu povredu prava na slobodu i bezbjednost ličnosti, i drugi, koji podrazumijeva da u rješenju o određivanju ili produženju pritvora sud mora jasno da naglasi postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo i da izbjegava izraze koji impliciraju izvjesnost da je okrivljeni izvršilac krivičnog djela.⁶⁰ Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana i koristi se u aktivnostima za obuku sudija u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 10. maja 2017. godine na 1286. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2017)141, kojom je predmet zatvoren.⁶¹

2. Uticaj na sudsku praksu

Imajući u vidu da je navedena presuda, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, izvor prava u pravnom poretku Crne Gore i da je cilj njenog donošenja da se u skladu sa obavezama koje je država preuzela ratifikacijom Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda preduprijedi dalje kršenje prava koje je utvrđeno u presudi Evropskog suda za ljudska prava, a time na adekvatan način i izvrši presuda tog suda, Krivično odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore zauzelo je pravni stav Su. V. br. 7/17, 17. 1. 2017. godine, u kojem je izraženo da je „*sud dužan da se dosljedno pridržava rokova za kontrolu pritvora iz čl. 179 st. 2 i iz čl. 198 st. 1 ZKP. Prekoračenje navedenih rokova ima za posljedicu povredu prava na slobodu i bezbjednost ličnosti.*”

59 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)363E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)363E).

60 Pravni stav Vrhovnog suda, Su. V. br. 6/17, vidjeti u nastavku Analize.

61 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-173897>.

IV. Član 6 – Pravo na pravično suđenje

Član 6

Pravo na pravično suđenje

1. Svako, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Presuda se izriče javno, ali se štampa i javnost mogu isključiti sa cijelog ili sa dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbjednosti u demokratskom društvu, kada to zahtijevaju interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u mjeri koja je, po mišljenju suda, nužno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde.
2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona.
3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:
 - a) da u najkraćem mogućem roku, detaljno i na jeziku koji razume, bude obaviješten o prirodi i razlozima za optužbu protiv njega,
 - b) da ima dovoljno vremena i mogućnosti za pripremanje odbrane;
 - c) da se brani lično ili putem branioca koga sam izabere ili, ako nema dovoljno sredstava da plati pravnu pomoć, da ovu pomoć dobije besplatno kada interesi pravde to zahtijevaju;
 - d) da ispituje svjedoke protiv sebe ili da postigne da se oni ispituju i da se obezbijedi prisustvo i saslušanje svjedoka u njegovu korist, pod istim uslovima koji važe za one koji svjedoče protiv njega;
 - e) da dobije besplatnu pravnu pomoć prevodioca ako ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava u sudu.

Za princip vladavine prava od suštinskog je značaja pravično suđenje. Sud je razvio izuzetno bogatu praksu u pogledu ovog člana, s obzirom na to da je u pitanju odredba na koju se podnosioci predstavlki najčešće pozivaju.⁶²

Član 6 se odnosi na krivične i građanske postupke, i to ne samo na postupke pred sudom već i na faze koji im prethode, odnosno koje slijede.⁶³ Kompleksnost člana ogleda se u tome što obuhvata niz garancija: pravo na pristup sudu, nezavisan i nepristrasan sud obrazovan po za-

62 Član 6 Evropske Konvencije o ljudskim pravima – Pravo na pravično suđenje, Priručnik za advokate, Interights.

63 *A guide to the implementation of the Article 6*, Nuala Moule.

konu, pravičan postupak, suđenje u razumnom roku, pretpostavka nevinosti, pravo na odbranu, pravo na obrazloženu presudu itd.

Zadatak Suda je da ispita da li je postupak, u celini, bio pravičan i u skladu sa garantijama predviđenim ovom odredbom.⁶⁴

i. Član 6 stav 1 – princip pravičnosti

„Princip pravičnosti” u okviru člana 6 stav 1 Konvencije, za razliku od drugih aspekata prava na pravično suđenje, nije striktno definisan, već obuhvata širok dijapazon različitih prava koja je Evropski sud kroz svoju praksu prepoznao kao nužna za „pravično suđenje”. Formulacija ovog principa na engleskom jeziku glasi *right to a fair hearing*, dok je sam član 6 na engleskom jeziku naslovljen kao *right to a fair trial*. Oba ova termina se mogu prevesti kao „pravo na pravično suđenje”, što nam ukazuje na to da „princip pravičnosti” inkorporira u sebi više elemenata koji su nužni kako bi se određeni postupak, bilo krivični bilo građanski, prihvatio kao pravičan.

Neki od elemenata „principa pravičnosti” koji su se definisali kroz praksu Evropskog suda jesu: pravo na efikasno učesće u postupku,⁶⁵ pravo na jednakost oruđa,⁶⁶ pravo na kontradiktorno suđenje,⁶⁷ prezumpcija nevinosti,⁶⁸ pravo na pravilno ispitivanje predmeta⁶⁹ itd. Iz prethodnog proizlazi da se ovim principom štiti pravo na pravično suđenje u svim onim slučajevima gdje se može prepoznati određena povreda člana 6 zbog koje određeni postupak nije bio „pravičan”.

Evropski sud je u odnosu na Crnu Goru donio jednu presudu o povredi principa pravičnosti iz člana 6 stav 1.

64 *Bernard protiv Francuske*, 1998.

65 *Stanford protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, A 282-A (1994), stav 26.

66 *Neumeister protiv Austrije*, A 8 (1986); 1 EHRR 91. Za primjenu „jednakosti oruđa” i na krivične i na građanske postupke vidjeti: *Dombo Beheer protiv Holandije*, A 274 (1993); 18 EHRR 213, stav 33.

67 Ovo pravo na engleskom jeziku glasi the right to an adversarial trial, što podrazumijeva pravo stranka da budu upoznate sa svim relevantnim činjenicama u toku postupka, kao i da imaju mogućnost da se izjasne o svim dokazima: *Vermeulen protiv Belgije [VV]*, 1996-I; 32 EHRR 313, stav 33. Vidjeti i: *Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španije*, A 146 (1988); 11 EHRR 360, stav 78 (Sud je utvrdio povredu djelimično i zbog toga što su brojne izjave svjedoka i druga dokumentacija iz istrage samo pročitane za zapisnik), *Feldbrugge protiv Holandije*, A 99 (1986); 8 EHRR 425 (pristup spisima predmeta), i *Sofri protiv Italije* (2003) (uništeni dokazi).

68 Ovo pravo se garantuje članom 6 stav 2, ali se takođe i razmatra u okviru „opšteg pojma principa pravičnosti” iz člana 6 stav 1. U tom smislu vidjeti: *Phillips protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001-VII, stav 39.

69 *Dulaurans protiv Francuske*, br. 34553/97, stav 33, 21. mart 2000. godine.

1. Presuda u pogledu člana 6 stav 1 (princip pravičnosti)

Barać i drugi protiv Crne Gore

br. 47974/96

presuda od 13. decembra 2011. godine

i. Analiza presude

Evropski sud je ovom presudom utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije, jer je odluka u predmetu donijeta na osnovu zakona koji nije bio na snazi u relevantnom periodu (pravo na obrazloženu odluku). U konkretnom slučaju, u presudi je utvrđeno da se pravosnažna presuda koju je donio Viši sud protiv podnosioca predstavke oslanjala samo na Zakon koji je prethodno proglašen neustavnim, o čemu je već bila objavljena relevantna odluka u „Službenom listu Crne Gore”.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su se žalili po članu 6 stav 1 Konvencije, navodeći da je građanski postupak u domaćem pravu bio nepravičan, jer se pravosnažna presuda koja je donijeta protiv njih bazirala na Zakonu koji u relevantno vrijeme nije više bio na snazi.

(b) Relevantni principi

Ne može se smatrati da je suđenje bilo pravično ako razlog dat u relevantnoj odluci nije predviđen domaćim zakonima i drugim propisima i stoga je pravno nevažeći.⁷⁰

(c) Ocjena Suda

Sud je smatrao da se pravosnažna presuda koju je donio Viši sud protiv podnosioca predstavke oslanjala samo na zakon koji je prethodno proglašen neustavnim, o čemu je već bila objavljena relevantna odluka u „Službenom listu Crne Gore”. Dakle, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu iz 2004. godine⁷¹ prestao je da bude na snazi i, kao takav, on nije bio primjenljiv u slučaju podnosioca predstavke, kako je predviđeno članom 69 stav 1 Ustava Republike Crne Gore koji je bio na snazi u to vrijeme. Stoga, jedini pravni osnov za odluku Višeg suda nije bio važeći u relevantnom vremenskom periodu. Irelevantno je da li je sporni zakon proglašen neustavnim iz formalnih ili materijalnih razloga.

70 *De Moor protiv Belgije*, 23. jun 1994, stav 55 in fine, Serija A, br. 292-A, gdje je nadležni domaći organ odbio da stavi podnosioca predstavke na listu „advokata pripravnika”, pozivajući se na osnov koji nije uopšte bio predviđen relevantnim zakonima; *Dulaurans protiv Francuske*, br. 34553/97, stavovi 33–39, 21. mart 2000. godine.

71 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu („Službeni list Crne Gore”, br. 79/2004, od 23. 12. 2004. godine).

ii. Postupak izvršenja presude

(a) *Akcioni plan/izvještaj*

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 5. februara 2013. godine.⁷²

(b) *Individualne mjere*

Evropski sud je dodijelio podnosiocima predstavke pravično zadovoljenje – naknadu nematerijalne štete u iznosu od 7.035,42 eura. Odredbama člana 428a izmijenjenog Zakona o parničnom postupku⁷³ predviđena je mogućnost ponavljanja postupka nakon donošenja presude Evropskog suda. Postupak se ponavlja pred sudom u Crnoj Gori koji je sudio u prvom stepenu u postupku u kojem je donijeta odluka kojom je povrijeđeno ljudsko pravo i osnovna sloboda radi izmjene odluke kojom je to pravo ili osnovna sloboda povrijeđena. Podnosilac predstavke nije podnosio zahtjev za ponavljanje postupka u roku propisanom odredbama ovog člana (tri mjeseca od konačne presude Evropskog suda).

(c) *Generalne mjere*

Vlada Crne Gore je smatrala da će prevođenje, objavljivanje i diseminacija presude Evropskog suda u ovom slučaju biti dovoljno kako bi se spriječile slične povrede, što je uvaženo od strane Komiteta ministara.

(d) *Rezolucija Komiteta ministara*

Komite ministara je 30. aprila 2013. godine na 1169. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2013)64, kojom je predmet zatvoren.⁷⁴

2. Uticaj na sudsku praksu

Presuda *Barać i drugi* je takvog karaktera da nisu bile potrebne posebne legislativne mjere u cilju njenog izvršenja ili eventualno zauzimanje pravnog stava Vrhovnog suda kojim bi se elaborirali zaključci Evropskog suda u tom predmetu. Ovakve presude se definišu kao izolovani slučajevi, koji ne ukazuju na postojanje sistemskog problema. Ipak, ovo je presuda iz domena „principa pravičnosti”, koja služi kao podsjetnik svim sudovima da je ovaj princip opšteprisutna garancija o kojoj se tokom svakog postupka mora voditi računa.

ii. Član 6 stav 1 – pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku

Evropski sud za ljudska prava utvrdio je povredu prava iz člana 6 stav 1 Konvencije u *osam građanskih i četiri upravna predmeta*, formiranim po predstavkama podnijetim Sudu povodom dužine trajanja tih postupaka pred nacionalnim sudovima.

Prilikom ocjene pitanja da li je dužina postupka u razumnim granicama, Sud je uzimao u obzir

72 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2013\)105E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2013)105E).

73 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku („Službeni list Crne Gore”, br. 76/2006, od 12. 12. 2006. godine).

74 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-121706>.

status predmeta na dan ratifikacije Konvencije, pri čemu je Sud smatrao da Crnu Goru obavezuje Konvencija, kao i protokoli uz Konvenciju, od 3. marta 2004. godine, što je datum kada su ti instrumenti stupili na snagu za Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora. Sud je prvi put zauzeo ovaj stav u presudi *Bijelić protiv Crne Gore* (predstavka br. 11890/05, stav 68, ESLJP).

U svim navedenim presudama, Evropski sud je kao **relevantan princip** isticao da razumnost dužine trajanja postupaka mora biti procijenjena u svjetlu okolnosti predmeta, kao i u odnosu na sljedeće kriterijume: kompleksnost predmeta, ponašanje podnosioca predstavke i relevantnih organa, kao i značaj onoga što se za podnosioca predstavke dovodi u pitanje u sporu.⁷⁵

Imajući u vidu praksu Suda, te cijeneći da sporni postupci nijesu bili naročito kompleksni, Sud je u svakom pojedinačnom slučaju smatrao da je dužina trajanja postupka duža od nekoliko godina,⁷⁶ na jednom ili više nivoa nadležnosti, bila prekomjerna i nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”.

S obzirom na to da Odjeljenje za izvršenje presuda Evropskog suda za ljudska prava u postupku izvršenja navedene predmete grupiše, naročito u dijelu generalnih mjera koje su preduzete ili se imaju preduzeti, akcioni izvještaji za takve predmete su identični. U takvim situacijama formiraju se tzv. grupe predmeta i nakon prvog predmeta koji je donijet u pogledu takve povrede, u svakom sljedećem predmetu, u dijelu Akcionog izvještaja gdje su navedene generalne mjere, Vlada se poziva na Rezoluciju kojom su prihvaćene prvobitne generalne mjere. Kada je u pitanju Crna Gora, takve grupe predmeta su: Živaljević grupa (dužina upravnog postupka) i *Stakić grupa* (dužina parničnog postupka).

Kako je riječ o najbrojnijoj vrsti presuda protiv Crne Gore, radi bolje preglednosti, analiza ovakvih presuda je napravljena upravo u okviru navedenih grupa. Iz tih razloga, u prvom dijelu (1.a) predočena je analiza predmeta i postupak izvršenja grupe Živaljević (povreda dužine upravnih postupaka), a u drugom dijelu (1.b) grupe Stakić (dužina građanskih postupaka).

1.a. Presude u pogledu povrede prava na razumno trajanje upravnih postupaka (grupa Živaljević)

Ova grupa predmeta se odnosi na povrede člana 6 stav 1 Konvencije zbog prekomjerene dužine trajanja upravnog postupka, tj. zbog propusta organa vlasti da djeluju u skladu sa relevantnim domaćim zakonodavstvom i vremenskim rokovima.

i. Analize presuda

Živaljević protiv Crne Gore (br. 17229/04, presuda od 8. marta 2011. godine) –Društveni fond za građevinsko zemljište tražio je eksproprijaciju zemljišne parcele u vlasništvu podnosioca predstavke radi izgradnje puta, nakon čega je podnosilac predstavke tražio da se izvrši eksproprijacija i njegove kuće i ostatka zemljišta. Planirani put koji je prošao preko predmetne parcele je izgrađen, ali njegov zahtjev nije uzet u obzir.

Sud je utvrdio da su predmetni postupci u nadležnosti suda *ratione temporis* u periodu dužem

75 *Frydender protiv Francuske [VV]*, br. 30979/96, ESLJP 2000-VII, stav 43.

76 Period obuhvata vrijeme trajanja postupka od tri godine i sedam mjeseci do 12 godina.

od šest godina i jedanaest mjeseci. Uz to, ovi postupci su bili neriješeni više od sedam godina i četiri mjeseca prije tog datuma. Iako se može prihvatiti da neki predmeti eksproprijacije mogu biti složeniji od drugih, Sud ne smatra da je složenost ovog predmeta takva da bi se njome mogla opravdati navedena dužina postupka. Domaći zakoni preciziraju periode u kome upravni organi treba da donesu svoje odluke, a to su periodi od jednog ili dva mjeseca na jednom nivou nadležnosti. Sud je napomenuo da je poseban uslov marljivosti naročito relevantan za države u kojima domaće pravo predviđa da se predmeti moraju okončati sa naročitom hitnošću.

Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore (br. 33781/15 i 3 druge, presuda od 7. marta 2017. godine) – Podnosioci predstavke su se žalili na ukupnu dužinu trajanja upravnog postupka koji se odlagao vraćanjem predmeta na ponovno odlučivanje, kao i na nedostatak efikasnog pravnog lijeka u tom smislu.

Sud je naročito istakao da su tokom perioda od 10 godina, 6 mjeseci i 11 dana domaći sudovi donijeli dvadeset i jednu odluku (uključujući dvije odluke Ustavnog suda), te da su vraćali predmet na ponovno odlučivanje devet puta, kao i da je predmet ponovo pred prvostepenim upravnim organom, gdje se čeka na donošenje odluke. Sud je poseban osvrt dao i na djelotvornost kontrolnog zahtjeva u postupcima pred različitim upravnim organima.

Naime, Sud je u stavu 49 ove presude naveo da „kao i kod pravnih lijekova navedenih u Zakonu o opštem upravnom postupku i Zakonu o upravnom sporu, Sud smatra da bi kontrolni zahtjev bio od značajnog uticaja na podnosiocima predstavke s obzirom da je Upravni sud u suštini odlučivao u okviru zakonski predviđenih rokova. Iako bi kontrolni zahtjev možda mogao blago ubrzati samo određeni dio postupka u prilikama kada bi Upravni sud propustio da odluči u navedenim rokovima, u svakom slučaju ne bi mogao ubrzati postupke koji su se vodili pred različitim upravnim organima, niti bi spriječio vraćanje predmeta na ponovno odlučivanje i posljedično ukupno odlaganje, što je predmet ovog spora [...] U tom smislu, Sud ne može zaključiti da, s obzirom da se pomenuti pravni lijek može upotrijebiti samo da ubrza postupak pred samim Upravnim sudom, odnosno u upravnom sporu (vidite *Vukelić protiv Crne Gore*, br. 58258/09, stav 85, 4. jun 2013. godine), ne može se smatrati efikasnim pravnim lijekom u smislu postupaka koji su u toku pred različitim upravnim organima.”

Sinex DOO protiv Crne Gore (br. 44554/08, presuda od 5. septembra 2017. godine) – Podnosilac predstavke se žalio na osnovu člana 6 stav 1 Konvencije zbog dužine trajanja upravnih postupaka u vezi sa upisom njegovih fiducijarnih prava, koji su u vrijeme odlučivanja Suda bili u toku, kao i na povredu člana 13 Konvencije.

Prvi niz upravnih postupaka pokrenut je 5. novembra 2004. godine, kada je podnosilac predstavke izjavio žalbu Upravi za nekretnine, i sveukupno je trajao dvanaest godina i osam mjeseci. Kada je riječ o drugom nizu upravnih postupaka, on je trajao više od deset godina i četiri mjeseca. U skladu sa ustanovljenom praksom Suda, kada je u pitanju više različitih postupaka koji se odnose na isto pitanje, ovi postupci se posmatraju kao cjelina u svrhu analize člana 6 stav 1 Konvencije.

Na osnovu toga, period koji se uzima u razmatranje u konkretnom predmetu započeo je 5. novembra 2004. godine, što je datum kada je podnosilac predstavke izjavio žalbu Upravi za

nekretnine u prvom nizu postupaka, i još uvijek je bio u toku u momentu donošenja presude Evropskog suda. Sud je smatrao da je dužina trajanja postupka bila prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”.

Nedić protiv Crne Gore (br. 15612/16, presuda od 10. oktobra 2017. godine) – Podnosilac predstavke je podnio zahtjev Komisiji za restituciju nepokretnosti, tražeći restituciju imovine eksproprisane od njegovog oca 1969. godine. Žalio se da dužina trajanja postupaka u konkretnom predmetu nije bila u skladu sa zahtjevom „razumnog vremena”. Sud je naveo da period koji treba uzeti u razmatranje, na osnovu prakse Suda, u upravnom postupku počinje ulaganjem žalbe podnosioca predstavke, jer je tek tada započet „spor” u smislu člana 6 stav 1 Konvencije.

U konkretnom predmetu ovaj period je počeo 4. septembra 2009. godine i okončan je 23. aprila 2015. godine.

Sud nije smatrao da je ovaj predmet toliko kompleksan da bi opravdao toliku dužinu trajanja postupka. Nadalje, ništa u spisima predmeta ne ukazuje da je prekomjerna dužina trajanja postupka izazvana ponašanjem podnosioca predstavke. Odlaganje je izazvano uglavnom nepostupanjem navedene Komisije, pa se na osnovu toga prije svega može pripisati organima vlasti.

Sud je zaključio da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, trajanje postupka duže od pet godina i četiri mjeseca na jednom nivou nadležnosti bilo prekomjerno i nije ispunilo zahtjev „razumnog vremena”.

ii. Postupak izvršenja

(a) Akcioni planovi/izvještaji

Vlada je Komitetu ministara za svaku od navedenih presuda podnijela Akcioni izvještaj, i to: za predmet *Živaljević* – 15. novembra 2016. godine,⁷⁷ *Stanka Mirković i drugi* – 5. decembra 2017. godine⁷⁸ i *Nedić i Sineks DOO* – 21. marta 2018. godine.⁷⁹

(b) Individualne mjere

Živaljević protiv Crne Gore – Evropski sud je dodijelio podnosiocima predstavke pravično zadovoljenje – naknadu nematerijalne štete u ukupnom iznosu od 2.400,00 eura i svaki porez koji se na to obračunava. Navedena isplata izvršena je u roku od tri mjeseca, kako je to i naloženo presudom Evropskog suda. Predmetni postupci zbog kojih je i podnijeta predstavka i koji su se vodili pred upravnim organima i Upravnim sudom Crne Gore radi eksproprijacije imovine podnosioca predstavke na predmetnoj lokaciji ubrzani su i okončani presudom Vrhovnog suda Crne Gore od 18. 11. 2016. godine. Navedenom presudom Vrhovni sud Crne Gore odbio je zahtjev podnosioca predstavke za vanredno preispitivanje sudske odluke – presude Upravnog suda od 30. 6. 2016. godine.

77 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1273E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1273E).

78 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)1394E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)1394E).

79 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)320E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)320E).

Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore – U izvršenju predmetne presude preduzete su individualne mjere okončanja spornog upravnog postupka. Nakon obraćanja nadležnoj Komisiji za povraćaj i obeštećenje i Ministarstvu finansija i ukazivanja na nalaze u presudi Evropskog suda, upravni postupak je okončan 29. novembra 2017. godine. Podnosiocima predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 3.745 eura. Kada je u pitanju materijalna šteta, podnosioci predstavke su podnijeli zahtjev za pravično zadovoljenje po ovom osnovu, tražeći određene iznose. Međutim, Evropski sud je odbacio njihov zahtjev nalazeći da nije adekvatno dokazano da su podnosioci predstavke pretrpjeli materijalnu štetu zbog povrede člana 6 stav 1 i člana 13 Konvencije.

Sineks DOO protiv Crne Gore – S obzirom na to da je upravni postupak u ovom predmetu bio u toku nakon donošenja presude Evropskog suda, Zastupnik se obratio upravnom organu pred kojim se vodio taj postupak, odnosno Upravi za nekretnine u Beranama, kako bi stavio na znanje potrebu za preduzimanjem svih koraka kako bi se predmetni postupak okončao bez daljeg odlaganja. Shodno tome, nadležni organi su uzeli u obzir zaključke Evropskog suda i 11. aprila 2016. sporni upravni postupci su okončani pred Upravom za nekretnine PJ Berane. Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 6.000 eura.

Nedić protiv Crne Gore – Evropski sud je podnosiocu predstavke na ime nematerijalne štete i troškova postupka dosudio ukupan iznos od 2.000 eura. Postupak koji je vođen pred nacionalnim sudom okončan je prije donošenja presude Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

U izvršenju ovih presuda Vlada je istakla da su mjere preduzete u cilju uvođenja pravnog lijeka u pogledu prekomjerne dužine postupka, uključujući i upravni postupak. Konkretno, u 2007. godini donijet je Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku⁸⁰. Taj Zakon predviđa mogućnost da se dugotrajni postupci ubrzaju putem kontrolnog zahtjeva, kao i mogućnost da se podnosiocima zahtjeva dodijeli naknadu putem tužbe za pravično zadovoljenje. Ovaj Zakon se primjenjuje na sve postupke koji su pokrenuti od 3. marta 2004. godine. U predmetu *Vukelić protiv Crne Gore*, Evropski sud je utvrdio da je ovaj pravni lijek djelotvorno pravno sredstvo⁸¹ (vidjeti stav 85 presude *Vukelić*) i da je primjenjiv u pogledu prekomjerne dužine upravnog postupka.

Kada je u pitanju presuda *Stanka Mirković i drugi*, pored mjere u cilju povećanja efikasnosti upravnih postupaka preduzetih u kontekstu slučaja *Živaljević* (konačna rezolucija CM/Res-DH(2017)37), imajući u vidu nalaženja Evropskog suda u ovom predmetu, Vlada je smatrala da su potrebne dodatne mjere radi rješavanja problema prekomjernog trajanja upravnog postupka koji se vodi pred različitim upravnim organima. Novi zakoni iz upravne oblasti – Zakon o upravnom postupku⁸² i Zakon o upravnom sporu⁸³, koji su u primjeni od 1. jula 2017. godine – predviđaju niz novina usmjerenih na ubrzanje upravnih postupaka i povećanje njihove efikasnosti.

80 Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku („Službeni list Crne Gore”, br. 11/2007, od 13. 12. 2007. godine).

81 *Vukelić protiv Crne Gore*, br. 58258/09, 4. jun 2013. godine, stav 85

82 Zakon o upravnom postupku („Službeni list Crne Gore”, br. 56/14, 20/15, 40/16 i 37/17).

83 Zakon o upravnom sporu („Službeni list Crne Gore”, br. 54/16, od 15. 8. 2016. godine).

Sve presude su prevedene i objavljene u „Službenom listu Crne Gore”. Zastupnik je sa posebnom analizom o utvrđenim povredama dostavio presudu svim državnim organima pred kojima su se vodili sporni postupci.

(d) Rezolucije Komiteta ministara

Komitet ministara je 1. februara 2017. godine na 1276. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2017)37, kojom je predmet Živaljević zatvoren,⁸⁴ predmet *Stanka Mirković i drugi* je zatvoren 14. februara 2018. godine na 1307. sastanku zamjenika ministara Rezolucijom CM/ResDH(2018)51,⁸⁵ dok je 18. aprila 2018. godine na 1314. sastanku zamjenika ministara donijeta Rezolucija CM/ResDH(2018)165, kojom su zatvoreni predmeti *Sineks DOO* i *Nedić*.⁸⁶

1.b. Presude u pogledu povrede prava na razumno trajanje građanskih postupaka (grupa Stakić)

Grupa *Stakić* svakako predstavlja najbrojniju grupu predmeta i odnosi se na povrede člana 6 stav 1 Konvencije – zbog prekomjerne dužine parničnih postupaka, i člana 13 Konvencije – zbog nedostatka djelotvornog pravnog sredstva u tom smislu.

i. Analize presuda

Stakić protiv Crne Gore (br. 49320/07, presuda od 2. oktobra 2012. godine) – Podnosilac predstavke je pokrenuo parnični postupak protiv više lica zbog naknade nematerijalne i materijalne štete.

Sporni postupak bio je u okviru nadležnosti Evropskog suda *ratione temporis* više od osam godina i šest mjeseci i još uvijek je bio otvoren u prvom stepenu, a prije tog datuma već su protekle 24 godine. Sud je smatrao da dužina postupka nije ispunila uslov razumnog roka i utvrdio povredu člana 6 stav 1.

Novović protiv Crne Gore (br. 13210/05, presuda od 23. oktobra 2012. godine) – Podnosilac predstavke je proglašen tehnološkim viškom, nakon čega je podnio tužbu sudu radi vraćanja na posao i naknade štete.

Sporni postupak je trajao pet godina i tri mjeseca nakon što je Crna Gora ratifikovala Konvenciju. Sud je podsjetio da su postupci vezani za vraćanje na posao od „ključnog značaja” za tužioce i da, kao takvi, moraju da se rješavaju „ekspeditivno”. Ovaj zahtjev je i dodatno pojačan kada je riječ o državama gdje domaće pravo predviđa da se takvi predmeti moraju rješavati sa naročitom hitnošću.

Bujković protiv Crne Gore (br. 40080/08, presuda od 10. marta 2015. godine) – Podnosilac predstavke pokrenuo je građanski postupak protiv Opštine Bar u vezi sa određenom zemljišnom parcelom.

Od kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, 3. marta 2004. godine, pos-

84 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-171290>.

85 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-181244>.

86 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-182711>.

tupak ulazi u nadležnost Suda u periodu od više od osam godina i jedanaest mjeseci. Uz to, postupci su bili u toku već više od tri godine i deset mjeseci prije tog datuma. Sud je podsjetio da preispitivanje jednog predmeta nakon vraćanja na ponovni postupak može samo po sebi da pokaže ozbiljne nedostatke u sudskom sistemu date države.

Nakon što je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Crnu Goru, prvostepena odluka je poništena tri puta, pa je tek nakon tri ponovljena postupka donijeta pravosnažna presuda u ovom predmetu.

Svorcan protiv Crne Gore (br. 1253/08, presuda od 13. juna 2017. godine) – Podnositeljka predstavke i članovi njene porodice pokrenuli su postupak radi diobe zajedničke imovine. Prvostepeni sud je obustavio ove postupke i uputio stranke da pokrenu poseban građanski postupak zbog velikog broja spornih pitanja.

Sporni postupci su trajali duže od dvanaest godina i pet mjeseci na tri nivoa nadležnosti, ali Evropski sud može ispitivati samo period od 3. marta 2004. godine, što je više od četiri godine na dva stepena nadležnosti. Nerazumno odlaganje, naročito pred Vrhovnim sudom, koje je trajalo gotovo tri godine i sedam mjeseci, kao i nedostatak bilo kakvog objašnjenja kojim bi se opravdalo takvo odlaganje, ukazuje na to da domaći organi nijesu postupali sa neophodnom revnošću u skladu sa članom 6 stav 1 Konvencije.

Tomašević protiv Crne Gore (br. 7096/08, presuda od 13. juna 2017. godine) – Podnositeljka predstavke podnijela je građansku tužbu u imovinskom sporu protiv jedanaest osoba.

Period koji se treba uzeti u razmatranje počeo je 9. avgusta 2004. godine i nije bio završen u vrijeme odlučivanja Evropskog suda. Stoga, sporni postupci su trajali već više od 12 godina na dva nivoa nadležnosti. Sud je smatrao da sporni postupci nijesu bili naročito kompleksni. Vlada nije dostavila bilo kakvo opravdanje za period od 9. avgusta 2004. godine do 15. marta 2011. godine, kao ni za druge periode neaktivnosti pred domaćim sudovima.

Vučinić protiv Crne Gore (br. 44533/10, presuda od 5. septembra 2017. godine) – Podnosilac predstavke je podnio tužbu tražeći naknadu za materijalnu štetu koji je pretrpio dok je čekao rješenje o ispunjenosti uslova za obavljanje privredne djelatnosti.

Sporni period koji se treba uzeti u obzir trajao je šest godina i jedan mjesec na tri nivoa nadležnosti. Sud je smatrao da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od šest godina prekomjerna i da nije ispunila zahtjev „razumnog vremena”.

Đuković protiv Crne Gore (br. 38419/08, presuda od 13. juna 2017. godine) – Podnosilac predstavke je podnio tužbu za naknadu štete koju je pretrpio kao posljedicu eksproprijacije njegove imovine. Nakon toga, obavijestio je nadležni sud da je pokrenuo novu grupu građanskih postupaka kako bi se utvrdila vrijednost gore navedene štete.

Nakon što je ispitao sav materijal koji mu je dostavljen i imajući u vidu sudsku praksu na ovu temu, Sud je smatrao da je, u odsustvu bilo kakvog opravdanja, dužina trajanja postupka više od dvanaest godina bila prekomjerna i nije ispunila uslov „razumnog vremena”.

Dimitrijević protiv Crne Gore (br. 17016/16, presuda od 12. decembra 2017. godine) – Podnositeljka predstavke je 2005. godine pokrenula parnični postupak pred prvostepenim sudom,

tražeći naknadu zbog brojnih ugovornih pitanja. Nakon što je Vrhovni sud ukinuo prethodne presude i vratio predmet na ponovno suđenje, u avgustu 2011. godine prvostepeni sud je donio presudu protiv podnositeljke predstavke, koju su, tokom 2012. godine, potvrdili Viši sud u Podgorici i Vrhovni sud Crne Gore.

Napadnuti postupci su trajali sedam godina, jedan mjesec i trinaest dana, na tri instance. Sud je smatrao da ni kompleksnost predmeta ni ponašanje podnositeljke predstavke ne objašnjavaju dužinu trajanja postupka. Vlada nije dostavila bilo kakvo objašnjenje za odlaganje ili dala komentare po tom pitanju.

ii. Postupak izvršenja

(a) Akcioni planovi/izvještaji

Vlada je Komitetu ministara za svaku od navedenih presuda podnijela Akcioni izvještaj, i to: za predmete *Stakić, Bujković i Novović* – 4. novembra 2016. godine,⁸⁷ *Svorcan i Tomašević* – 4. oktobra 2017. godine,⁸⁸ *Đuković* – 10. oktobra 2017. godine,⁸⁹ *Dimitrijević i Vučinić* – 1. marta 2018. godine.⁹⁰

(b) Individualne mjere

Stakić protiv Crne Gore – Osnovni sud u Podgorici je u junu 2015. godine donio odluku u ovom predmetu, dok je Viši sud u Podgorici preinačio navedenu odluku i tokom oktobra 2016. godine donio pravosnažnu sudsku odluku. Zastupnik je u svom Akcionom izvještaju ukazao na postojanje djelotvornog pravnog sredstva koje je uvedeno 2007. godine u pogledu dužine trajanja sudskog postupka, a koje u to vrijeme nije bilo dostupno podnosiocu predstavke. Podnosiocu predstavke je dodijeljena naknada nematerijalne štete u iznosu od 5.017,50 eura, što je isplaćeno u roku od tri mjeseca od strane Evropskog suda.

Novović protiv Crne Gore – Evropski sud je utvrdio da je sporni postupak okončan 2009. godine (stav 15 presude *Novović*). Podnosiocu predstavke je odbačen zahtjev za pravičnu naknadu jer je podnijet nakon isteka predviđenog roka.

Bujković protiv Crne Gore – Evropski sud je utvrdio da je sporni postupak završen 2013. godine (stav 19 presude *Bujković*). Podnosilac predstavke nije tražio naknadu nematerijalne štete, a njegov zahtjev za naknadu materijalne štete je odbijen. Međutim, Evropski sud mu je dodijelio novčani iznos od 1.020 eura na ime troškova postupka.

Svorcan protiv Crne Gore – Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 1.300 eura. Evropski sud nije dosudio pravično zadovoljenje na ime materijalne štete. Postupak koji je vođen pred nacionalnim sudom okončan je prije donošenja presude Evropskog suda.

Tomašević protiv Crne Gore – Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 4.300 eura. Evropski sud nije dosudio pravič-

87 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1252E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1252E).

88 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)986E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)986E).

89 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)1149E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)1149E).

90 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)225E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)225E).

no zadovoljenje na ime materijalne štete. Preduzete su mjere da se sporni postupak zbog kojeg je utvrđena povreda privede kraju i taj postupak je okončan 2. februara 2016. godine.

Vučinić protiv Crne Gore – Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 1.000 eura. Evropski sud nije dosudio pravično zadovoljenje na ime materijalne štete. Postupak koji je vođen pred nacionalnim sudom je okončan prije donošenja presude Evropskog suda.

Đuković protiv Crne Gore – U izvršenju predmetne presude Zastupnik je upoznao nadležni Osnovni sud sa stavovima Evropskog suda i ukazao da je potrebno da se ubrzaju i okončaju sporni postupci. S obzirom na to da je jedan od postupaka prekinut na zahtjev podnosioca predstavke, u skladu sa domaćim zakonom, podnosilac predstavke ima konkretnu i efikasnu mogućnost da zatraži nastavak postupka kada god to želi. Podnosiocu predstavke je dosuđena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 5.500 eura. S obzirom na to da je podnosilac predstavke odbio da dostavi račun za uplatu navedenih sredstava, ona su stavljena na raspolaganje podnosiocu predstavke uplatom na depozit Osnovnog suda u Podgorici.

Dimitrijević protiv Crne Gore – Podnositeljka predstavke je u predstavci tražila naknadu materijalne i nematerijalne štete, kao i troškove postupka pred domaćim sudom i Evropskim sudom. Nakon odgovora Vlade na predstavku, podnositeljka presude nije precizirala svoj zahtjev, zbog čega Evropski sud nije našao da postoje posebne okolnosti kako bi dosudio pravično zadovoljenje. Postupak koji je vođen pred nacionalnim sudom okončan je prije donošenja presude Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

Tokom 2015. godine, izmijenjen je Zakon o parničnom postupku sa ciljem unaprjeđenja efikasnosti parničnih postupaka. Novine uključuju sprječavanje višestrukih mogućnosti ukidanja, rigorozne proceduralne rokove i alternativne mogućnosti rješavanja sporova.

Kada su u pitanju npr. radni sporovi, a naročito oni koji se tiču raskida ugovora o radu, domaći sudovi moraju zakazati ročište u roku od 30 dana od dana pripremnog ročišta. Prvostepeni postupak mora biti završen u roku od šest mjeseci od dana podnošenja žalbe. Zakonom o radu iz 2008. godine sa izmjenama⁹¹ osnovana je Agencija za mirno rješavanje radnih sporova, kojom je ponuđena mogućnost van-sudskih poravnanja. U 2015. godini upućeno je 3.679 radnih sporova. Agencija je riješila 1.961 predmet, tj. 53,30% svih dostavljenih sporova. Ovo je znatno doprinjelo oslobađanju domaćih sudova u radnim sporovima.

U generalnom smislu, preduzete su mjere za izgradnju kapaciteta kako bi se dužina parničnih postupaka uskladila sa standardima Konvencije. Da bi se smanjio broj zaostalih predmeta, Sudski savjet je definisao mjere usmjerene na: upućivanje sudija iz efikasnih sudova u sudove sa značajnim prilivom predmeta; prenošenje predmeta iz preopterećenih na manje opterećene sudove; uvođenje prekovremenog rada; nagrađivanje sudija sa većim brojem predmeta u radu; praćenje rada svih sudova i individualnog rada sudija. U 2015. godini rešeno je ukupno 57.874 predmeta, od čega je 20.845 zaostalih predmeta. U višim sudovima, 15.036 predmeta je za-

91 Zakon o radu („Službeni list Crne Gore”, br. 49/2008, 26/2009, 59/2011, 66/2012 i 31/2014).

vršeno 2015. godine, od čega 3.125 zaostalih predmeta. Krajem 2015. godine na višim sudovima je ostalo još 2.947 predmeta, od kojih je samo 113 zaostalih predmeta. Ove brojke pokazuju napredak u smanjenju broja zaostalih predmeta. U 2014. i 2015. godini prosečna dužina postupka u prvom stepenu bila je 158 i 161 dan. Prosječna dužina ovih postupaka u drugom stepenu u 2014. i 2015. godini bila je 79 i 71 dan. Strategija za reformu pravosuđa 2014–2018 usvojena je u martu 2014. godine, čiji je jedan od ciljeva i povećanje efikasnosti sudstva.

Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku 2007. godine omogućeno je da se dugotrajni postupci ubrzaju putem kontrolnog zahtjeva, a data je i mogućnost podnosiocima zahtjeva da im se dodijeli pravično zadovoljenje. Zakon se primjenjuje na sudske postupke započete nakon 3. marta 2004. godine. U pogledu pravnih sredstava koja su propisana ovim Zakonom, više riječi će biti u dijelu Analize koji se odnosi na član 13 Konvencije.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 1. februara 2017. godine na 1276. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2017)38, kojom su predmeti *Stakić, Bujković i Novović* zatvoreni.⁹² Dana 7. decembra 2017. godine na 1302. sastanku zamjenika ministara donijeta je Rezolucija CM/ResDH(2017)411, kojom su zatvoreni predmeti *Svorcan i Tomašević*,⁹³ i Rezolucija CM/ResDH(2017)412, kojom je predmet *Đuković* zatvoren,⁹⁴ a 4. aprila 2018. godine na 1312. sastanku zamjenika ministara Rezolucijom CM/ResDH(2018)132 zatvoreni su predmeti *Dimitrijević i Vučinić*.⁹⁵

2. Uticaj na sudsku praksu

Navedene presude Evropskog suda imale su uticaj na nacionalnu sudsku praksu. Treba istaći odluku u predmetu *Tipz. br. 8/17*, gdje se Vrhovni sud poziva na stav Evropskog suda u predmetu *Živaljević protiv Crne Gore*, gdje se navodi da: „S tim u vezi ovaj sud je imao u vidu sljedeće stavove Evropskog suda za ljudska prava u presudama *Živaljević protiv Crne Gore* br. 17229/04, st. 72, 8. mart 2011. godine, *Počuča protiv Hrvatske* br. 38550/02, st. 30, 29. jun 2006. godine, *Božić protiv Hrvatske*, br. 22457/02, st. 26, 29. jun 2006. godine, prema kojima razumni rok u upravnim stvarima počinje da teče tek od podnošenja žalbe protiv rješenja prvostepenog organa kojim je odlučeno o predmetu upravne stvari. Polazeći od navedenog i imajući u vidu navedene relevantne stavove Evropskog suda za ljudska prava, ovaj sud je ocijenio da u konkretnom slučaju nije počeo da teče period koji se uzima u obzir pri procjeni trajanja razumnog roka u smislu čl. 2 st. 2 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku i u smislu čl. 6 st. 1 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.”

Osim ovoga, kriterijumi za ocjenu razumne dužine postupka (složenost slučaja, ponašanje podnosioca predstavke i ponašanje nadležnih vlasti i važnost onoga što je bitno za podnosioca predstavke u postupku) koji se pominju u presudi *Živaljević protiv Crne Gore*, a potiču iz presude *Frydlander protiv Francuske* [VV] (br. 30979/96, stav 43, ECHR 2000-VII), redovno se primjenjuju u praksi Vrhovnog suda Crne Gore kada se odlučuje po tužbi za pravično za-

92 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-171292>.

93 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-179747>.

94 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-179749>.

95 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-182349>.

dovoljenje zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku.

Takođe, u predmetu *Tpž. br. 16/17* stranka je podnosila kontrolne zahtjeve koji su odbijani kao neosnovani, iako je tužba u radnom sporu podnijeta prije 27 godina. Primjenom standarda Evropskog suda, Vrhovni sud Crne Gore je utvrdio da je tužba za pravično zadovoljenje blagovremena, jer postupak po reviziji u parničnom predmetu još nije okončan, a „shodno praksi Evropskog suda za ljudska prava, postupak je jedinstven i predstavlja cjelinu, koja se ne može parcijalno posmatrati”. Nadalje, u tom predmetu Vrhovni sud Crne Gore je procjenio dužinu razumnog roka ne samo na osnovu člana 4 Zakona o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku već i polazeći od relevantnih principa iz gore navedene presude *Frydlender protiv Francuske*, te je istakao da garancija razumnog roka „naglašava važnost donošenja sudskih odluka bez odlaganja, kako se ne bi ugrozila djelotvornost i kredibilitet tih odluka”.⁹⁶

Navedene kriterijume Evropski sud je ponovio u presudi *Novović protiv Crne Gore* i na stavove iz te presude Vrhovni sud Crne Gore se pozvao u brojnim predmetima (vidjeti, na primjer, *Tpž. br. 18/17*, *Tpž. br. 20/17*, *Tpž. br. 22/17*, *Tpž. br. 26/17* itd.).

Kao što je već navedeno, u Akcionim izvještajima za presude u kojima je utvrđena povreda člana 6 zbog dužine postupka, u okviru generalnih mjera je predočeno donošenje posebnog Zakona kojim se uvode djelotvorna domaća pravna sredstva u cilju zaštite prava na suđenje u razumnom roku. Analiza ovih sredstava je napravljena u okviru člana 13 Konvencije.

iii. Član 6 stav 1 – izvršenje presude

Pravo na izvršenje presude, iako nije eksplicitno navedeno kao aspekt člana 6 stav 1 Konvencije, proizlazi iz samog značenja pojma „suđenja”. Tačnije, izvršenje presude koju donese bilo koji sud mora se smatrati sastavnim dijelom „suđenja” za svrhe člana 6 Evropske konvencije. Ovo pravilo je Evropski sud posebno elaborirao u presudi *Hornsby protiv Grčke*,⁹⁷ ističući da je izvršni postupak pred nacionalnim sudovima uključen u polje zaštite člana 6 stav 1 Konvencije.

Evropski sud je „opravdao” ovo „proširenje” prava na pravično suđenje na postupak izvršenja na osnovu toga što bi ovo pravo bilo „iluzorno” ukoliko bi se dozvolilo da pravosnažne presude ostanu neizvršive na štetu stranke, što bi bilo suprotno principu vladavine prava. Ovo tumačenje se pokazalo kao veoma značajno, s obzirom na to da je u ovom dijelu utvrđen veliki broj povreda člana 6 stav 1 u predmetima pred Evropskim sudom.

1. Presude u pogledu povrede prava na pravično suđenje zbog neizvršenja presude

U predmetima *Mijušković*, *Boucke*, *Velimirović*, *Milić*, *Vukelić*, *Mijanović* i *Jovović*, podnosioci predstavki su se žalili na osnovu člana 6 stav 1, zbog neizvršenja presuda nacionalnih sudova koje su donijete u njihovu korist.

⁹⁶ *H. protiv Francuske* – 1989. godine.

⁹⁷ *Hornsby protiv Grčke*, 1997-II; 24 EHRR 250, stav 40.

i. Analize presuda

(a) Relevantni principi

U presudama donijetim u odnosu na Crnu Goru, Sud je podsjetio da član 6 stav 1 Konvencije, *inter alia*, štiti sprovođenje konačnih, obavezujućih sudskih odluka, koje, u državama koje prihvataju vladavinu prava, ne mogu ostati nesprovedene na štetu jedne strane. Na osnovu toga, izvršenje sudskih odluka ne može biti spriječeno, poništeno ili prekomjerno odlagano.

Sud je smatrao da nerazumno dugo odlaganje izvršenja obavezujućih presuda može dovesti do kršenja Konvencije.⁹⁸ Nadalje, izvršni postupci po samoj svojoj prirodi treba da budu sprovedeni ekspeditivno,⁹⁹ a država ima obavezu da organizuje sistem izvršenja presuda koji je efikasan i u zakonima i u praksi.¹⁰⁰

(b) Ocjena Suda

Kada je u pitanju zaštita najboljih interesa djece, Sud je u predmetu *Mijušković protiv Crne Gore* (br. 49337/07, od 21. septembra 2010. godine)¹⁰¹ posebno istakao da adekvatnost neke mjere treba cijeliti po brzini njene realizacije pošto vrijeme može da ima nepopravljive posljedice po odnose između djece i roditelja koji ne živi sa njima.

U predmetu *Boucke protiv Crne Gore* (br. 26945/06, od 21. februara 2012. godine), Sud je naveo da, bez obzira na to da li izvršenje treba da se obavi u odnosu na privatnog subjekta ili u odnosu na državu, država ima dužnost da preduzme sve potrebne korake u okviru svojih nadležnosti kako bi se izvršila pravosnažna sudska presuda i u tome država mora da obezbijedi djelotvorno učešće cijelog državnog aparata, a ukoliko to ne učini, smatra se da ne ispunjava uslove definisane u članu 6 stav 1.¹⁰²

U predmetu *Velimirović protiv Crne Gore* (br. 20979/07, od 2. oktobra 2012. godine), Sud je konstatovao da predmetna presuda nije bila izvršena do 13. novembra 2006. godine i da izgleda da bi ostala neizvršena, pošto izvršni dužnik navodno nikada nije donio konačnu odluku. Vlada to nije osporila, a nije pružila ni dokaze za suprotno.

Sud je zapazio da se sporni postupak izvršenja u predmetu *Milić protiv Crne Gore i Srbije*¹⁰³ (br. 28359/05, od 11. decembra 2012. godine) odnosio na vraćanje podnosioca predstavke na posao. Iako se može prihvatiti da ima složenih predmeta ove vrste, Sud je smatrao da ovaj predmet nije toliko složen da bi se time mogao opravdati izvršni postupak ove dužine. Pitanje je očigledno bilo od velikog značaja za podnosioca predstavke, pošto sama Konvencija propisuje izuzetnu marljivost u sporovima vezanim za zaposlenje.

U predmetu *Vukelić protiv Crne Gore* (br. 58258/09, od 4. juna 2013. godine), Sud je konstatovao da se ovaj konkretni predmet odnosi na izvršenje presude protiv drugog privatnog lica. Iako se može prihvatiti da neki od tih slučajeva mogu biti složeniji od drugih, Sud ne smatra

98 *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, ECHR 2002-III.

99 *Comingersoll S. A. protiv Portugala [VV]*, br. 35382/97, ECHR 2000-IV, stav 23.

100 *Fuklev protiv Ukrajine*, br. 71186/01, 7. jun 2005. godine, stav 84.

101 U pogledu povrede člana 8 Konvencije, koja je takođe utvrđena u ovom predmetu vidjeti dio Analize za taj član.

102 *Felbab protiv Srbije*, br. 14011/07, 14. april 2009. godine, stav 62.

103 Za povredu člana 13 u ovom predmetu vidjeti dio Analize za taj član.

da je ovaj slučaj tako složen da bi ta složenost mogla da opravda ovako dugo trajanje postupka izvršenja.

U predmetu *Mijanović protiv Crne Gore* (br. 19588/06, od 17. septembra 2013. godine), Sud je konstatovao da, kako država ima odgovornost za dug prema podnositeljki predstavke u ovom predmetu, ne može kao opravdanje za predmetno neizvršenje da se pozove ni na nedostatak sopstvenih sredstava niti na loše imovno stanje dužnika.

U predmetu *Jovović protiv Crne Gore* (br. 46689/12, od 18. jula 2017. godine), Sud je, u skladu sa ustanovljenom praksom, istakao da se neizvršenje presude zbog nedostatka sredstava dužnika ne može upotrijebiti protiv države, osim i u mjeri u kojoj se može pripisati domaćim vlastima, na primjer, njihovim greškama ili odlaganju postupka izvršenja.

ii. Postupak izvršenja

(a) Akcioni planovi/izvještaji

Vlada je Komitetu ministara za svaku od navedenih presuda podnijela Akcioni izvještaj, i to: za predmet *Mijušković* – 29. juna 2016. godine,¹⁰⁴ *Boucke* – 20. aprila 2016. godine,¹⁰⁵ *Milić* – 29. juna 2016. godine,¹⁰⁶ *Velimirović* – 7. septembra 2016. godine,¹⁰⁷ *Vukelić* – 4. novembra 2016. godine,¹⁰⁸ *Mijanović* – 13. juna 2016. godine,¹⁰⁹ i *Jovović* – 29. septembra 2017. godine.¹¹⁰

(b) Individualne mjere

Mijušković protiv Crne Gore – S obzirom na to da su još u toku postupka pred Evropskim sudom djeca predata podnositeljki predstavke radi vršenja roditeljskog prava, na taj način je i izvršena predmetna pravosnažna presuda. Evropski sud je dodijelio pravično zadovoljenje – naknadu nematerijalne štete podnositeljki predstavke u iznosu od 10.000 eura. Navedena isplata izvršena je u roku od tri mjeseca, kako je to i naloženo presudom Evropskog suda.

Boucke protiv Crne Gore – Osnovni sud u Herceg Novom je sproveo izvršenje domaće presude u skladu sa presudom Evropskog suda i ona je izvršena tako što je na mjesečnom nivou sa plate dužnika odbijan dio potreban za alimentaciju. Zahtjev za pravično zadovoljenje nije podnijen od strane podnositeljki predstavke u postupku pred Evropskim sudom.

Velimirović protiv Crne Gore – Preduzeće (Industrija namještaja i stolarije „Marko Radović”) koje je domaćom odlukom obavezano da izvrši preraspodjelu stanova u međuvremenu je prestalo da postoji. Zastupnik je obavijestio pravnog sljedbenika tog preduzeća o predmetnoj presudi Evropskog suda i obavezi da se postupi u skladu sa njom. Dana 11. jula 2016. godine, preduzeće-pravni sljedbenik je donijelo odluku o preraspodjeli stanova, čime je izvršena domaća presuda i predmet okončan. Evropski sud je dodijelio pravično zadovoljenje – ne-

104 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)805E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)805E).

105 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)508E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)508E).

106 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)806E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)806E).

107 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1041E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1041E).

108 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)1253E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)1253E).

109 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)757E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)757E).

110 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)1119E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)1119E).

materijalnu štetu u iznosu od 3.600,00 eura i 725,00 eura na ime troškova postupka, što je i isplaćeno podnosiocu predstavke.

Milić protiv Crne Gore i Srbije – Evropski sud je dodijelio podnosiocu predstavke pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete u iznosu od 7.000,00 eura, što je isplaćeno u roku od tri mjeseca u skladu sa presudom. Odluka domaćeg suda kojom se nalaže državnoj medicinskoj ustanovi da isplati podnosiocu predstavke zaostale plate je izvršena, čime je predmet okončan.

Vukelić protiv Crne Gore – Osnovni sud u Baru naložio je izvršenje presude putem prodaje imovine dužnika. U Akcionom izvještaju je ukazano na to da je ovo bio jedini dostupni način za izvršenje domaće presude u ovom predmetu. Prodaja imovine obavljena je tokom 20. maja 2014. godine. Pošto nije bilo drugih ponuđača, Osnovni sud u Baru je predmetni stan predao podnosiocu predstavke. Sam podnosilac predstavke je pred prvostepenim sudom u Baru izjavio da je njegov zahtjev na osnovu domaće presude u potpunosti riješen na ovaj način. U pogledu nematerijalne štete, podnosiocu predstavke je isplaćen iznos od 3.600,00 eura.

Mijanović protiv Crne Gore – U izvršenju predmetne presude Evropskog suda preduzete su individualne mjere isplate podnosiocu predstavke novčanog iznosa koji mu je dosuđen presudom Osnovnog suda u Podgorici 24. septembra 2003. godine. Navedenom presudom tuženi (preduzeće „Radoje Dakić”) obavezan je na isplatu iznosa od 159.879,33 eura i zakonske kamate, te iznosa od 6.216,26 eura za troškove postupka. Navedena presuda je potvrđena presudom Višeg suda u Podgorici od 6. jula 2004. godine. S obzirom na to da je podnosilac predstavke preminuo tokom postupka i da je Evropski sud našao da njegova kćerka ima procesni legitimitet u predmetu (vidjeti stavove 51–56 presude *Mijanović*), u postupku izvršenja predmetne presude Evropskog suda Vlada je isplatila kćerki podnosioca predstavke ukupan iznos od 319.026,60 eura po osnovu naknade materijalne štete. Naknada nematerijalne štete nije tražena od strane podnosioca predstavke niti je dosuđena od strane Evropskog suda.

Jovović protiv Crne Gore – Tokom postupka pred Evropskim sudom, predmetni izvršni postupak je okončan. Podnosiocu predstavke nije dodijeljeno pravično zadovoljenje u vidu nematerijalne ili materijalne štete.

(c) Generalne mjere

U cilju izvršenja generalnih mjera i preventivnog djelovanja, naša država je sprovela reformu izvršnog postupka tako što je uvela efikasnu proceduru u vezi sa izvršnim postupkom i izvršila diseminaciju navedene presude. U tom smislu, novi Zakon o izvršenju i obezbjeđenju¹¹¹ usvojen je u julu 2011. godine i tim Zakonom su definisana prava i obaveze javnih izvršitelja, koji su primarno zaduženi za postupak izvršenja (uz izuzetke gdje postoji isključiva nadležnost suda), a do 11. marta 2016. godine postavljeno je 29 javnih izvršitelja od strane Ministarstva pravde Crne Gore. Ministarstvo pravde je u martu 2014. godine pripremilo Strategiju za reformu pravosuđa 2014–2018, čiji je jedan od ciljeva da se dodatno unaprijedi efikasnost izvršnog postupka. Predviđeno je da se uspostavi namjenski IT sistem u vezi sa izvršnim predmetima i da će javni izvršitelji biti u mogućnosti da pristupe bazi podataka državnih organa za sprovođenje izvršenja.

111 Zakon o izvršenju i obezbjeđenju („Službeni list Crne Gore”, br. 36/11, od 27. 7. 2011. godine).

S obzirom na to da predmeti zbog neizvršenja domaćih pravosnažnih presuda potiču iz različitih vrsta postupaka, u okviru pojedinih akcionih izvještaja je naročito ukazivano na efekat ovih zakonskih izmjena na pojedine postupke. Primjera radi, za presude *Mijušković* i *Boucke* je ukazano da je navedeni Zakon predvidio posebne odredbe koje se odnose na izvršavanje odluka o starateljstvu i odluka u vezi sa izdržavanjem djece, a sve u cilju zaštite interesa djeteta i preventivnog djelovanja, kako se slični slučajevi u budućnosti ne bi ponavljali. U pogledu presude *Milić*, ukazano je na to da je Zakon o izvršenju i obezbjeđenju uključio posebne zakonske odredbe koje se odnose na izvršenje odluka u vezi sa vraćanjem zaposlenog na rad, gdje je ukazano da se u takvim postupcima mora postupati sa posebnom marljivošću.

Pored navedenog, ukazano je i na to da je Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu održao veliki broj radionica u cilju obuke javnih izvršitelja, gdje je, između ostalog, vršena posebna analiza predmetne presude i prakse Evropskog suda u ovoj materiji. Rezultat navedenih sprovedenih mjera ogleđa se u smanjenju dužine trajanja izvršnog postupka.

Sve presude su prevedene, objavljene u „Službenom listu Crne Gore” i dostavljene odgovarajućim državnim institucijama.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 29. juna 2016. godine Rezolucijom CM/ResDH(2016)165, kao prvi u ovoj grupi predmeta, zatvorio predmet *Boucke*.¹¹² Na 1263. sastanku zamjenika ministara od 6. septembra 2016. godine donijeta je Rezolucija CM/ResDH(2016)201, kojom je predmet *Mijanović* zatvoren,¹¹³ a 14. septembra 2016. godine na 1264. sastanku zamjenika ministara donijete su Rezolucija CM/ResDH(2016)225, kojom je zatvoren predmet *Mijušković*,¹¹⁴ i Rezolucija CM/ResDH(2016)223, kojom je zatvoren predmet *Milić*.¹¹⁵ Na 1286. sastanku od 18. oktobra 2016. godine Rezolucijom CM/ResDH(2016)292 predmet *Velimirović* je zatvoren,¹¹⁶ dok je predmet *Vukelić* zatvoren 1. februara 2017. godine Rezolucijom CM/ResDH(2017)36.¹¹⁷ Konačno, predmet *Jovović* je zatvoren 25. oktobra 2017. godine Rezolucijom CM/ResDH(2017)370.¹¹⁸

2. Uticaj na sudsku praksu

Značaj prethodnih presuda i stanovišta Evropskog suda izraženih u njima Vrhovni sud Crne Gore je prepoznao tako što se direktno pozivao na navedene presude u određenim predmetima (npr. *Tpž. 28/17* i *Tpž. 38/17*).

Takođe, ove presude Evropskog suda imale su uticaj i na zakonodavni okvir. Naime, sprovedena je reforma sistema izvršenja donošenjem novog Zakona o izvršenju i obezbjeđenju, kao i uvođenjem novog instituta – javnih izvršitelja, čija je organizacija, imenovanje, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje izvršiteljske djelatnosti, regulisana Zakonom o javnim

112 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-164899>.

113 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-166809>.

114 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-167239>.

115 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-167235>.

116 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-168359>.

117 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-171288>.

118 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-178791>.

izvršiteljima. Reformom sistema izvršenja preneseno je iz nadležnosti suda u nadležnost javnih izvršitelja odlučivanje po predlogu za izvršenje i sprovođenje izvršenja, kao i sprovođenje obezbjeđenja, osim u slučajevima za koje je propisana isključiva nadležnost suda. Uvođenje novog sistema dovelo je do rasterećenja predmeta izvršenja pred sudovima i unaprjeđenja efikasnosti.

iv. Član 6 stav 1 – pravo na pristup sudu

Kao ni izvršenje presude, tako ni ovaj aspekt člana 6 nije eksplicitno sadržan u samom tekstu ove odredbe, već je izveden iz prakse Suda. Tako je Sud, u predmetu *Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 21. februara 1975. godine, zauzeo stav da član 6 stav 1 „obezbjeđuje svakome pravo da tužbu vezanu za njegova/njena građanska prava i dužnosti iznese pred sud ili tribunal”.

Evropski sud je ustanovio povredu ovog prava u dva predmeta: *Garzičić protiv Crne Gore* i *Radunović protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu prava na pristup sudu

Garzičić protiv Crne Gore

br. 17931/07

presuda od 21. septembra 2010. godine

i. Analiza presude

U ovom predmetu Evropski sud je utvrdio povredu prava na pristup sudu (povreda člana 6 stav 1 Konvencije). Prema nalazima u ovoj presudi, podnosilac predstavke nije trebalo da trpi nikakvu štetu zbog propusta suda da mu naloži da plati razliku između iznosa sudskih taksi koje je platio i iznosa taksi koji odgovara utvrđenoj vrijednosti spora.

(a) Činjenice

U ovom predmetu podnosilac predstavke se žalio da je Vrhovni sud Crne Gore povrijedio njegovo pravo na pristup sudu, jer je odbio da razmotri zahtjev za reviziju u meritumu (odbačena revizija zbog vrijednosti predmeta spora). Pritužbe su se takođe odnosile i na povredu člana 1 Protokola br. 1 i na navodnu diskriminaciju od strane domaćih sudova zbog invaliditeta podnosioca predstavke i propusta domaćih sudova da u postupak uključe Centar za socijalni rad.

(b) Relevantni principi

Član 6 Konvencije ne nameće stranama ugovornicama obavezu da osnuju žalbene ili kasacione sudove. Kada takvi sudovi postoje, moraju se poštovati garancije člana 6. Na primjer, takav sud mora da garantuje strankama u parnici djelotvorno pravo na pristup sudovima kako bi se utvrdila njihova „građanska prava i dužnosti”.¹¹⁹

119 *Levages Prestations Services protiv Francuske*, 23. oktobar 1996. godine, stav 44, Izvještaji o presudama i odlukama 1996-V.

„Pravo na sud”, međutim, nije apsolutno, već podliježe ograničenjima na koja upućuju okolnosti, naročito kada „je riječ o uslovima prihvatljivosti žalbe”, pošto, po samoj svojoj prirodi, to pravo mora regulisati država, koja u tome uživa određenu slobodu procjene.¹²⁰ Ipak, ova ograničenja ne smiju da ograniče ili smanje pristup pojedinaca na takav način ili u tolikoj mjeri da to naruši samu suštinu toga prava. Štaviše, ta ograničenja biće kompatibilna sa članom 6 stav 1 samo ako su u skladu sa relevantnim domaćim zakonima i drugim propisima, ukoliko teže ka legitimnom cilju i ukoliko postoji razuman odnos srazmjernosti između sredstava koja su upotrebljena i cilja čijem se ostvarivanju teži.¹²¹

(c) Ocjena Suda

Sud je u ovom predmetu istakao da Zakon o parničnom postupku propisuje da tužilac mora da navede vrijednost spora. Kada se ta vrijednost odredi nerealno, bilo da je premala ili previelika, prvostepeni sud ima obavezu da provjeri tačnost tog određenja. Međutim, Sud smatra da, iako domaći sudovi nemaju obavezu u tom smislu, nema odredbe u Zakonu o parničnom postupku koja bi zabranila sudovima da utvrde vrijednost kada tužilac to ne učini u tužbi. U konkretnom predmetu, domaći sudovi su utvrdili vrijednost spora i u prvom i u drugom slučaju, uzimajući u obzir nalaze vještaka, kao i vrijednost koju su navele same stranke u sporu. Iako su te vrijednosti bile različite, Sud ne smatra da je potrebno da odredi koja je od te dvije vrijednosti bila tačnija, pošto je u oba slučaja bilo moguće podnijeti zahtjev za reviziju u skladu sa članom 382 stav 2 Zakona o parničnom postupku iz 1977. godine. U svakom slučaju, podnosilac predstavke ne bi trebalo da trpi nikakvu štetu zbog propusta suda da naloži podnosiocu predstavke da plati razliku između iznosa sudskih taksi koje je platio i iznosa taksi koji odgovara utvrđenoj vrijednosti spora. Zbog toga je Sud smatrao da je došlo do povrede prava podnosioca predstavke na pristup Vrhovnom sudu.

U dijelu člana 1 Protokola br. 1, Sud je primijetio da se isti ne odnosi na regulisanje građanskih prava između strana u privatnom pravu. U ovom konkretnom slučaju, stoga, odluke sudova protiv podnosioca predstavke, prema pravilima privatnog prava, ne mogu da se smatraju neopravdanim zadiranjem države u imovinska prava strane koja je izgubila spor. I zaista, upravo je funkcija sudova da odlučuju u sporovima čije regulisanje spada u nadležnost domaćeg prava i van djelokruga Konvencije.¹²² Stoga predstavka u ovom dijelu nije saglasna *ratione materiae* sa odredbama Konvencije u okviru značenja člana 35 stav 3, zbog čega je odbačena u skladu sa članom 35 stav 4 Konvencije.

Kada je u pitanju diskriminacija, Sud je napomenuo da nema dokaza u spisu predmeta da je bilo ikakve diskriminacije protiv podnosioca predstavke po bilo kom osnovu. Što se tiče uključivanja Centra za socijalni rad, relevantni članovi Porodičnog zakona iz 1989. godine, koji je bio na snazi u vrijeme kada je vođen postupak, predviđaju da se zakonski staratelj određuje samo za lica koja nisu u stanju da se staraju za svoja prava i interese. Međutim, to nije bio slučaj

120 *García Manibardo protiv Španije*, br. 38695/97, stav 36, ECHR 2000-II, i *Mortier protiv Francuske*, br. 42195/98, stav 33, 31. jul 2001. godine.

121 *Guérin protiv Francuske*, 29. jul 1998. godine, stav 37, Izvještaji o presudama i odlukama 1998-V.

122 *mutatis mutandis*, *Kuchar i Stis protiv Republike Češke* (dec.), br. 37527/97, 21. oktobar 1998. godine; v. takođe i *S. Ö., A. K., Ar. K. i Y. S. P. E. H. V. protiv Turske* (dec.) 31138/96, 14. septembar 1999. godine; *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 10000/82, Odluka Komisije od 4. jula 1983. godine, DR 33 p. 247 at p. 257; i *Bramelind i Malmström protiv Švedske*, br.8588/79, Odluka Komisije od 12. oktobra 1982. godine, DR 29, p. 64 at p. 82.

sa podnosiocem predstavke, čiji invaliditet je fizički, a ne mentalni, i koga je uz to zastupao advokat tokom cijelog postupka. Stoga je ovaj dio predstavke takođe odbačen kao očigledno neosnovan u skladu sa članom 35 stavovi 3 i 4 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 20. juna 2011. godine.¹²³

(b) Individualne mjere

Vrhovni sud Crne Gore je na osnovu zahtjeva za ponavljanje postupka, u smislu odredbi člana 428a Zakona o parničnom postupku, ponovio postupak koji je bio predmet ove predstavke. Predmet je ispitan po izjavljenoj reviziji i Vrhovni sud je donio odluku u meritumu. Evropski sud je dodijelio podnosiocu predstavke pravično zadovoljenje na ime nematerijalne štete u iznosu od 1.500,00 eura i sve poreze koji se na to obračunavaju. Navedena isplata izvršena je u roku od tri mjeseca, kako je to i naloženo presudom Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

Vrhovni sud Crne Gore je uskladio sudsku praksu sa stavovima Evropskog suda, čak i prije završetka postupka pred tim Sudom. Sudska praksa je bila takva da se dozvoljenost izjavljene revizije kao vanrednog pravnog lijeka koji se koristio pred Vrhovnim sudom ocijenjivala na osnovu iznosa plaćene sudske takse, ako vrijednost spora nije bila propisno utvrđena u prvostepenom građanskom postupku. Vrhovni sud Crne Gore je u potpunosti usaglasio svoju sudsku praksu sa stavom Evropskog suda i donio pravni stav da se u takvim situacijama izjavljena revizija smatra dozvoljenom. Presuda je prevedena, objavljena na internet stranici Vrhovnog suda Crne Gore i „Službenom listu Crne Gore”, a izvršena je i njena diseminacija.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 14. septembra 2011. godine donio Rezoluciju CM/ResDH(2011)136, kojom je predmet zatvoren.¹²⁴

123 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2011\)486E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2011)486E).

124 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-106928>.

Radunović i drugi protiv Crne Gore

br. 45197/13, 53000/13 i 73404/13

presuda od 24. oktobra 2016. godine

i. Analiza presude

Predmet se odnosi na povredu prava na pristup sudu zbog odbijanja nacionalnog suda da odlučuje o tužbi podnosioca predstavke zbog gubitka zarade koja je podnijeta protiv Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u Crnoj Gori, pozivajući se na imunitet država.

(a) Činjenice

Predmet je pokrenut na osnovu tri predstavke, a povod za podnošenje predstavki su parnični postupci koji su vođeni pred Osnovnim sudom u Podgorici, po tužbama podnosilaca predstavki protiv tužene SAD – Ambasada Sjedinjenih Američkih Država Podgorica, radi utvrđivanja postojanja radnog odnosa i naknade štete. Postupci su pred nacionalnim sudovima završeni tako što su tužbe odbijene, a nacionalni sudovi su se oglasili nenadležnim po osnovu Bečke konvencije o državnom imunitetu. Podnosioci predstavki su smatrali da su im odlukama nacionalnih sudova povrijeđena prava iz člana 6 stav 1 i člana 1 Protokola br. 12 (opšta zabrana diskriminacije).

Prilikom razmatranja da li je, u smislu člana 6 stav 1, poštovano pravo pristupa sudu, Sud je uzeo u obzir da Konvencija Ujedinjenih nacija o jurisdikcionom imunitetu država i njihovoj imovini od 2. decembra 2004. godine nije ratifikovana od strane Crne Gore, ali ni Sjedinjenih Američkih Država. Međutim, Sud je zapazio da joj se, u to vrijeme, ni Državna zajednica Srbija i Crna Gora ni Sjedinjene Američke Države nijesu protivili.

(b) Relevantni principi

Pravo na pravičnu raspravu, kao što je zagwarantovano članom 6 stav 1 Konvencije, mora biti tumačeno u smislu načela vladavine prava, čiji je jedan od osnovnih aspekata i načelo pravne sigurnosti, koji zahtijeva da sve stranke u postupku treba da imaju efikasan pravni lijek koji im omogućava da ostvare svoja građanska prava.¹²⁵ Svako ima pravo da bilo kakav zahtjev koji se odnosi na njegova građanska prava i obaveze iznese pred sud ili tribunal. Na ovaj način član 6 stav 1 ostvaruje „pravo na sud”, od čega pravo na pristup, tj. pravo na pokretanje postupka u građanskim stvarima predstavlja samo jedan aspekt.

Pravo na pristup sudu koje je omogućeno članom 6 stav 1 nije apsolutno, već može da podliježe određenim ograničenjima, koja su dozvoljena implikacijama jer pravo pristupa sudu, po samoj svojoj prirodi, zahtijeva regulisanje od strane države. Konvencija mora biti interpretirana u svijetlu pravila navedenih u Bečkoj konvenciji od 23. maja 1969. godine o Zakonu o ugovorima, član 31 stav 3 (c), u kojem se navodi da treba voditi računa o „svim relevantnim pravilima međunarodnog prava primjenjivih na odnose između strana”. Konvencija, uključujući

125 *Běleš i drugi protiv Češke Republike*, br. 47273/99, stav 49, ECHR 2002-IX.

član 6, ne može biti tumačena u vakumu.¹²⁶ Sud stoga mora biti svjestan posebnog karaktera Konvencije kao sporazuma o ljudskim pravima i takođe mora uzeti u obzir relevantna pravila međunarodnog prava, uključujući ona koja se odnose na davanja imuniteta državama.¹²⁷

Mjere koje su preduzele visoke ugovorne strane, a koje odražavaju opšte prepoznata pravila međunarodnog javnog prava o imunitetima država, u principu se ne mogu posmatrati kao nametanje nesrazmjernih ograničenja prava pristupa sudu, kao što je navedeno u članu 6 stav 1. Isto kao što je pravo pristupa sudu sastavni dio prava na pravično suđenje garantovanog tim članom, tako i neka ograničenja pristupa moraju biti posmatrana kao sastavni dio, kao na primjer ograničenja koja su opšteprihvaćena od zajednice naroda kao dio pravila o imunitetu države.¹²⁸ Treba imati na umu da je svrha Konvencije da garantuje ne prava koja su teoretska ili iluzorna već prava koja su praktična i efektivna. Ovo se naročito odnosi na pravo pristupa sudovima u smislu istaknutog mjesta u demokratskom društvu koje ima pravo na pravično suđenje. Ne bi bilo u skladu sa vladavinom prava u demokratskom društvu ili sa osnovnim principima navedenim u članu 6 stav 1 – naročito onim da građanski zahtjevi moraju biti podobni da budu podneti sudiji na razmatranje – da država može, bez ograničenja ili kontrole od strane izvršnih organa Konvencije, ukloniti iz nadležnosti sudova čitav spektar građanskih zahtjeva ili dodijeliti imunitet od građanske odgovornosti određenim kategorijama ljudi.¹²⁹

U predmetima gdje primjena o imunitetu države od nadležnosti pravosuđa onemogućava ostvarenje prava pristupa sudu, Sud mora poznati da li su okolnosti predmeta opravdale takvo ograničenje. Takva ograničenja moraju težiti legitimnom cilju i da je imunitet država razvijen u međunarodnom pravu iz principa *par in parem non habet imperium* (oni koji su ravnopravni nemaju autoritet jedan nad drugim), po kome jedna država ne bi mogla biti predmet nadležnosti druge države. Zauzet je stav da davanje imuniteta državama u građanskom postupku teži legitimnom cilju usaglašavanja sa međunarodnim zakonima u cilju promovisanja saradnje i dobrih odnosa između država kroz poštovanje suvereniteta druge države.¹³⁰ Dodatno, osporena ograničenja moraju takođe biti proporcionalna cilju kojem se teži. Sud je primjetio da je primjena apsolutnog imuniteta države već godinama nesporno bila narušena, naročito usvajanjem Konvencije o imunitetu država i njihove imovine na generalnoj sjednici Ujedinjenih nacija iz 2004. godine. Ova Konvencija se bazira na Nacrtu članova usvojenih 1991. godine, od kojih se član 11 bavi ugovorima o radu i čini značajan izuzetak u pitanjima imuniteta države, a u suštini se odnosi na to da se imunitet ne primjenjuje na ugovore o zapošljavanju te države sa zaposlenima u diplomatskoj misiji u inostranstvu, osim u situacijama iscrpno navedenim u stavu 2 člana 11. Nadalje, postoji dobro ustanovljen princip međunarodnog prava da ugovorna obaveza može, pored obaveze koju stvara za države potpisnice, takođe biti obavezujuća za države koje je još nijesu ratifikovale, jer takve odredbe reflektuju običajno međunarodno pravo, ili njegovom „kodifikacijom” formiranjem novih običajnih pravila. Stoga član 11 iz Nacrta članova koje je 1991. godine donijela Komisija za međunarodno pravo, a koji je sadržan u Konvenciji iz 2004. godine, važi kao međunarodno

126 *Fogarty protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV]*, br. 37112/97, stav 35, ECHR 2001-XI (izvodi).

127 *Sabeh El Leil protiv Francuske [VV]*, br. 34869/05, stav 48, 29. jun 2011. godine.

128 *Ait-Mouhoub protiv Francuske*, 28. oktobar 1998. godine, stav 52, Izvještaj o presudama i odlukama 1998-VIII.

129 *Fayed protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 21. septembar 1994. godine, stav 65, Serija A, br. 294-B.

130 *Vidjeti Sabeh El Leil*, gore citirano, stav 52.

običajno pravo, čak i ako predmetna država nije ratifikovala Konvenciju, pod pretpostavkom da joj se isto tako nije ni protivila.¹³¹

(c) Ocjena Suda

U konkretnom predmetu, prilikom odlučivanja o zahtjevu prvog podnosioca predstavke, Osnovni sud je samo uopšteno razmatrao da rad u ambasadama može biti „osjetljive ili povjerljive prirode”, bez ulaženja u dalje ispitivanje da li je stvarno posao podnosioca predstavke bio osjetljive ili povjerljive prirode. Dok je taj sud potvrdio da uopšteno postoje ograničenja u imunitetima država kod radnih sporova, ni taj niti bilo koji drugi domaći sud koji je postupao po zahtjevima podnosioca predstavke nije uzeo u obzir odredbe člana 11 Konvencije iz 2004, naročito izuzetke u njemu navedene, koji moraju biti strogo tumačeni.

Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 6 stav 1 Konvencije, smatrajući da su odbijanjem zahtjeva podnosioca predstavke za nadoknadu oslanjanjem na imunitet države, bez davanja relevantnih i dovoljnih razloga i uprkos primjenjivim odredbama međunarodnog prava, kao i člana 28 Zakona o parničnom postupku i Zakona o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih država, crnogorski sudovi propustili da očuvaju razumnu vezu proporcionalnosti, čime su povrijedili samu suštinu prava podnosioca predstavke na pristup sudu.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 19. juna 2017. godine.¹³²

(b) Individualne mjere

Podnosioci predstavki nisu podnosili zahtjev za ponavljanje postupka u smislu odredbi člana 428a Zakona o parničnom postupku u roku propisanom odredbama ovog člana (tri mjeseca od konačne presude Evropskog suda). Kada je riječ o pravičnom zadovoljenju, Evropski sud je našao da se u ovom predmetu isplata na ime pravičnog zadovoljenja može samo bazirati na činjenici da podnosioci predstavke nijesu imali beneficije od garancija koje predviđa član 6. Evropski sud je takođe smatrao da su podnosioci predstavki pretrpjeli gubitak realnih mogućnosti, osim prve podnositeljke predstavke, koja nije podnijela zahtjev za nadoknadu materijalne štete pred domaćim sudovima (vidjeti stav 86 presude *Radunović i drugi*). Prvoj podnositeljki predstavke je isplaćen iznos od 3.600,00 eura na ime nematerijalne štete, drugom podnosiocu predstavke ukupan iznos od 19.000,00 eura na ime materijalne i nematerijalne štete, a trećem podnosiocu predstavke ukupan iznos od 22.000,00 eura na ime materijalne i nematerijalne štete. Na ime troškova postupka, podnosiocima predstavki je isplaćen ukupan iznos od 9.623,50 eura.

(c) Generalne mjere

U cilju izvršenja predmetne presude, sprovedeno je niz obuka u organizaciji Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, Vrhovnog suda Crne Gore, AIRE Centra iz Londona, kao

131 Vidjeti *Sabeh El Leil*, gore citirano, stav 54.

132 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)719E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)719E).

i u okviru „Horizontalnog programa za Zapadni Balkan i Tursku” koji sprovodi Savjet Evrope. Navedene obuke su imale poseban naglasak na zaključke Evropskog suda iz ove presude, naročito da je u radnim sporovima sa elementima koji uključuju odbranu države imunitetom potrebno provjeriti da li je posao određene osobe bio zaista osjetljive ili poverljive prirode. Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana i koristi se u aktivnostima za obuku sudija.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 21. februara 2018. godine na 1308. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)64, kojom je predmet zatvoren.¹³³

2. Uticaj na sudsku praksu

Presuda *Garžičić* je imala značajan uticaj na praksu nacionalnih sudova, a posebno na postupanje Vrhovnog suda Crne Gore.

Naime, Vrhovni sud Crne Gore je presudama *Rev. br. 941/16* i *Rev. br. 598/17* promijenio sudsku praksu prilikom ocjene dozvoljenosti revizije, jer je u ranijem periodu takva revizija odbacivana kao nedozvoljena.

Vrhovni sud u presudi iz predmeta *Rev. br. 941/16* navodi da „u tužbi nije navedena vrijednost predmeta spora, a na ročištu od 27. 1. 2016. godine sud je konstatovao da tužiteljica određuje vrijednost spora na 3.000,00 €. Tuženi nijesu prigovarali ovoj vrijednosti spora, niti su drugačije odredili vrijednost spora, a sud nije po službenoj dužnosti prije početka raspravljanja o glavnoj stvari provjeravao tačnost označene vrijednosti spora. Dakle, u konkretnom slučaju ostala je naznačena vrijednost spora od 3.000,00 €, koja je i označena u uvodu prvostepene presude, a koja bi saglasno odredbi čl. 397 st. 2 ZPP, koji je bio u primjeni u vrijeme podnošenja tužbe u ovom sporu, onemogućavala izjavljivanje revizije i pristup tužilaca Vrhovnom sudu Crne Gore. Po nalaženju ovog suda, u konkretnom slučaju formalistički pristup u tumačenju procesnih pretpostavki za dozvoljenost revizije u skladu sa odredbom čl. 397 st. 2 ZPP bio bi na štetu podnosioca revizije – tužilaca i doveo do povrede prava na pravično suđenje, odnosno do uskraćivanja prava da ovaj sud ocijeni sve navode podnijete revizije [...]. Shodno iznijetom, ovaj sud nalazi da propusti prvostepenog suda da na zakonom predviđeni način provjeri tačnost označene vrijednosti predmeta spora, iako je očigledno ista suviše nisko naznačena, vodilo bi uskraćivanju prava tužilaca na pravično suđenje jer bi spriječilo pristup pravnom lijeku (reviziji) na takav način da bi sama suština toga prava bila umanjena ili oslabljena.”

Vrhovni sud Crne Gore je u odluci u predmetu *Rev. br. 598/17* cijenio dozvoljenost revizije „prema zakonu koji je važio u vrijeme kada je naznačena vrijednost spora u tužbi. Prema odredbi čl. 397 st. 3 („Službeni list Crne Gore”, br. 22/04), revizija nije dozvoljena u imovinsko-pravnim sporovima u kojima se tužbeni zahtjev ne odnosi na potraživanje u novcu, predaju stvari ili izvršenje neke druge činidbe, ako vrijednost predmeta spora koju je tužilac u tužbi naveo ne prelazi 5.000,00 €. Kako vrijednost predmeta spora koja je naznačena u tužbi iznosi 5.000,00 €, proizlazilo bi da ista ne prelazi mjerodavnu vrijednost spora za ocjenu dozvoljenosti revizije. Međutim, kod činjenice da prvostepeni sud nije provjerio vrijednost predmeta spora, što je bio dužan da učini imajući u vidu da lokacija, struktura i površina

133 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-181714>.

predmetnih nekretnina ukazuju da je u tužbi vrijednost predmeta spora postavljena nerealno i podcijenjena je vrijednost predmetnih nekretnina, ovaj sud ocjenjuje da vrijednost predmeta spora sasvim izvjesno prevazilazi mjerodavnu vrijednost cenzusa za dozvoljenost revizije, zbog čega je revizija dozvoljena.”

Iako nije direktno vezana za pitanje određivanja vrijednosti spora, kao uzoran primjer valja navesti presudu Vrhovnog suda Crne Gore *Rev. br. 1166/15*, koja se odnosi na pravo na pristup sudu i direktnu primjenu standarda Evropskog suda – „nije pravilno odmjerjen interes strana u postupku i da treba dati prioritet interesima tužioca, čime bi se išlo mimo ograničenja nacionalnog zakonodavstva, a u pravcu poštovanja čl. 6 Konvencije i omogućiti tužiocu da sprovede postupak osporavanja očinstva”.

Slično tome je obrazlagao i Upravni sud Crne Gore, u odluci *U br. 4134/2016*, kada je naveo: „ Da bi se javna vlast mogla miješati u vršenje prava na porodični život, potrebno je da, u skladu sa čl. 8 st. 2 navedene Konvencije, to bude predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti. Međutim, prema mišljenju Evropskog suda za ljudska prava, prvi uslov – predviđenost u zakonu, nije ispunjen time što je donijet određeni zakon koji propisuje ograničenje prava na porodični život, već se u obzir uzima i kvalitet tog zakona i zahtijeva se njegova usklađenost sa vladavinom prava. Iako je u pitanju nacionalna bezbjednost, načela zakonitosti i vladavine prava, prema shvatanju navedenog Suda, zahtijevaju da mjere koje utiču na osnovna ljudska prava moraju biti predmet neke vrste kontradiktornog postupka pred nezavisnim organom, nadležnim da ispita razloge odluke i dokaze, te stranka mora imati mogućnost da osporava navode da je nacionalna bezbjednost ugrožena.”

Poštujući standarde o pravu na pristup sudu, sudovi su imali namjeru da otklone pretjerani formalizam s tim u vezi. Kao primjer navodimo odluku Višeg suda u Podgorici *Gž. br. 3987/17*, u kojoj se navodi da „imajući u vidu priloge koje je predlagač dostavio iz predloga za priznanje strane sudske odluke, isti omogućuju prvostepenom sudu postupanje po podnijetom predlogu, te da bi ograničenje koje mu je nametnuo prvostepeni sud, odbačajem predloga zbog samog nenavođenja u samom predlogu imena i prezimena, odnosno prebivališta i boravišta, ograničilo pravo predlagača na pristup sudu”.

V. Član 6 stav 1 – pravo na obrazloženu presudu

Pravo na obrazloženu presudu podrazumijeva da su sudovi dužni da u građanskim i krivičnim postupcima daju obrazloženje svoje odluke. Međutim, to ne znači da su sudovi dužni da daju detaljne odgovore na svako pitanje,¹³⁴ već samo ukoliko se radi o ključnim pitanjima za ishod predmeta.

Pravo na obrazloženu presudu primjenjuje se i na žalbene, kao i na prvostepene odluke, iako odluka po žalbi ne mora da bude tako detaljno obrazložena. Može biti dovoljno da žalbeni sud, koji se slaže sa rezonovanjem osnovnog ili nižih žalbenih sudova, jednostavno inkorporira to rezonovanje upućivanjem na njega ili da na drugi način ukaže na saglasnost sa njim.¹³⁵ Ključni zahtjev u takvim slučajevima je da, na ovaj ili onaj način, žalbeni sud pokaže da se

134 *Van de Hurk protiv Holandije*, 19. april 1994, stav 61.

135 *Garcia Ruiz protiv Španije [GC]*, 1999-I, 31 EHRR 589.

„u stvari bavio suštinskim pitanjima u žalbi i da nije bez ocjenjivanja podržao odluku nižeg suda”¹³⁶ ili da nije žalbu prihvatio bez njenog ispitivanja.¹³⁷ U ostalim slučajevima, za odluke žalbenih sudova kojima se odbijaju žalbe u vrlo kratkim crtama, tamo gdje je žalba očigledno neosnovana, smatrano je da nisu u suprotnosti sa članom 6.¹³⁸

Evropski sud je donio jednu presudu protiv Crne Gore u kojoj je utvrdio povredu prava na obrazloženu presudu: *Tripčevići protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu prava na obrazloženu presudu

Tripčevići protiv Crne Gore

br. 80104/13,

presuda od 7. novembra 2017. godine

i. Analiza presude

U ovom predmetu Evropski sud je utvrdio povredu člana 6 stava 1 Konvencije, tj. povredu prava na obrazloženu presudu, s obzirom na to da odluka Višeg suda u Podgorici kojom se tužba podnosioca predstavke odbacuje kao neblagovremena nije bila zasnovana na zakonskim odredbama, domaćoj praksi ili drugom opravdanom razlogu.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su se žalili na povredu člana 6 stava 1 Konvencije zbog nemogućnosti pristupa sudu, smatrajući odluku Višeg suda u Podgorici proizvoljnom. Takođe, žalili su se na povredu člana 1 Protokola br. 1 zbog proizvoljnog miješanja u njihova imovinska prava.

Podnosioci predstavke su pokrenuli parnični postupak pred sudom zbog smetanja posjeda, nakon što su primijetili sporno smetanje imovine 13. juna 2009. godine. Imali su pravo da pokrenu postupak zbog smetanja posjeda u roku od 30 dana, pri čemu je poslednji dan roka, u njihovom slučaju, padao u dane državnih praznika. Podnijeli su tužbu 15. jula 2009. godine, što je bio prvi radni dan nakon praznika. Osnovni sud je prihvatio kao blagovremeno podnijetu tužbu, a suprotno tome, Viši sud u Podgorici je smatrao da je predviđeni rok bio obavezujući, što znači da nije mogao biti produžen, i odbacio je tužbu podnosioca predstavke kao neblagovremenu. Ipak, tom prilikom se Viši sud u Podgorici nije pozvao na bilo koju zakonsku odredbu kao podršku zaključka ili na bilo kakvu sudsku praksu u tom smislu.

(b) Relevantni principi

136 *Helle protiv Finske*, 1997-VIII.

137 *Lindner i Hammermayer protiv Rumunije* (2002).

138 Vidjeti *X protiv Njemačke*, br. 8769/79, 25 DR 240 (1981); Kazne za „uvredljive” žalbe ne zahtijevaju detaljnije obrazlaganje: *Les Travaux du Midi protiv Francuske*, br. 12275/86, 70 DR 47 (1991), i *GL protiv Italije*, br. 15384/89, 77-A DR 5 (1994).

Sud je ponovio stav da u suštini nije njegova uloga da ispituje tumačenje domaćeg prava od strane domaćih sudova¹³⁹ ili da se bavi navodnim materijalnim greškama ili pravnim zabudama nacionalnih sudova, ukoliko njima nijesu povrijeđena prava i slobode zagarantovane Konvencijom.¹⁴⁰ Osim ako tumačenje domaćeg prava nije proizvoljno ili očigledno nerazumno, uloga Suda je ograničena na utvrđivanje da li su posljedice takve interpretacije usklađene sa Konvencijom.

(c) Ocjena Suda

U konkretnom predmetu, Sud je smatrao da je članom 108 Zakona o parničnom postupku predviđeno jasno definisanom terminologijom da rok za podnošenje tužbe ističe prvog radnog dana nakon državnog praznika. Sud je primijetio da ne postoji ništa u odluci Višeg suda ili izjašnjenju Vlade što bi opravdalo zbog čega ovo pravilo dato u opštim uslovima, a koje nije bilo u suprotnosti sa relevantnom sudskom praksom, ne treba da bude primjenjivo. Konkretno, Viši sud nije citirao bilo koju odredbu, domaću praksu ili bilo koji razlog kako bi objasnio zbog čega član 108 (Zakona o parničnom postupku) nije primjenjiv.

Stoga, Sud je smatrao da je odluka Višeg suda kojom je utvrđeno da je tužba podnosioca predstavke neblagovremena očigledno neobrazložena. U smislu gore navedenog, podnosioci predstavke nijesu imali pravično suđenje i, shodno tome, Sud je utvrdio da je bilo povrede člana 6 Konvencije i da podnosioci predstavke nijesu imali pravično suđenje.

U odnosu na navode o povredi člana 1 Protokola br. 1, žalba je odbačena na osnovu člana 35 stav 1 Konvencije, zbog neiscrpljivanja domaćih pravnih lijekova.

Odluka Suda ne znači da ne postoje materijalno-pravni rokovi, već da svoju odluku treba detaljno obrazložiti u pogledu razlike između materijalno-pravnih i procesnih rokova.

ii. Postupak izvršenja presude

Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 4. septembra 2018. godine.¹⁴¹

(b) Individualne mjere

Podnosilac predstavke je u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku imao mogućnost podnošenja zahtjeva za ponavljanje postupka, što nije iskoristio u predviđenom roku. Evropski sud je odbacio zahtjev za naknadu nematerijalne štete zbog toga što je podnosilac predstavke podnio zahtjev za pravično zadovoljenje nakon isteka predviđenog vremenskog roka.

(c) Generalne mjere

U cilju „podizanja svijesti”, što je neophodno kako bi se obezbjedilo da domaći sudovi primjenjuju relevantne zakonske odredbe na predvidljiv način u skladu sa konvencijskim standard-

139 *Adamsons protiv Litvanije*, br. 3669/03, 24. jun 2008. godine, stav 118.

140 *García Ruiz*, stav 28.

141 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)835E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)835E).

ima, tokom 2017. i 2018. godine održan je veliki broj obuka i treninga, u organizaciji Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, kojima su prisustvovali nosioci pravosudnih funkcija, gdje je posebno ukazano na značaj temeljnog obrazloženja donijetih odluka. U tom smislu, Vrhovni sud Crne Gore je u saradnji sa AIRE Centrom i Britanskom ambasadom u februaru 2018. godine predstavio publikaciju „Pregled prakse Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa pravom na obrazloženu sudsku odluku”. Presuda je prevedena, objavljena i izvršena je njena diseminacija.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 17. oktobra 2018. godine na 1327. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)386, kojom je predmet zatvoren.¹⁴²

2. Uticaj na sudsku praksu

Pitanje obrazloženosti presude je nešto što je neizostavni dio svakog postupka i nešto čime se posebno bave sudovi više instance prilikom odlučivanja o žalbi ili reviziji. Obrazloženje je neizostavni dio svakog akta kojim se odlučuje o nečijem pravu ili obavezama, bilo da se radi o naredbi, rješenju ili presudi. Presuda *Tripčevići* pokazuje da propust suda da „na adekvatan način” navede obrazloženje na kojem je zasnovana njegova presuda dovodi do povrede prava na pravično suđenje. Posebna obaveza leži i na drugostepenim sudovima, koji su dužni da kod svakog žalbenog ukazivanja posebno ispituju da li je presuda obrazložena ne samo u skladu sa zahtjevima nacionalnih propisa već i u skladu sa standardima Evropskog suda za ljudska prava. U obrazloženju presude nije se dovoljno (u većini slučajeva) samo jednostavno pozvati na određenu zakonsku odredbu i time ostaviti utisak proizvoljnosti već se mora vidjeti relevantnost određene zakonske odredbe i njeno tumačenje zbog čega je odlučna za konkretnu pravnu stvar.

vi. Član 6 stav 2 – pretpostavka nevinosti

Ova odredba Konvencije, između ostalog, zahtijeva da sudije ne smiju vršenje svojih dužnosti počinjati sa prethodnim ubjeđenjem da je optuženi učinio djelo koje mu se stavlja na teret, da je teret dokazivanja na tužiocu, kao i da svaka sumnja ide u korist optuženog.¹⁴³

Evropski sud je donio jednu presudu protiv Crne Gore u kojoj je utvrdio povredu pretpostavke nevinosti. Presuda je imala značajan uticaj na nacionalnu sudsku praksu.

142 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-187390>.

143 *Barabera, Messegue and Jabardo protiv Španije*, 6. decembar 1988, stav 77.

1. Presude u pogledu prava na pretpostavku nevinosti

Mugoša protiv Crne Gore

br. 76522/12

presuda od 21. juna 2016. godine

i. Analiza presude

Kao što je već navedeno u dijelu Analize za član 5, presuda se odnosi na povredu prava podnosioca predstavke na slobodu zbog pritvora u periodu od 18. do 22. septembra 2011. godine, jer je rješenje o produženju pritvora donijeto četiri dana nakon isteka zakonskog roka za kontrolu pritvora (povreda člana 5 Konvencije), kao i na povredu principa pretpostavke nevinosti podnosioca predstavke od strane Višeg suda, koji se u svojoj odluci o produženju pritvora izjasnio o krivici podnosioca predstavke prije nego što je pravosnažno osuđen (povreda član 6 stav 2 Konvencije).

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke se žalio na povredu članova 5 i 6 Konvencije, a naročito: (a) da je bio nezakonito u pritvoru između 18. i 22. septembra 2011. godine, (b) na nedovoljno obrazloženje odluke Ustavnog suda, i (c) da je došlo do kršenja pretpostavke nevinosti.

(b) Relevantni principi

Pretpostavka nevinosti iz člana 6 stav 2 biće povrijeđena ukoliko sudska odluka ili izjava javnog funkcionera koja se tiče osobe optužene za krivično djelo odražava mišljenje da je kriv prije nego što njegova krivica bude dokazana na osnovu zakona. Dovoljno je, u nedostatku službenih nalaza, da postoji obrazloženje u kojem se navodi da sud ili funkcioner nalazi da je optuženi kriv, dok će prijevremeno davanje takvog mišljenja od strane suda neminovno doći u sukob sa pomenutom pretpostavkom.¹⁴⁴

(c) Ocjena Suda

Viši sud je u rješenju o produženju pritvora naveo da je podnosilac predstavke „na neprimjeren način i zarad materijalne dobiti, lišio života X [...] tako što ga je upucao [...]“. Kod takvog stanja stvari, podnosilac predstavke je oglašen krivim i prije nego što je njegova krivica dokazana na osnovu zakona. Štaviše, ni sljedeći sudovi nijesu napravili ispravku po žalbi, uključujući i sam Ustavni sud.

Stoga je Evropski sud našao da je bilo kršenja čl. 6 st. 2 Konvencije u predmetnom slučaju.

144 *Garycki protiv Poljske*, br. 14348/02, stav 66, 6. februar 2007. godine; *Perica Oreb protiv Hrvatske*, br. 20824/09, stav 140, 31. oktobar 2013. godine; i *Karaman protiv Njemačke*, br 17103/10, stav 63, 27. februar 2014. godine.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 24. marta 2017. godine.¹⁴⁵

(b) Individualne mjere

Podnosilac predstavke je 11. marta 2015. godine od strane Višeg suda u Podgorici osuđen na kaznu zatvora koju trenutno služi. Podnosiocu predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 7.150,00 eura. Podnosilac predstavke nije tražio pravično zadovoljenje na ime materijalne štete.

(c) Generalne mjere

Preduzete su mjere kako bi se uskladila praksa nacionalnih sudova u pogledu određivanja i kontrole pritvora. U 2017. godini Vrhovni sud Crne Gore je usvojio dva obavezujuća pravna stava: prvi, po kome su sudovi dužni da se dosljedno pridržavaju rokova za kontrolu pritvora iz člana 179 stav 2 i iz člana 198 stav 1 ZKP-a, a prekoračenje navedenih rokova ima za posledicu povredu prava na slobodu i bezbjednost ličnosti, i drugi, po kome u rješenju o određivanju ili produženju pritvora sud mora jasno da naglasi postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo i izbjegava izraze koji impliciraju izvjesnost da je okrivljeni izvršilac krivičnog djela. Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana i koristi se u aktivnostima za obuku sudija u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 10. maja 2017. godine na 1286. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2017)141, kojom je predmet zatvoren.¹⁴⁶

2. Uticaj na sudsku praksu

Navedenim stavom Evropski sud je ukazao na to da je domaći sud pri donošenju rješenja o produženju pritvora koristio izraze iz kojih proizlazi da je okrivljeni oglašen krivim i prije nego što je njegova krivica utvrđena presudom.

Imajući u vidu da je pomenuta presuda, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore, izvor prava u pravnom poretku Crne Gore i da je cilj njenog donošenja da se u skladu sa obavezama koje je država preuzela ratifikacijom Konvencije preduprijedi dalje kršenje prava koje je utvrđeno u presudi Evropskog suda, a time na adekvatan način i izvrši presuda tog suda, Krivično odjeljenje Vrhovnog suda Crne Gore zauzelo je pravni stav *Su. V. br. 6/17* od 17. 1. 2017. godine: „U rješenju o određivanju ili produženju pritvora sud mora jasno da naglasi postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo i izbjegne izraze koji impliciraju izvjesnost da je okrivljeni izvršilac krivičnog djela.”

U navedenom pravnom stavu, Vrhovni sud Crne Gore je podsjetio da je pretpostavka nevinosti u krivičnim postupcima predviđena kao ustavni princip i obezbijeđena u članu 35 stav

145 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2017\)363E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2017)363E).

146 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-173897>.

1 Ustava Crne Gore i istakao da je za određivanje i produženje pritvora okrivljenom, prema odredbama člana 30 stav 1 Ustava Crne Gore, člana 5 stav 1 (c) Evropske konvencije i člana 175 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku, neophodno postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo.

V. Član 8 – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Član 8

Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Član 8 štiti privatni i porodični život, dom i prepisku. Kada postoji tvrdnja da je povrijeđeno neko pravo zagarantovano ovom odredbom, Sud prije svega ispituje da li ta tvrdnja podnosioca predstavke potpada pod član 8. Nakon toga, Sud ispituje da li je bilo miješanja u pravo, kao i da li je postojala pozitivna obaveza države da štiti relevantna prava. Ograničenja prava su dozvoljena samo ukoliko su u skladu sa zakonom ili ukoliko su propisana zakonom, kao i ukoliko su neophodna u demokratskom društvu radi zaštite tačno određenih ciljeva. U procjeni testa neophodnosti u demokratskom društvu, Sud često mora da balansira interese podnosioca predstavke zaštićene članom 8 sa interesima trećih lica.¹⁴⁷

Evropski sud je donio tri presude protiv Crne Gore u kojima je utvrdio povredu prava na privatni život: *Mijušković protiv Crne Gore*, *Antović i Mirković protiv Crne Gore* i *Alković protiv Crne Gore*. U presudi *Alković* povreda člana 8 je utvrđena u vezi sa članom 14, pa je analiza te presude prikazana u okviru tog člana (14), kao reprezentativni primjer povrede zabrane diskriminacije.

1. Presude u pogledu člana 8

Mijušković protiv Crne Gore

br. 49337/07

presuda od 21. septembra 2010. godine

i. Analiza presude

Ovo je prva presuda protiv Crne Gore kojom je utvrđena povreda člana 8 Konvencije zbog propusta crnogorskih vlasti usljed kojih je podnositeljki predstavke onemogućeno da ostvaruje svoja roditeljska prava.

147 *Guide on Article 8 of the Convention – Right to respect for private and family life*, Council of Europe Human Rights Handbooks Series.

(a) Činjenice

Podnositeljka predstavke se žalila na kašnjenje u postupku izvršenja pravosnažne presude o vršenju roditeljskog prava, kao i na propust tužene države da izvrši privremeni nalog o vršenju tog prava.

(b) Relevantni principi

Sud je u više navrata zauzeo stav da član 8 uključuje pravo roditelja da se preduzmu mjere koje će im omogućiti da se ponovo spoje sa svojom djecom i obavezu državnih organa da takve radnje preduzmu.¹⁴⁸

Sud stoga mora da se uvjeri da su državni organi preduzeli sve potrebne korake kako bi olakšali ponovno spajanje djece i roditelja u granicama razumnog u posebnim okolnostima svakog slučaja.

Adekvatnost neke mjere treba cijeliti po brzini njene realizacije, pošto vrijeme može da ima nepopravljive posljedice za odnose između djece i roditelja koji ne živi sa njima.

(c) Ocjena Suda

Sporna situacija je trajala gotovo četiri godine i devet mjeseci nakon što je Centar za socijalni rad iz Nikšića donio svoje rješenje, odnosno tri godine i sedam mjeseci nakon što je sudska presuda postala pravosnažna. Tokom tog perioda nadležni organi su: (a) samo jednom pokušali da izvrše rješenje Centra za socijalni rad iz Nikšića, (b) novčano kaznili V. K. samo jednom, dvije godine i devet mjeseci nakon što je podnositeljka predstavke tražila izvršenje presude, (c) pokušali prinudnu predaju djece tek nakon što je tuženoj Vladi dostavljeno obavještenje o predmetu i (d) izvršili presudu u manje od tri mjeseca od obavještenja Suda o predmetu.

Uzevši u obzir činjenice predmeta, uključujući i proteklo vrijeme, najbolje interese A i B, kriterijume koje je postavila domaća sudska praksa i sve što je iznijela Vlada, bez obzira na polje slobodne procjene države, kao i činjenicu da su A i B konačno predati podnositeljki predstavke, Sud je zaključio da su crnogorski nadležni organi propustili da ulože adekvatne i djelotvorne napore da blagovremeno izvrše rješenje Centra za socijalni rad iz Nikšića i pravosnažnu sudsku presudu.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 29. juna 2016. godine.¹⁴⁹

(b) Individualne mjere

S obzirom na to da su još u toku postupka pred Evropskim sudom djeca podnositeljke predstavke predana na vršenje roditeljskog prava, na taj način je i izvršena predmetna pravosnažna

148 *Ignaccolo-Zenide protiv Rumunije*, br. 31679/96, st. 94, ECHR 2000-I; *Nuutinen protiv Finske*, br. 32842/96, st. 127, ECHR 2000-VIII; *Sylvester protiv Austrije*, br. 36812/97 i 40104/98, st. 58, 24. april 2003. godine.

149 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)805E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)805E).

presuda i samim tim izvršen je i dio individualne mjere (stavovi 34 i 86 presude *Mijušković*). Evropski sud je dodijelio pravično zadovoljenje na ime naknade nematerijalne štete podnositeljki predstavke u iznosu od 10.000,00 eura. Navedena isplata izvršena je u roku od tri mjeseca, kako je to i naloženo presudom Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

U ovom predmetu Komitetu ministara su predstavljene iste generalne mjere kao i u predmetu *Bijelić protiv Crne Gore*. Ukazano je na donošenje novog Zakona o izvršenju i obezbjeđenju. Međutim, posebno je stavljen akcenat na to da su novim Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju predviđene posebne odredbe koje se odnose na izvršavanje odluke o vršenju roditeljskog prava, a sve u cilju zaštite interesa djeteta i preventivnog djelovanja, kako se slični slučajevi u budućnosti ne bi ponavljali. Kada su u pitanju preduzete mjere o podizanju svijesti, Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu održao je veliki broj radionica gdje je nosiocima pravosudne funkcije ukazano da se obrati posebna pažnja na stanovišta utvrđena u navedenoj presudi, kako se ne bi ponavljale iste greške u sličnim slučajevima. Rezultat navedenih sprovedenih mjera ogleda se u smanjenju dužine trajanja izvršnog postupka, posebno u predmetima u kojima se odlučuje o interesima djece.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 14. septembra 2016. godine na 1264. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2016)225, kojom je predmet zatvoren.¹⁵⁰

Antović i Mirković protiv Crne Gore

br. 70838/13

presuda od 28. novembra 2017. godine

i. Analiza presude

Predmet se odnosi na povredu prava na poštovanje privatnog života profesora zbog nezakonitog postavljanja i korišćenja video-nadzorne opreme u univerzitetskim amfiteatrima.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su profesori na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta Crne Gore, gdje je bio uveden video-nadzor koji je sproveden u amfiteatrima u kojima su se održavala predavanja, sa ciljem da se obezbijedi sigurnost imovine i ljudi i praćenje nastavnih aktivnosti. Podnosioci predstavke su se žalili Agenciji za zaštitu ličnih podataka zbog video-nadzora i sakupljanja podataka bez njihovog pristanka. Inspektori Agencije su utvrdili da je video-nadzor u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka. Međutim, Savjet Agencije je, po prigovoru, utvrdio da nijesu ispunjeni razlozi za uvođenje video-nadzora predviđeni Zakonom, s ob-

150 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-167239>.

zirom na to da nije bilo dokaza da postoji bilo kakva opasnost po bezbjednost ljudi i imovine u amfiteatrima, još manje za povjerljive podatke, i da nadzor predavanja ne spada u legitimne osnove za uvođenje video-nadzora.

Osnovni sud u Podgorici odbio je tužbu za naknadu štete zbog povrede prava na poštovanje privatnog života, ocjenjujući da je Univerzitet javna institucija koja sprovodi aktivnosti od javnog interesa, a poziv redovnog profesora je takođe javan, pa stoga video-nadzorom amfiteatra kao javnog mjesta nije moguće povrijediti pravo podnosioca predstavke na poštovanje njihovog privatnog života. Viši sud u Podgorici je potvrdio prvostepenu presudu.

(b) Relevantni principi

„Privatni život” je širok termin koji nije podložan iscrpnoj definiciji i bilo bi suviše restriktivno ograničavati ovaj pojam na „unutrašnji krug” u kojem pojedinac može da živi svoj lični život onako kako sam izabere i iz njega isključi čitav spoljašnji svijet koji nije obuhvaćen tim krugom. Tako je članom 8 zagarantovano pravo na „privatni život” u širem smislu, uključujući pravo na vođenje „privatnog društvenog života”, odnosno mogućnost za pojedinca da razvije svoj društveni identitet. Sud je već utvrdio da pojam „privatni život” može uključivati profesionalne aktivnosti ili aktivnosti koje se vrše u javnom kontekstu. Kako bi se utvrdilo da li je pojam „privatni život” primjenljiv, Sud je u nekoliko navrata ispitivao da li su pojedinci imali razumna očekivanja da njihov privatni život bude poštovan i zaštićen. U tom smislu, navedeno je da je razumno očekivanje privatnosti značajan, iako ne neophodno odlučujući faktor.

(c) Ocjena Suda

Sud je primijetio da domaći sudovi nijesu ispitali pitanje usklađenosti postupaka sa zakonom, s obzirom na to da prvenstveno nijesu smatrali da sporni video-nadzor predstavlja miješanje u privatni život podnosioca predstavke.

Dalje, Agencija je eksplicitno utvrdila da nije bilo dokaza o ugroženosti ljudi ili imovine, što bi bio jedan od razloga koji bi opravdao uvođenje video-nadzora, a domaći sudovi se nijesu uopšte bavili tim pitanjem. Vlada, sa svoje strane, nije dostavila ni jedan suprotan dokaz u tom smislu niti je pokazala da je prethodno razmatrana bilo koja druga mjera kao alternativa.

S obzirom na to da relevantni zakoni eksplicitno predviđaju da određeni uslovi budu ispunjeni prije nego što se pribjegne uvođenju kamera, a u konkretnom predmetu ti uslovi nijesu ispunjeni, a uzimajući u obzir odluku Agencije u tom smislu (u odsustvu bilo kakvog ispitivanja pitanja od strane domaćih sudova), Sud ne može postupiti drugačije osim da zaključi da predmetno miješanje nije bilo u skladu sa zakonom, što je činjenica koja je dovoljna da dovede do povrede člana 8.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 28. avgusta 2018. godine.¹⁵¹

151 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)833E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)833E).

(b) Individualne mjere

Prije donošenja predmetne presude Evropskog suda, sporni video-nadzor je uklonjen iz amfiteatara 27. januara 2012. godine, a prikupljeni podaci su obrisani. S obzirom na to da je prije pokretanja postupka pred Evropskim sudom u postupku pred Osnovnim sudom u Podgorici odbijen tužbeni zahtjev podnosioca predstavke jer nijesu dokazali da je povrijeđeno njihovo pravo na privatnost (vidjeti stavove 13–17 presude *Antović i Mirković*), zbog čega je, *inter alia*, i utvrđena povreda od strane Evropskog suda, podnosiocima predstavke je stajala na raspolaganju mogućnost ponavljanja postupka u smislu odredbi člana 428a ZPP-a. U skladu sa ovim odredbama, postupak se ponavlja pred sudom u Crnoj Gori koji je sudio u prvom stepenu u postupku u kojem je donijeta odluka kojom je povrijeđeno ljudsko pravo i osnovna sloboda radi izmjene odluke kojom je to pravo ili osnovna sloboda povrijeđena. Podnosioci predstavke nisu podnosili zahtjev za ponavljanje postupka u roku propisanom odredbama ovog člana (tri mjeseca od konačne presude Evropskog suda). Podnosiocima predstavke je isplaćena naknada na ime nematerijalne štete i troškova postupka u ukupnom iznosu od 3.669,50 eura.

(c) Generalne mjere

Prema nalazu Evropskog suda, povreda je nastala zbog nezakonitog video-nadzora podnosioca predstavke i neusaglašenosti domaće sudske prakse sa Konvencijom. Iako Osnovni sud u Podgorici nije našao da je podnosiocima predstavke bilo povrijeđeno pravo na privatnost, nacionalna Agencija za zaštitu ličnih podataka je u vršenju inspekcije utvrdila da je postavljanje spornog video-nadzora bilo u suprotnosti sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka, a naročito sa članovima 10, 35 i 36, zbog čega je i naložila njegovo uklanjanje. S tim u vezi, predmetni Zakon o zaštiti ličnih podataka je u skladu sa standardima Konvencije, zbog čega nije bila potrebna njegova izmjena. U cilju izvršenja predmetne presude, tokom 2017. i 2018. godine sproveden je niz obuka sudija u organizaciji Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu u vezi sa primjenom člana 8 Konvencije. Navedene obuke su imale poseban naglasak na zaključke Evropskog suda iz ove presude i pravilnu primjenu domaćeg zakonodavstva u sličnim slučajevima, naročito na to da svaki video-nadzor zaposlenog na radnom mjestu predstavlja značajno miješanje u privatni život, koje može biti opravdano samo ako je u skladu sa odredbama člana 8 stav 2 Konvencije, odnosno ako je u skladu sa zakonom, ima jedan ili više legitimnih ciljeva i neophodno je u demokratskom društvu kako bi se postigli ti ciljevi. Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana i koristi se u aktivnostima vezanim za obuku sudija u Centru za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 17. oktobra 2018. godine na 1327. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2018)385, kojom je predmet zatvoren.¹⁵²

2. Uticaj na sudsku praksu

Crnogorski sudovi se u svojoj praksi nijesu pozivali direktno na presudu u predmetu *Mijušković*. Međutim, primjenjivali su iste principe iz presuda Evropskog suda u odnosu na druge države prema kojima neizvršenje presude često dovodi ne samo do povrede prava na suđenje u

152 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-187388>.

razumnom roku već i do povrede nekih materijalnih prava. Osim toga, u predmetu Osnovnog suda u Nikšiću *I. br. 56/13* kojim je obustavljen postupak izvršenja – predaje djeteta – stranka se pozivala na navedenu presudu i sud ju je imao u vidu jer je preduzimaio sve radnje predviđene Zakonom o izvršenju i obezbjeđenju kako bi se izvršenje efikasno sprovelo. Postupak u ovom predmetu je ipak obustavljen, jer je sud imao u vidu presudu Evropskog suda u predmetu *Damnjanović protiv Srbije* (br. 5222/07, stavovi 80 i 81, od 18. novembra 2008. godine), u kojoj se navodi da „su djeca predata podnositeljki predstavke, ali podnositeljka predstavke nije mogla da ih fizički preuzme jer su djeca počela da plaču i odbila da napuste tuženog [...] Sud nalazi da je država preduzela neophodne mjere da se predmetna privremena mjera za starateljstvo nad djecom izvrši.” Dakle, iako dijete nije predato majci, sud je preduzeo sve radnje kako bi presuda bila izvršena. Povreda prava iz člana 8 se u predmetu *Mijušković* odnosila upravo na to „da su crnogorski nadležni organi propustili da ulože adekvatne i djelotvorne napore da blagovremeno izvrše rješenje”, na što je Osnovni sud u Nikšiću pazio, pa bez obzira na činjenicu da presuda nije mogla biti izvršena, nema povrede prava. Stoga bi se mogla dati preporuka da postupajući sudovi moraju kontinuirano preduzimati sve radnje kako bi se postupak izvršenja okončao, jer u suprotnom može doći do povrede materijalnog prava.

Kada je u pitanju presuda u predmetu *Antović i Mirković*, u praksi nije zabilježeno pozivanje sudova na tu presudu, ali vrijedi naglasiti da sudovi, kada se pred njih postavi pitanje prava na privatnost, moraju, na način i prema standardima Evropskog suda, ispitati legalitet, legitimitet i proporcionalnost miješanja. Posebno treba ispitati da li je nastalo miješanje u pravo na privatnost u skladu sa zakonom koji ispunjava uslove prema standardima i praksi Evropskog suda.

U ovom dijelu treba kratko napomenuti da stanovišta Evropskog suda izražena u presudi *Alković* naročito ukazuju na to da svako nasilje, kao i prijetnje nasiljem koje bi mogle prouzrokovati utemeljeni strah da se nasilje može zaista upotrijebiti, zahtijevaju sprovođenje efikasne istrage, u cilju zaštite fizičkog i psihološkog integriteta pojedinca u smislu člana 8 Konvencije. Ova obaveza je posebno veća ako postoje elementi koji ukazuju na rasno motivisano nasilje.

VI. Član 10 – Sloboda izražavanja

Član 10

Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Sloboda izražavanja, koja je jedna od ključnih vrijednosti demokratskog društva, pod zaštitom je sudova. Član 10 stav 2 definiše vrijednosti koje su zaštićene, ali i propisuje okolnosti u kojima može doći do legitimnog miješanja u ovu slobodu. Komponente prava na slobodu izražavanja su: sloboda da se posjeduje mišljenje, sloboda da se saopštavaju, odnosno primaju informacije i ideje.¹⁵³ Obaveze države po ovom članu mogu biti pozitivne i negativne. Negativna obaveza podrazumijeva da se država mora uzdržati od nezakonitog miješanja u vršenje ovog prava, dok pozitivna znači da država mora da obezbijedi ambijent za poštovanje slobode izražavanje i pruži zaštitu pojedincu od nezakonitog miješanja drugih. Sud sprovodi trodjelni test kako bi utvrdio da li je bilo povrede prava. Pri tome se ispituje da li je zadiranje propisano zakonom, da li ima legitimni cilj i da li je ograničenje bilo neophodno u demokratskom društvu.

Evropski sud je donio dvije presude u kojima je utvrđena povreda čl. 10: Šabanović protiv Crne Gore i *Koprivica protiv Crne Gore*.

153 Sloboda izražavanja – Vodič za primjenu čl. 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, Monica Macovei.

1. Presude u pogledu člana 10

Šabanović protiv Crne Gore

br. 5995/06

presuda od 31. maja 2011. godine

i. Analiza presude

Ovom presudom je utvrđena povreda prava na slobodu izražavanja podnosioca predstavke, koji je osuđen na uslovnu kaznu zatvora zbog klevete. Iako je miješanje u slobodu izražavanja bilo zakonito i imalo legitimni cilj, prema nalaženju Evropskog suda ono nije bilo „nužno u demokratskom društvu”.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke se žalio da mu je povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja u postupku u kojem mu je izrečena uslovna osuda kojom mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca, sa rokom provjere od dvije godine, zbog klevete.

Naime, u crnogorskim dnevnim novinama objavljen je članak o kvalitetu vode u Herceg Novom u kojem je navedeno da svi izvori tekuće vode sadrže razne bakterije. Ove tvrdnje su bile zasnovane na izvještaju Instituta za zdravlje Crne Gore koji je urađen na zahtjev glavnog republičkog vodovodnog inspektora, sa očiglednim ciljem da se ispita mogućnost povezivanja dodatnih izvora na mrežu vodosnabdijevanja. Podnosilac predstavke, koji je u tom periodu bio direktor Javnog preduzeća „Vodovod i kanalizacija” i član jedne opozicione političke partije, istog dana je, povodom navedenog članka, održao konferenciju za štampu na kojoj je izjavio da je voda bezbjedna za građane, te da glavni republički vodovodni inspektor promoviše interese dva privatna privredna društva i da mu je za to nalog dala vladajuća politička partija. Nakon toga je glavni inspektor podnio privatnu krivičnu tužbu protiv podnosioca predstavke za klevetu, tvrdeći da su njegove izjave netačne i da je time nanesena šteta njegovoj časti i ugledu. Osnovni sud u Podgorici je utvrdio da je podnosilac predstavke kriv i izrekao mu uslovnu osudu kojom mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca, sa rokom provjere od dvije godine. Ova presuda je potvrđena presudom Višeg suda u Podgorici, nakon čega je predstavka podnijeta Evropskom sudu.

(b) Relevantni principi

Kako Sud često navodi, sloboda izražavanja koja se jamči članom 10 predstavlja jedan od osnovnih temelja demokratskog društva. Prema stavu 2 toga člana, sloboda izražavanja se ne odnosi samo na „informacije” ili „ideje” koje se doživljavaju kao povoljne ili se smatraju neuvredljivima već i na one koje vrijeđaju, šokiraju ili uznemiravaju.¹⁵⁴

154 *Castells protiv Španije*, 23. april 1992. godine, stav 42, Serija A, br. 236, i *Vogt protiv Njemačke*, 26. septembar 1995. godine, stav 52, Serija A, br. 323.

Sud takođe podržava pravo na saopštavanje, u dobroj vjeri, informacija o pitanjima od javnog interesa čak i kada takva saopštenja u sebi sadrže neistinite ili štetne izjave o privatnim licima¹⁵⁵ i naglašava da se mora uzeti u obzir da li se sporne izjave odnose na lični život pojedinaca ili na njihovo postupanje i stavove u svojstvu službenika.¹⁵⁶

Sud navodi da priroda i težina izrečene kazne, kao i „relevantnost” i „dovoljnost” obrazloženja domaćih sudova, jesu stvari od naročitog značaja kada je u pitanju ocjena srazmjernosti zadiranja u pravo u odnosu na legitimni cilj tog zadiranja po čl. 10 st. 2¹⁵⁷ i ponavlja da vlade uvijek treba da se uzdržavaju od izricanja krivičnih sankcija, naročito kada postoje druga pravna sredstva.

(c) Ocjena Suda

Sud je napomenuo da su obje države članice tadašnje Državne zajednice Srbija i Crna Gora bile odgovorne za zaštitu ljudskih prava na svojoj teritoriji. S obzirom na činjenicu da se cjelokupni krivični postupak vodio isključivo u nadležnosti crnogorskih sudova, Sud je smatrao da pritužba podnosioca predstavke u odnosu na Crnu Goru jeste kompatibilna *ratione personae* sa odredbama Konvencije. Iz istog razloga, međutim, njegova je pritužba u odnosu na Srbiju nekompatibilna *ratione personae* u smislu člana 35 stav 3 i mora biti odbačena po članu 35 stav 4 Konvencije.

Što se tiče ovog konkretnog predmeta, Sud je istakao da pravosnažna krivična presuda o kojoj je ovdje riječ predstavljala zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Pošto se osuđujuća presuda bazira na Krivičnom zakoniku, mora se smatrati da ovo zadiranje jeste „propisano zakonom” u smislu člana 10 stav 2. Nadalje, ova presuda donijeta je radi postizanja legitimnog cilja, tj. „radi zaštite ugleda drugih”.

Pri ocjeni proporcionalnosti miješanja države u slobodu izražavanja, Sud je imao u vidu da je podnosilac predstavke kritikovao glavnog inspektora i da se kritika odnosila na njegovo ponašanje i stavove izražene u svojstvu službenika, a ne na njegov privatni život. Kako je navedeno ranije u tekstu ove presude, manja su ograničenja prihvatljive kritike koja se odnosi na više državne službenike koji djeluju u svom zvaničnom kapacitetu nego ona koja se odnose na privatna lica.

Za Sud primjedbe podnosioca predstavke, čak i ako se prihvati da su predstavljale iznošenje činjenica, a ne vrijednosne sudove, nijesu predstavljale neosnovani napad na glavnog inspektora, već su, iz perspektive podnosioca predstavke, predstavljale jasno razjašnjenje stvari koje su bile od izuzetnog javnog interesa.

Nadalje, Sud je napomenuo da domaći sudovi, bez obzira na to što ih je podnosilac predstavke na to podsticao, nijesu njegove primjedbe smjestili u širi kontekst, odnosno u debatu koja se vodila zbog kvaliteta vode za piće u dotičnom području. U svjetlu ovog prilično ograničenog pristupa cijeloj stvari, teško da se može reći da se razlozi koje su naveli domaći sudovi mogu smatrati relevantnim i dovoljnim.

155 *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške [VV]*, br. 21980/93, ECHR 1999-III.

156 *Dalban protiv Rumunije [VV]*, br. 28114/95, stav 50, ECHR 1999-VI.

157 *Cumpăna i Mazăre protiv Rumunije [VV]*, br. 33348/96, stav 111, ECHR 2004, i *Zana protiv Turske*, 25. novembar 1997. godine, stav 51, Izvještaji o presudama i odlukama 1997-VII.

U ovom predmetu Sud je sa zabrinutošću napomenuo da je podnosiocu predstavke izrečena uslovna osuda koja je pod određenim uslovima mogla da bude promijenjena u zatvorsku kaznu.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 4. decembra 2015. godine.¹⁵⁸

(b) Individualne mjere

Osnovni sud u Podgorici dozvolio je ponavljanje krivičnog postupka u skladu sa stavovima koje je Evropski sud zauzeo u predmetnoj presudi. Krivični postupak je ponovo otvoren, a podnosilac predstavke je oslobođen na osnovu izmjene krivičnog zakonodavstva, s obzirom na to da kleveta nije više bila predviđena kao krivično djelo u Krivičnom zakoniku Crne Gore. Podnosiocu predstavke nije dodijeljena pravična naknada, jer nije postavio svoj zahtjev u roku koji mu je bio određen od strane Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

Polazeći od Rezolucije 1577 (2007), koju je 4. oktobra 2007. godine donijela Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, a u kojoj se traži od onih država članica koje za klevetu još uvijek imaju predviđenu zatvorsku kaznu (čak i ako se ona zaista ne izriče) da to bez odlaganja ukinu, kao i od nalaza u predmetnoj presudi, Crna Gora je preduzela zakonske mjere u cilju dekriminalizacije uvrede i klevete. U tom smislu, 22. juna 2011. godine usvojene su izmjene Krivičnog zakonika i izbrisana su krivična djela uvrede i klevete. Pored navedenih mjera, presuda je prevedena, izvršena je njena diseminacija, objavljena je u „Službenom listu Crne Gore” i postavljena na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 30. marta 2016. godine na 1252. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2016)44, kojom je predmet zatvoren.¹⁵⁹

158 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)221E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)221E).

159 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-162076>.

Koprivica protiv Crne Gore

br. 41158/09

presuda od 22. novembra 2011. godine (meritum)

i presuda od 23. juna 2015. godine (pravično zadovoljenje)

i. Analiza presude

Prema mišljenju Evropskog suda za ljudska prava, zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja nije bilo „*neophodno u demokratskom društvu*”.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke se žalio da je pravosnažnom presudom u građanskom sporu koja je donijeta protiv njega povrijeđeno njegovo pravo na slobodu izražavanja. Utvrđena je povreda prava na slobodu izražavanja jer je domaći sud obavezao podnosioca predstavke da po osnovu naknade štete zbog klevete plati iznos od 5.000 eura naknade štete i sudske troškove, što je suma koja je bila 25 puta veća od njegovih mjesečnih primanja.

(b) Relevantni principi

Sud je naglasio da u demokratskom društvu novinari imaju funkciju od suštinskog značaja. Iako oni ne smiju da prekorače određene granice, naročito kada je riječ o ugledu i pravima drugih, njihova je dužnost ipak da prenose – na način koji je u skladu sa njihovim obavezama i odgovornošću – informacije i ideje o svim pitanjima od javnog interesa. Novinarska sloboda takođe obuhvata i moguće pribjegavanje određenom stepenu pretjerivanja ili čak provokacije.¹⁶⁰

Prvenstveno su domaće vlasti te koje treba da ocijene da li postoji „urgentna društvena potreba” za ograničenjem slobode izražavanja i u donošenju te odluke domaće vlasti uživaju određeno polje slobodne procjene.¹⁶¹

Zadatak suda u vršenju nadzorne funkcije jeste da razmatra navodno zadiranje u tu slobodu u svjetlu predmeta kao cjeline i da utvrdi da li su razlozi koje navode državne vlasti kako bi opravdale dotično zadiranje „relevantni i dovoljni”, te da li su preduzete mjere srazmjerne legitimnom cilju čijem se ostvarenju težilo.¹⁶²

Treba pažljivo napraviti i razliku između činjenica i vrijednosnih sudova.

Zbog „dužnosti i odgovornosti” koje su svojstvene ostvarivanju slobode izražavanja, zaštita koja se članom 10 obezbjeđuje novinarima u vezi sa izvještavanjem o pitanjima od opšteg interesa uslovljena je time da oni djeluju u dobroj vjeri kako bi obezbijedili tačne i pouzdane informacije u skladu sa etikom novinarstva.

160 *Dalban protiv Rumunije* [VV], br. 28114/95, § 49, ECHR 1999-VI.

161 *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske* [VV], br. 21279/02 i 36448/02, stav 45, ECHR 2007.

162 *Vogt protiv Njemačke*, 26. septembar 1995. godine, stav 52, serija A, br. 323; *Jerusalem protiv Austrije*, br. 26958/95, stav 33, ECHR 2001-II.

Iznos dosuđene naknade štete mora „da bude u razumnom odnosu srazmjernosti sa (moralnom) štetom koju je pretrpio” dotični tužilac.¹⁶³

(c) Ocjena Suda

U ovom konkretnom slučaju, Sud je smatrao da pravosnažna presuda u građanskom postupku nedvojbeno predstavlja zadiranje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja. Cijeneći relevantno domaće pravo, Sud je uvjeren da je to zadiranje bilo „propisano zakonom” u smislu člana 10 stav 2 Konvencije. Sud dalje prihvata da je sporna presuda donijeta radi ostvarenja legitimnog cilja, naime „radi zaštite ugleda” drugoga.

Sud je svjestan da su vijesti roba kojoj brzo ističe rok trajanja i da odlaganje objavljivanja vijesti, čak i na kratko vrijeme, može u velikoj mjeri da joj oduzme vrijednost i zanimljivost.¹⁶⁴ Međutim, u ovom slučaju, članak nije objavljen u dnevnim novinama, već u nedjeljniku, što znači da je podnosilac predstavke imao više vremena da izvrši provjeru. Uz to, izjava podnosioca predstavke data tokom domaćeg postupka jasno implicira da njega nije zanimalo da provjeri istinitost ili pouzdanost informacije prije nego što je objavi.

Sud je smatrao da su dosuđena naknada štete i troškovi postupka veoma veliki u odnosu na prihode podnosioca predstavke u to vrijeme, pošto su otprilike dvadeset i pet puta veći od penzije podnosioca predstavke.¹⁶⁵ Iako je Vlada osporila da je penzija podnosioca predstavke bila jedini njegov prihod, Vlada nije dostavila nikakav dokaz za to. Sud napominje da se u nalogu za izvršenje od 17. novembra 2009. godine implicira da je podnosilac predstavke u to vrijeme radio za drugi časopis. Međutim, u spisu predmeta nema informacije da je on takođe radio i u vrijeme kada su donijete domaće presude.

U svakom slučaju, Sud je smatrao da su naknada štete i troškovi koje je po nalogu suda podnosilac predstavke trebalo da plati tužiocu veoma značajni čak i kada se uporede sa najvišim prihodima u tuženoj državi generalno gledano.

Sud je smatrao da pitanje pravičnog zadovoljenja još uvijek nije bilo zrelo za odluku, pa ga je, shodno tome, odložio, navodeći da će o tome biti odlučeno u zavisnosti od sporazuma koji postignu strane.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 11. decembra 2015. godine.¹⁶⁶

(b) Individualne mjere:

Podnosilac predstavke je u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku podnio Osnovnom sudu u Podgorici zahtjev za ponavljanje postupka. Navedene odredbe predviđa-

163 *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 13. jul 1995. godine, stav 49, Serija A, br. 316-B; *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 68416/01, stav 96, ECHR 2005-II.

164 *Bozhkov protiv Bugarske*, br. 3316/04, stav 49, 19. april 2011. godine.

165 *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva i Lepojić protiv Srbije*.

166 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)222E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)222E).

ju mogućnost ponavljanja postupka nakon donošenja presude Evropskog suda. Postupak se ponavlja pred sudom u Crnoj Gori koji je sudio u prvom stepenu, u postupku u kojem je donijeta odluka kojom je povrijeđeno ljudsko pravo i osnovna sloboda radi izmjene odluke kojom su to pravo ili osnovna sloboda povrijeđeni. Osnovni sud u Podgorici je ponovio predmetni postupak i ukinuo spornu presudu od 17. maja 2005. godine, za koju je Evropski sud ustanovio da nije bila u skladu sa konvencijskim standardima. U ponovljenom postupku tužilac je, nakon isplate materijalne štete koja mu je dodijeljena drugom presudom Evropskog suda (pravično zadovoljenje), povukao tužbu, čime je postupak završen. Podnosiocu predstavke je, u postupku pred Evropskim sudom, na ime materijalne štete dosuđeno 1.726,31 eura.

(c) Generalne mjere

Preduzeti su koraci kako bi se osiguralo da praksa domaćih sudova bude u saglasnosti sa zahtjevima, odnosno standardima Konvencije. U tom smjeru, Vrhovni sud Crne Gore zauzeo je Načelni pravni stav 29. 3. 2011. godine o obavezama poštovanja sudske prakse Evropskog suda i standarda Konvencije u predmetima koji se odnose na slobodu izražavanja, te da visina dosuđene naknade nematerijalne štete treba da bude u skladu sa praksom Evropskog suda. I u ovom predmetu, presuda je prevedena, objavljena u „Službenom listu Crne Gore”, na sajtu Vrhovnog suda Crne Gore i izvršena je njena diseminacija.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 30. marta 2016. godine na 1252. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2016)45, kojom je predmet zatvoren.¹⁶⁷

2. Uticaj na zakonodavstvo i sudsku praksu

Presuda Šabanović imala je značajan uticaj na praksu nacionalnih sudova, ali i na samo zakonodavstvo.

Tako su Zakonom o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika („Službeni list Crne Gore”, br. 32/2011, od 1. 7. 2011. godine) izbrisana krivična djela uvrede i klevete.

Za takva ponašanja satisfakcija se ostvaruje isključivo pred sudom u građanskom postupku i predmet je građanske parnice. U odnosu na građansko-pravnu zaštitu, odnosno naknadu nematerijalne štete, Zakonom o obligacionim odnosima propisano je, između ostalog, da će sud, za pretrpljene duševne boli zbog povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu.

Sljedstveno tome, Opšta sjednica Vrhovnog suda Crne Gore je, na sjednici održanoj dana 29. marta 2011. godine, donijela načelni pravni stav: „Ukoliko nađe da postoji osnov odgovornosti novinara i medija, sud odmjerava visinu pravične naknade zbog povrede prava ličnosti (ugleda, časti i dr.) vodeći računa o svim okolnostima konkretnog slučaja, a naročito: o značaju povrijeđenog dobra i posljedicama koje su iz toga proistekle, trajanju duševnih bolova, cilju kome služi naknada nematerijalne štete, kao i tome da visina dosuđene naknade po pravilu treba da bude u skladu sa praksom Evropskog suda

167 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-162074>.

za ljudska prava, te da dosuđena naknada ne bude u iznosu koji bi obeshrabrujuće uticao na novinare i medije u obavljanju njihove uloge u očuvanju demokratskih vrijednosti društva.”

Takođe, sudovi su imali u vidu presudu Šabanović prilikom odlučivanja u konkretnim predmetima.

Tako Vrhovni sud Crne Gore u presudi donijetoj u predmetu *Rev. br. 718/16* ističe: „U konkretnom slučaju saopštavanje informacije od strane tužene da joj je supruga tužioca ostala dužna 50.000 € koje joj je ranije pozajmila, a ovo u štampanom mediju predstavlja vršenje slobode izražavanja, u kom slučaju nema povrede na ugled, privatnost ili kog drugog prava tužioca, kao supruga osobe na koju se konkretno informacija odnosi. Ovo posebno kada se ima u vidu kontekst okolnosti u kojima je informacija saopštena, tj. da je tužilac u istom dnevnom glasilu prethodno pozvao da se jave svi prema kojima tužilac ima bilo kakvog duga. Kako se supruga tužioca u vrijeme kada je sa tužiocem bila u braku bavila poslovnom djelatnošću iz koje je dokazano da je u više navrata krivično odgovarala zbog prevare, a kod objavljenog poziva tužioca, to je postojao legitimni cilj – interes javnosti da sazna da li ima lica prema kojima tužilac ima dug, a posebno pri činjenici da je javnost upoznata o tome da je njegova supruga u više navrata počinila prevarne radnje upravo uzimanjem novca od drugih a neizvršavanjem obaveze pravnog lica koje je predstavljala u pravnom prometu sa trećim licima [...] Kako se [...] interes javnosti nije mogao ostvariti bez objavljivanja informacije, koji cilj ovdje preteže nad ciljem tužioca, a budući je tužilac sam uputio javni poziv svim dužnicima, ukoliko i koliko ih ima, da se jave može smatrati čak i da je dao pristanak da se ovakva informacija objavi, dok se ne može smatrati da su mu povrijeđeni njegovi čast i ugled, privatnost ili drugo dobro. Inače, u situaciji kakva je konkretna – kada interes javnosti da sazna informaciju preteže nad interesom lica na koje se odnosi, pristanak ne bi ni bio potreban da se informacija objavi.”

Takođe, u presudi Vrhovnog suda Crne Gore donijetoj u predmetu *Rev. br. 147/18* navedeno je: „U konkretnom slučaju tuženi nije mogao znati da navodi u tekstovima nijesu istiniti, s obzirom na to da je „dokument” na papiru sa logom Pošte Crne Gore, te da su radnici na koje se informacije odnose obavijestili „Dan” i nadležne institucije povodom svojih saznanja o ponašanju tužioca, a interes javnosti da sazna informaciju preteže nad interesom lica na koje se odnosi, pa nema značaja što su tekstovi obavljani bez pristanka tužioca, što je stanovište Evropskog suda u predmetu *Šabanović*, a takođe i u predmetu *Krone*, u kojem je sud „utvrdio da podnosilac predstavke nije tražio mišljenje osobe koja je unaprijed kritikovana, ali da to nije presudan faktor u ovom slučaju.”

Presuda *Koprivica* je imala uticaj na sudsku praksu, posebno u pogledu afirmisanja primjene trodjelnog testa.

Stvaranje konzistentne prakse nameće potrebu da se sudovi pri odlučivanju u predmetima naknade štete nanijete putem medija rukovode trodjelnim testom koji je zastupljen u praksi Evropskog suda, a koji zahtijeva odgovor na sljedeća pitanja: 1) da li je bilo miješanja u slobodu izražavanja (koje postoji ukoliko je dosuđena naknada), 2) da li je miješanje propisano zakonom i koji legitimni cilj se štiti i 3) da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu i da li je proporcionalno legitimnom cilju. Slijedeći navedeni test, sudije moraju imati na umu da usvajanje tužbenog zahtjeva predstavlja miješanje u slobodu izražavanja, koje može imati pravni osnov u Zakonu o obligacionim odnosima i u medijskim zakonima, i da se njime

može štiti ugled i prava tužioca. Zbog toga, ključno pitanje na koje treba dati odgovor jeste da li bi miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu i da li je proporcionalno legitimnom cilju. Za odgovor na ovo pitanje treba se služiti stavovima Evropskog suda, imajući u vidu podnormiranost nacionalnog prava po ovom pitanju.

Neke od presuda u kojima su sudovi primijenili ovaj test jesu: presuda Višeg suda u Podgorici *Gž. br. 6793/17*, kao i odluke Osnovnog i Višeg suda u Podgorici *P. br. 3230/14* i *Gž. br. 2358/17*.

Viši sud u Podgorici u presudi *Gž. br. 6793/17* primjenjuje trodjelni test na sljedeći način: „[...] Pri čemu se moraju imati u vidu tri uslova za ograničenje slobode izražavanja [...]. Naknada za štetu nanесenu nečijem dostojanstvu ili ugledu, u principu, predstavlja jasno miješanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, što se može reći i za konkretni slučaj. Takođe [...] cilj ovog miješanja je legitiman, odnosno radi se o zaštiti ugleda tužioca [...]. Da li je u konkretnom slučaju miješanje bilo neophodno [...]. Tužilac jeste javna ličnost, koja stoga mora pokazati veći stepen tolerancije. Međutim, u konkretnom slučaju nije se radilo o komentarisanju o javnim pitanjima koje daju javne ličnosti niti o bilo kom drugom vidu prihvatljive kritike koja bi uživala veću zaštitu.”

Takođe, u istoj presudi primjenjuje standard iz presude *Koprivica* – „naknada za štetu nanесenu nečijem dostojanstvu ili ugledu, u principu, predstavlja jasno miješanje u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, što se može reći i za konkretni slučaj”.

Slično tome, u odlukama Osnovnog i Višeg suda u Podgorici *P. br. 3230/14* i *Gž. br. 2358/17* navodi se: „[...] sud je našao da iznos od 5.000 € predstavlja adekvatan iznos naknade nematerijalne štete. Naime, dosuđivanjem iznosa od 5.000 €, po mišljenju ovog suda, postići će se satisfakcija, kao cilj ovog vida štete, ali se visinom dosuđene naknade, tuženi neće uvesti u stečaj ili teško finansijsko stanje. Konačno, sud je mišljenja da odlučivanjem na navedeni način nije poremećena ravnoteža slobode izražavanja najtiražnijih listova u Crnoj Gori [...] i potrebe za zaštitom ugleda i časti ovdje tužioca. Sa druge strane, sud nalazi da je za iznos od još 15.000 € sa kamatom tužbeni zahtjev previsoko postavljen, pa je vodeći računa o značaju povrijeđenog dobra i cilju kome služi naknada nematerijalne štete, po osnovu o kojem je riječ u konkretnom slučaju, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nijesu spojive sa prirodom i društvenom svrhom dosuđenja naknade nematerijalne štete, a pri tome imajući u vidu postojeću sudsku praksu, pa je za ovaj dio odbio tužbeni zahtjev [...]”.

Takođe, kao pozitivan primjer pozivanja na standarde Evropskog suda vezanih za slobodu izražavanja, navodimo presudu Vrhovnog suda Crne Gore *Rev. br. 320/16*. U ovoj presudi Vrhovni sud Crne Gore je iznio jasan stav o blanketnom karakteru domaćih propisa o građansko-pravnoj odgovornosti zbog povrede časti i ugleda, što podrazumijeva da se u predmetima naknade štete zbog povrede časti i ugleda putem slobode izražavanja u nacionalnim okvirima ne može rješavati samo primjenom domaćih propisa, već nacionalni sudovi moraju cijeliti i primjenjivati standarde slobode izražavanja koje je uspostavio Evropski sud svojom praksom. Tako je u navedenoj presudi Vrhovni sud Crne Gore primijenio čl. 10 Konvencije i citirao relevantne stavove iz presuda Evropskog suda. Naime, Vrhovni sud je imao u vidu

sljedeće: Evropski sud je u predmetu *Lingens protiv Austrije*¹⁶⁸ iznio stav: „Prema mišljenju suda potrebno je napraviti pažljivu razliku između činjenica i vrednosnih sudova. Postojanje činjenica se može dokazati, dok istinitost vrednosnih sudova nije dokaziva [...]”. U predmetu *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*¹⁶⁹ Evropski sud je ocijenio da je, uopšte, prihvatljivo da teret dokazivanja bude na onome ko je dao klevetničku izjavu: „Zahtjev da optuženi u postupku za klevetu moraju razumno dokazati da su tvrdnje koje su iznijeli suštinski istinite ne kosi se, kao takav, sa Konvencijom.” Prema stavu Evropskog suda izraženom u predmetu *Dalban protiv Rumunije*¹⁷⁰ ovo nije strogi zahtjev s obzirom da je u navedenom predmetu taj sud primijetio: „Nema dokaza da je opis događaja koji je dat u člancima u potpunosti neistinit i da je osmišljen sa svrhom da raspiruje klevetničku kampanju protiv G. S. i senatora R. T.”

Primjenom ovih standarda na konkretni slučaj sud je zaključio da „nije prihvatljivo da je tužena dužna da dokaže istinitost onoga što je rekla, već je dovoljno da je opravdano povjerovala da je istina ono što je iznijela [...] imajući u vidu da je izjava tužene data kao odgovor na besprimjerne napade na nju, a da ne predstavlja bezrazložni napad na tužioca, nego je data u uvjerenju da je iznijela istinu, kao i status tužioca kao javne ličnosti sa većim stepenom tolerancije od običnih ljudi, te značaj prava stranaka, a posebno motiv tužioca „istjerivanje istine” koji se dovodi u vezu sa zahtjevom za zaštitu koji je postavio, ovaj sud smatra da tužiocu ne pripada tražena zaštita.”

Posebno ističemo zaključak suda u konkretnom slučaju da je „neprihvatljiv stav drugostepenog suda da praksu Evropskog suda za ljudska prava u konkretnom slučaju ne treba uzeti u obzir. Ovo naročito kada se ima u vidu da je izjava tužene data na konferenciji za novinare i namijenjena objavljivanju u medijima, te se kao takva treba cijeliti u skladu sa prihvaćenim standardima u oblasti slobode izražavanja.”

Evropski sud postavlja standarde u vezi sa ograničenjem slobode izražavanja u smislu da „ograničenje slobode izražavanja u korist zaštite, časti i ugleda cijeniće se samo kada ugrožavanje časti i ugleda dostigne određeni stepen ozbiljnosti i težine koji utiču na društveni položaj žrtve i njen status u određenoj zajednici;¹⁷¹ čl. 10 Konvencije štiti i pravo medija da objavi informacije o pitanjima od opšteg interesa pod uslovom da postupaju dobronamjerno i na osnovu tačnih činjenica i da pružaju pouzdane i precizne informacije u skladu sa novinarskom etikom;¹⁷² potrebno je uspostaviti pravičnu ravnotežu između opšteg interesa i interesa pojedinaca;¹⁷³ dužnost štampe je da saopštava, uz poštovanje svojih obaveza i odgovornosti i poštujući ugled drugih, informacije i ideje o svim pitanjima od opšteg interesa;¹⁷⁴ fotografije koje se pojavljuju u tabloidima često nastaju u klimi stalnog maltretiranja koje kod lica koje je predmet interesovanja izaziva snažan osjećaj napada na njegovu privatnost ili čak osjećaj proganjanja.”¹⁷⁵

168 *Lingens protiv Austrije*, br. 9815/82, ESLJP, stav 46.

169 *Rumyana Ivanova protiv Bugarske*, br. 36207/03, ESLJP, stav 68.

170 *Dalban protiv Rumunije*, br. 28114/95, ESLJP, stav 50.

171 *Karakov protiv Mađarske*, br. 39311/05, ESLJP, stav 21.

172 *Fressoz i Roire protiv Francuske*, br. 29183/95, ESLJP, stav 54.

173 *Ozgur Gundem protiv Turske*, br. 23144/93, ESLJP, stav 43.

174 *Flinkkila i drugi protiv Finske*, br. 25576/04, ESLJP, stav 23.

175 *Von Hannover protiv Njemačke*, br. 59320/2000, ESLJP, stav 59.

VII. Član 13 – Pravo na djelotvorni pravni lijek

Član 13

Pravo na djelotvorni pravni lijek

Svako kome su povrijeđena prava i slobode predviđeni u ovoj Konvenciji ima pravo na djelotvoran pravni lijek pred nacionalnim vlastima, bez obzira jesu li povredu izvršila lica koja su postupala u službenom svojstvu.

Primarni cilj odredbe o pravu na djelotvoran pravni lijek jeste jačanje sudske zaštite onima koji smatraju da im je povrijeđeno neko od ljudskih prava. U tom smislu, ovaj član sadrži osnovni preduslov za efikasnu politiku ljudskih prava. Istovremeno, ova odredba je i usko povezana sa načelom supsidijarnosti, jer Evropski sud može odlučivati tek nakon što su iscrpljena sva pravna sredstva predviđena nacionalnim zakonodavstvom.¹⁷⁶

Evropski sud je u četiri predmeta utvrdio povredu člana 13 Konvencije. Ti predmeti su: *Stakić protiv Crne Gore*, *Milić protiv Crne Gore i Srbije*, *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore* i *Sinex d. o. o. protiv Crne Gore*. Kako se radi o predmetima u kojima je utvrđena i povreda člana 6 stav 1, činjenično stanje je prikazano u tom dijelu Analize. Postupak izvršenja je takođe analiziran u okviru člana 6.

i. Analiza presuda

(a) Relevantni principi

U svim predmetima, Evropski sud je isticao iste relevantne principe.

Naime, navedeno je da član 13 garantuje djelotvoran pravni lijek pred domaćim vlastima za navodnu povredu bilo kojih prava i sloboda garantovanih Konvencijom, uključujući i pravo na suđenje u razumnom roku po članu 6 stav 1.¹⁷⁷

Pravni lijek za dužinu postupka jeste „djelotvoran” ako može da se koristi ili da ubrza postupak pred sudovima koji rješavaju po predmetu ili da obezbijedi stranci u postupku adekvatno sredstvo za rješavanje odugovlačenja do koga je već došlo.¹⁷⁸

Sud je takođe podsjetio da je najbolje rješenje u apsolutnom smislu – prevencija. Kada je sudski sistem manjkav u odnosu na uslov razumnog roka iz člana 6 stav 1 Konvencije, najdjelotvornije rješenje je pravni lijek koji je osmišljen da ubrza postupak kako bi se spriječilo da on postane pretjerano dug. Takav pravni lijek nudi neporecivu prednost u odnosu na pravni lijek koji nudi samo naknadu štete, pošto on takođe sprječava i da se utvrde kasnije povrede u odnosu na isti postupak i ne ispravlja povredu samo *a posteriori*, kako to čini pravni lijek naknade štete. Neke države su u potpunosti shvatile ovu situaciju i odabrale su da kombinuju dva tipa pravnih lijekova, jedan da ubrza postupak i drugi da obezbijedi naknadu štete.

176 *Effective Remedies as a Fundamental Right*, Martin Kuijer.

177 *Kudła protiv Poljske [VV]*, br. 30210/96, ECHR 2000-XI, stav 156.

178 *Sürmeli protiv Njemačke [VV]*, br. 75529/01, ECHR 2006-VII, stav 99.

(b) Ocjena Suda

Ocjena Suda je bila ista u svim predmetima. Naime, Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 13 uzetog zajedno sa članom 6 stav 1 Konvencije zbog nepostojanja djelotvornog pravnog lijeka po domaćem pravu za pritužbe podnosioca predstavke koje se odnose na dužinu relevantnog postupka (parničnog, upravnog i postupka izvršenja).

2. Uticaj na nacionalni pravni poredak

Ocjena djelotvornosti nacionalnih pravnih sredstava u smislu člana 13 Evropske konvencije i u praksi Evropskog suda

Zaštita prava na suđenje u razumnom roku, kao i pravično zadovoljenje zbog povrede ovog prava, ostvaruje se u sudskom postupku, na način i pod uslovima propisanim Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, koji se primjenjuje od 2007. godine.

Prema ovom zakonu, pravna sredstva za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku jesu: zahtjev za ubrzanje postupka (kontrolni zahtjev) i tužba za pravično zadovoljenje. Oba sredstva se, prema praksi Evropskog suda za ljudska prava, smatraju djelotvornim. Kontrolni zahtjev je postao djelotvoran od 4. septembra 2013. godine, dok je tužba za pravično zadovoljenje postala djelotvorna od 18. oktobra 2016. godine, što je uslovljeno praktičnom primjenom ovih pravnih instituta od strane redovnih sudova.

U pogledu **kontrolnog zahtjeva**, Evropski sud je u presudi *Vukelić protiv Crne Gore* (br. 58258/09, 4. jun 2013. godine, stav 85) naveo sljedeće: „Sud smatra da, s obzirom na značajan razvoj relevantne domaće sudske prakse u ovoj oblasti, kontrolni zahtjev mora, u principu i kadgod je dostupan u skladu sa relevantnim zakonodavstvom, da se smatra djelotvornim pravnim lijekom u okviru značenja člana 35 stav 1 Konvencije u odnosu na sve predstavke predate protiv Crne Gore nakon datuma na koji ova presuda postane pravosnažna.”

U pogledu **tužbe za pravično zadovoljenje**, tj. tužbe za naknadu štete zbog kršenja prava na suđenje u razumnom roku, Evropski sud je u odluci *Vučeljić protiv Crne Gore*, ((odl.), br. 59129/15, 18. oktobar 2016. godine, stav 30) naveo sljedeće: „[...] pokazalo se da je pomoću njega moguće ostvariti adekvatnu naknadu za povredu prava na suđenje u razumnom roku [...]. Sud ga, shodno tome, smatra efikasnim domaćim pravnim lijekom.”

Kada se govori o upravnom postupku pred različitim upravnim organima, prema praksi Evropskog suda, kontrolni zahtjev se ne može smatrati djelotvornim pravnim sredstvom. U tom smislu je Evropski sud u presudi *Stanka Mirković i drugi protiv Crne Gore* (br. 33781/15 i 3 druge, 7. mart 2017. godine, stav 49) naveo: „[...] Sud ne može a da ne zaključi da, s obzirom da se pomenuti pravni lijek može upotrijebiti samo da ubrza postupak pred samim Upravnim sudom, odnosno u upravnom sporu, [...] ne može se smatrati efikasnim pravnim lijekom u smislu postupaka koji su u toku pred različitim upravnim organima.”

Međutim, u julu 2017. godine, počeli su sa primjenom novi Zakon o upravnom postupku i

Zakon o upravnom sporu, koji sadrže rješenja koja imaju za cilj da ubrzaju postupak i spriječe tzv. „ping-pong” efekat.

Novim Zakonom o upravnom postupku pojednostavljeno je postupanje drugostepenog organa u slučaju ćutanja uprave. Upravni postupak se pokreće na zahtjev stranke ili po službenoj dužnosti. Javnopravni organ je dužan da donese odluku u roku od 30 dana od dana pokretanja upravnog postupka, ukoliko posebnim zakonom nije drugačije određeno.

Kad rješenje nije donijeto u zakonom propisanom roku, stranka ima pravo na žalbu zbog ćutanja administracije. Ako je žalba izjavljena zbog ćutanja uprave, a prvostepeni javnopravni organ ne donese rješenje u roku od sedam dana od dana prijema žalbe, dužan je da žalbu sa spisima predmeta i pisanim objašnjenjem o razlozima zbog kojih rješenje nije donijeto u propisanom roku bez odlaganja proslijedi drugostepenom organu. Kada drugostepeni organ utvrdi da prvostepeni javnopravni organ iz opravdanih razloga nije donio rješenje u roku propisanom zakonom, rješenjem će naložiti prvostepenom javnopravnom organu da donese rješenje u roku koji ne može biti duži od 30 dana. Kad drugostepeni organ utvrdi da razlozi zbog kojih prvostepeni javnopravni organ nije donio rešenje u zakonom propisanom roku nijesu opravdani, o zahtjevu stranke rješava sam, u roku od 45 dana od prijema žalbe, ili rješenjem nalaže prvostepenom javnopravnom organu da riješi o zahtjevu stranke u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

Takođe, Zakon o upravnom postupku propisuje dužnost drugostepenog organa da, ukoliko je po žalbi već jednom poništio prvostepeno rješenje, a stranka izjavi žalbu na novo rješenje prvostepenog javnopravnog organa, poništi prvostepeno rješenje i sam riješi upravnu stvar.

Gore navedena pravna sredstva se u praktičnoj primjeni mogu pokazati djelotvornim.

Takođe, Zakon o upravnom sporu sadrži rješenja kojima se nastoji ubrzati odlučivanje. Naime, uvedena je mogućnost, odnosno obaveza Upravnog suda da sam riješi upravnu stvar u zakonom predviđenim slučajevima. Tako, ako Upravni sud poništi osporeni akt, a priroda upravne stvari mu to dozvoljava, može sam odlučiti o predmetnoj upravnoj stvari, između ostalog, i ako je u istom sporu već poništen akt, a tuženi javnopravni organ nije u potpunosti postupio po presudi; ako je u istom sporu već poništen akt, a tuženi javnopravni organ nije donio novi akt u roku od 30 dana od dana poništenja ili u drugom roku koji je odredio Upravni sud; ili ako nadležni javnopravni organ nije donio akt u zakonom propisanom roku.

Obaveza Upravnog suda da sam riješi predmetnu stvar po tužbi protiv novog akta javnopravnog organa postojaće u slučaju kada je sud već jednom poništio osporeni akt u istoj upravnoj stvari, a priroda stvari to dozvoljava.

Evropski sud se u svojim odlukama izjašnjavao i o sljedećim pravnim sredstvima i njihovoj djelotvornosti: zahtjev za zaštitu zakonitosti, zahtjev za povraćaj u pređašnje stanje, zahtjev za naknadu štete u građanskom postupku i ustavna žalba.

Zahtjev za zaštitu zakonitosti Evropski sud u presudi *Alković protiv Crne Gore* (br. 66895/10, 5. decembar 2017. godine, stav 50) ocjenjuje nedjelotvornim. Napominjemo da se ovdje radi o ocjeni zahtjeva kakav je bio propisan prethodnim Zakonikom o krivičnom postupku, koji je prestao da važi 26. 8. 2010. godine. Razlog nedjelotvornosti je, prema Evropskom sudu, to

što je zahtjev mogao podnijeti samo državni tužilac. Prema važećem Zakoniku o krivičnom postupku, zahtjev za zaštitu zakonitosti je zadržan kao sredstvo koje može podići samo Vrhovno državno tužilaštvo, ali je dodata novina da okrivljeni koji je osuđen na безусловnu kaznu zatvora od jedne godine ili težu kaznu ili kaznu maloljetničkog zatvora i njegov branilac mogu u određenim – zakonom propisanim – slučajevima, pisanim i obrazloženim predlogom, tražiti od Vrhovnog državnog tužilaštva da podigne zahtjev za zaštitu zakonitosti protiv pravosnažne presude.

U pogledu **zahtjeva za povraćaj u pređašnje stanje**, kao pravnog sredstva koje je propisano Zakonom o parničnom postupku, Evropski sud je u presudi *Tripčevići protiv Crne Gore* (br. 80104/13, 7. novembar 2017. godine, stav 36) naveo da: „[...] Sud smatra da u okolnostima konkretnog predmeta navedeni zahtjev nije mogao biti smatran za djelotvoran pravni lijek [...]”. Međutim, ova ocjena Evropskog suda odnosi se samo na konkretan predmet. U brojnim drugim predmetima zahtjev za povraćaj u pređašnje stanje pokazao se uspješnim. Ovo pravno sredstvo se može koristiti ako stranka propusti ročište ili rok za preduzimanje neke radnje u postupku i usljed toga izgubi pravo na preduzimanje te radnje. Sud će toj stranci, na njen predlog, dozvoliti da naknadno izvrši tu radnju, ako ocijeni da postoje opravdani razlozi koji se nijesu mogli predvidjeti ili izbjeći. Kad se dozvoli povraćaj u pređašnje stanje, parnica se vraća u ono stanje u kome se nalazila prije propuštanja i ukidaju se sve odluke koje je sud zbog propuštanja donio.

U pogledu **zahtjeva za naknadu štete** u građanskom postupku, Evropski sud je u skorijoj presudi *Ranđelović protiv Crne Gore* (br. 66641/10, 19. septembar 2017. godine, stav 105) naveo: „Sud je, sa svoje strane, već utvrdio u ranijim predmetima u kojima su podnosioci predstavke podnosili zahtjev za naknadu štete na osnovu Zakona o obligacionim odnosima, da domaći sudovi nijesu prepoznali povredu jasno kao što je trebalo niti su podnosiocima predstavke dodijelili odgovarajuću naknadu [...]”. I pored ove konstatacije, djelotvornost redovne tužbe u građanskom postupku načelno se ne dovodi u pitanje od strane Evropskog suda. Tužba u građanskim stvarima je nesporno djelotvoran pravni lijek, s obzirom na to da je dostupna svima i da je dovoljna, tj. da je u mogućnosti da direktno ispravi sporno stanje stvari i da ponudi razumne izgleda za uspjeh. Ipak, kao što se vidi iz pomenute presude, Evropski sud će u svakom pojedinom slučaju ispitivati da li je taj pravni lijek doveo do ispravke povrede nekog ljudskog prava.¹⁷⁹

179 Ocjena djelotvornosti ustavne žalbe data je u predmetu *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*.

VIII. Član 14 – Zabrana diskriminacije

Član 14

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđena u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 14 propisuje generalnu zabranu diskriminacije. Sa jedne strane, ovaj član ima ograničen obim jer se vezuje za prava koja su sadržana u drugim odredbama Konvencije. Međutim, sa druge strane, član je širokog opsega jer ne sadrži iscrpnu listu osnova diskriminacije.¹⁸⁰

Evropski sud je u jednom predmetu utvrdio da je došlo do povrede člana 8 u vezi sa članom 14: *Alković protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu člana 14

Alković protiv Crne Gore

br. 66895/10

presuda od 5. decembra 2017. godine

i. Analiza presude

Evropski sud je u presudi *Alković* utvrdio povredu prava na poštovanje privatnog i porodičnog života (povreda člana 8 Konvencije), zbog propusta države da na pravilan način sprovede mehanizme zaštite, zbog čega je istovremeno došlo i do povrede člana 14 Konvencije (zabranu diskriminacije). Kroz ovu presudu je ukazano na pozitivne obaveze države u zaštiti od diskriminacije – efikasnost istrage kod zaštite pojedinca od rasističkih stavova i nasilnih postupaka.

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke, Rom, muslimanske vjeroispovjesti, u periodu maj–septembar 2009. godine, učestvovao je u tri incidenta, koja su uključivala i njegove susjede. Zbog napada u kojima su mu oštećena kola i stan, ugradio je kamere. Podnio je krivičnu prijavu zbog izazivanja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, razora i netrpeljivosti. Priložio je i video-materijal

180 Oddný Mjöll Arnardóttir: *Non-discrimination Under Article 14 ECHR*.

zabilježen kamerama koje je sâm postavio. Tužilaštvo je odbacilo prijavu, jer je našlo da nema elemenata bilo kog krivičnog djela učinjenog iz mržnje, kao ni drugog krivičnog djela koje se goni po službenoj dužnosti.

U decembru 2009. godine, podnio je zahtjev za sprovođenje istrage Višem sudu u Podgorici, pri čemu je priložio relevantni video-materijal i predložio saslušanje svojih susjeda. U martu 2010. godine, Viši sud je odbio zahtjev za sprovođenje istrage zbog nedostatka dokaza. Navedeno je da je podneseni video-materijal neprihvatljiv, jer je pribavljen bez prethodnog naloga suda, a drugi dokazi u vezi sa incidentom iz septembra 2009. godine nijesu predloženi, niti je Alković tada zvao policiju da izađe na lice mjesta i prikupi materijal nepohodan za dalju analizu. Apelacioni sud je odbio žalbu Alkovića, prihvatajući razloge Višeg suda.

Takođe, Ustavni sud je odbio ustavnu žalbu u kojoj je Alković istakao da je, zbog propusta državnih organa, morao da se iseli iz stana, čime je povrijeđeno njegovo pravo na privatan život, djelotvorno pravno sredstvo i zabranu diskriminacije.

U aprilu 2016. godine, vezano za incident iz septembra 2009. godine, policija je obavijestila Državno tužilaštvo da je, u skladu sa svojim nadležnostima, postupila po krivičnoj prijavi Alkovića i da je tome posvetila značajno vrijeme, te da policija nije našla dokaze koji nesumnjivo ukazuju na počinioca ovog krivičnog djela.

(b) Relevantni principi

Koncept privatnog života, u smislu člana 8 Konvencije, uključuje fizički i psihološki integritet, kao i etnički identitet pojedinca.

Iako je suštinski cilj člana 8 da zaštiti pojedince od arbitrarnog miješanja javnih vlasti, mogu postojati i pozitivne obaveze inherentne efikasnom poštovanju privatnog života, koje mogu uključivati usvajanje mjera u sferi odnosa između pojedinaca. U tom cilju, države moraju da održavaju i primjenjuju u praksi adekvatan pravni okvir koji pruža zaštitu od nasilnih postupaka privatnih lica. Štaviše, pozitivne obaveze države na osnovu člana 8 da osiguraju zaštitu fizičkog integriteta pojedinca takođe se mogu proširiti na pitanje koje se odnosi na efikasnost krivične istrage. Da bi se istraga smatrala „efikasnom”, treba u suštini da omogući da se dođe do utvrđivanja činjenica predmeta i do identifikovanja i kažnjavanja odgovornih.

Dio odgovornosti vlasti, na osnovu člana 14, skupa sa članovima 2, 3 ili 8, jeste da istraži postojanje moguće veze između rasističkih stavova i nasilnih postupaka. Prema tome, gdje se pojavi bilo kakav dokaz o verbalnom zlostavljanju na rasnoj osnovi, on mora biti provjeren i, ukoliko se potvrdi, treba se sprovesti detaljna istraga svih činjenica kako bi se otkrili svi mogući rasistički motivi za nasilje. Kao što je dobro poznato, u praksi je često jako teško dokazati rasističke motive. Obaveza tužene države da istraži moguće rasističke elemente u nasilnim postupcima jeste, ipak, obaveza koja se tiče upotrijebljenih sredstava više nego konkretnih postignutih rezultata. Organi vlasti moraju da urade ono što je razumno u tim okolnostima da sakupe i obezbijede dokaze, da iskoriste sva praktična sredstva za otkrivanje istine i da donesu potpuno obrazloženu, nepristrasnu i objektivnu odluku, bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na zlostavljanje na rasnoj osnovi.

(c) Ocjena Suda

U ovim konkretnim okolnostima, Sud je utvrdio da gore navedeni tok događaja sam po sebi nije mogao da dovede do utvrđivanja činjenica predmeta i nije predstavljao dovoljan odgovor na situaciju na koju je uložena prijava. Ukupan rezultat ovih nedostataka u istrazi bio je da su pucnjava i prijetnja od 22. septembra 2009. godine ostali praktično bez pravnih posljedica i da podnosiocu predstavke nije pružena potrebna zaštita njegovih prava na psihološki integritet. On nije mogao imati koristi od implementacije pravnog okvira kojim se pruža efikasna zaštita. Ovo, tim prije, iz razloga što je podnosilac predstavke Rom i musliman, i da nije bio jedan, izolovani incident protiv njega, već više njih, i u smislu prirode ovih drugih incidenata. Sud je svjestan stalnih konfliktnih odnosa između podnosioca predstavke i njegovih komšija, kao i njegovog doprinosa tim konfliktima. Ipak, Sud ne smatra da ovi faktori opravdavaju nedovoljan odgovor u odnosu na prijave podnosioca predstavke u vezi sa pucnjavom i prijetnjama.

U smislu gore navedenog, Sud je smatrao da je način na koji su sprovedeni mehanizmi krivičnog prava u konkretnom predmetu od strane pravosudnih organa bio manjkav do mjere koja predstavlja povredu obaveza tužene države na osnovu člana 8 Konvencije.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 5. septembra 2018. godine.¹⁸¹

(b) Individualne mjere

Evropski sud je dodijelio pravično zadovoljenje na ime naknade nematerijalne štete u iznosu od 6.000 eura i 5.000 eura na ime troškova postupka. Navedeni novčani iznos je isplaćen podnosiocu predstavke u roku postavljenom od strane Evropskog suda. Podnosilac predstavke je u skladu sa članom 428a Zakona o parničnom postupku imao mogućnost podnošenja zahtjeva za ponavljanje postupka, što nije iskoristio. Imajući u vidu nalaženje Evropskog suda u navedenoj presudi, Zastupnik se obratio nadležnom tužiocu u vezi sa ponovnim pokretanjem postupka. On je, takođe, dostavio obavještenje da je nakon uvida u spise predmeta utvrdio da ne postoji zakonska mogućnost preduzimanja istražnih radnji zbog nastupanja apsolutne zastarjelosti krivičnog gonjenja. Vlada Crne Gore je izjavila žaljenje zbog događaja od 26. maja 2009. godine i 22 septembra 2009. godine i zastare ponovnog pokretanja krivičnog postupka u tom smislu.

(c) Generalne mjere

S obzirom na to da je presudom *Alković* utvrđen propust nadležnih organa da adekvatno iskoriste mehanizme zaštite, kao i da je riječ o incidentu koji ima veze sa etničkom i vjerskom pripadnošću podnosioca predstavke, polazeći od dostupnih statističkih podataka, Vlada je istakla da je riječ o izolovanom incidentu. Naime, u toku 2014. godine nadležno državno tužilaštvo je podnijelo dvije krivične prijave zbog krivičnih djela koja se odnose na podsticanje nasilja ili mržnje prema grupi ili članu grupe na osnovu njihove rase, boje kože, vjeroispovijesti, porijekla ili nacionalnosti. Oba postupka su okončana i optuženi su oglašeni krivima. U 2015.

¹⁸¹ [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2018\)838E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2018)838E).

godine, državno tužilaštvo je pokrenulo 16 krivičnih postupaka zbog krivičnog djela iz ovog domena. Ishod ovih 16 istraga je sledeći: osam optužbi je odbačeno, optuženi su oglašeni krivim u tri slučaja, a šest predmeta se nalazi u fazi istrage.

U vezi sa navedenim, kada je u pitanju sprovođenje generalnih mjera, a u cilju preventivnog djelovanja, održan je veliki broj seminara i treninga za nosioce pravosudne funkcije tokom 2017. i 2018. godine, gdje je ukazivano na stanovišta Evropskog suda utvrđena u predmetnoj presudi. U cilju ispunjavanja generalnih mjera, presuda je prevedena, objavljena i prosljeđena svim organima koji su bili učesnici u postupcima pred domaćim pravosudnim institucijama, što će prema mišljenju Vlade biti dovoljno da se spriječe slične povrede.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 17. oktobra 2018. godine na 1327. sastanku zamjenika ministara donio CM/ResDH(2018)384, kojom je predmet zatvoren.¹⁸²

2. Uticaj na sudsku praksu:

Kako je u pitanju presuda koja je novijeg datuma, nije bilo prostora da ostvari značajniji uticaj na sudsku praksu. Ipak, preporučuje se da nadležni organi prilikom istraživanja nasilnih postupaka istraže i moguće rasističke elemente. Potrebno je da se sakupe i obezbijede dokazi, iskoriste sva praktična sredstva za otkrivanje istine i da se donese potpuno obrazložena, nepristrasna i objektivna odluka, bez izostavljanja sumnjivih činjenica koje mogu ukazivati na zlostavljanje na rasnoj osnovi.

Prilikom vođenja istrage gdje se kao oštećeni pojavljuju pripadnici etničke ili vjerske manjine, posebno se mora obratiti pažnja da li su motivi napada upravo etničke i/ili vjerske prirode. S tim u vezi, od naročitog je značaja odredba čl. 42a st. 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, kojom je propisano da ako je krivično djelo učinjeno iz mržnje prema drugom licu zbog nacionalne ili etničke pripadnosti, pripadnosti rasi ili vjeroispovijesti ili zbog odsustva te pripadnosti, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost sud cijeni kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela.

182 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-187386>.

IX. Član 1 Protokola br. 1 – Zaštita imovine

Član 1 Protokol br. 1

Zaštita imovine

Svako fizičko i pravno lice ima pravo na neometano uživanje svoje imovine. Niko ne može biti lišen svoje imovine, osim u javnom interesu i pod uslovima predviđenim zakonom i opštim načelima međunarodnog prava.

Prethodne odredbe, međutim, ni na koji način ne utiču na pravo države da primjenjuje zakone koje smatra potrebnim da bi regulisala korišćenje imovine u skladu s opštim interesima ili da bi obezbijedila naplatu poreza ili drugih dažbina ili kazni.

Član 1 Protokola 1 jemči pravo na mirno uživanje imovine. Imovina je, u smislu ovog člana, autonoman pojam, što znači da nije istovjetan sa tumačenjem uobičajenim u unutrašnjem pravu država ugovornica, već je Sud kroz praksu postepeno definisao pojam *imovine*. Tako, imovina ne obuhvata samo stvari, već i izvjesna prava, kao npr. prava iz intelektualne svojine,¹⁸³ socijalna davanja, ali i tzv. legitimno očekivanje.¹⁸⁴

Međutim, pravo na neometano uživanje imovine nije apsolutno, pa se pod određenim uslovima ono može ograničiti. Kada Sud ispituje ovo zadiranje, fokusira se na tri uslova: dopuštenost njegovog cilja, pravična ravnoteža i proporcionalnost.¹⁸⁵

Evropski sud donio je četiri presude u kojima je utvrdio povredu čl. 1 Protokola br. 1: *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije*, *Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije*, *A. i B. protiv Crne Gore* i *Mijanović protiv Crne Gore*.

1. Presude u pogledu člana 1 Protokola br. 1

Bijelić protiv Crne Gore i Srbije

br. 11890/05

presuda od 28. aprila 2009. godine

i. Analiza presude

Ovo je prva presuda donijeta protiv Crne Gore u kojoj je utvrđena povreda člana 1 Protokola br. 1 Konvencije (zaštita imovine). Evropski sud je utvrdio da država nije ispunila svoju pozi-

183 *Smith Kline and French laboratories protiv Holandije*, br. 12633/87.

184 *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, grupa autora, Službeni glasnik, 2017.

185 *Ibid.*, 71.

tivnu obavezu da upotrijebi sva pravna sredstva koja su joj stajala na raspolaganju kako bi izvršila pravosnažnu sudsku odluku (bez obzira na činjenicu što je ona donesena protiv privatnog lica), kao i da obezbijedi da se pravilno postupi po svim relevantnim postupcima u domaćem pravu, zbog čega je podnositeljicama predstavke povrijeđeno pravo na neometano uživanje svoje imovine, kao i pravo raspolaganja svojom imovinom.

(a) Činjenice

Tri podnositeljke predstavke žalile su se na neizvršenje pravosnažnog rješenja za prinudno iseljenje i na posljedicu tog neizvršenja, tj. nemogućnost da žive u predmetnom stanu.

Prva podnositeljka predstavke, njen suprug i druge dvije podnositeljke predstavke bili su nosioci posebno zaštićenog stanarskog prava na stanu u Podgorici, gdje su živjeli. Prva podnositeljka predstavke i njen suprug razveli su se 1989. godine, nakon čega je ona dobila starateljstvo nad druge dvije podnositeljke predstavke. Na dan 26. januara 1994. godine, prva podnositeljka predstavke dobila je rješenje Osnovnog suda u Podgorici kojim je proglašena jedinim nosiocem posebno zaštićenog stanarskog prava na porodičnom stanu. Uz to, njen bivši muž (tuženi) dobio je nalog da isprazni stan u roku od petnaest dana od datuma kada je odluka postala konačna. Viši sud u Podgorici je u aprilu 1994. godine potvrdio ovo rješenje, čime je ono postalo pravosnažno. S obzirom na to da tuženi nije postupio po sudskom nalogu da napusti stan, dana 31. maja 1994. godine, prva podnositeljka predstavke pokrenula je postupak sudskog izvršenja pred Osnovnim sudom, a nalog za izvršenje izdat je istog datuma. Uslijedio je niz neuspjelih pokušaja iseljenja tuženog iz predmetnog stana. U međuvremenu, prva podnositeljka predstavke je poklonila predmetni stan drugoj i trećoj podnositeljki predstavke, pa je Direkcija za nekretnine avgusta 1999. godine izdala formalnu odluku kojom priznaje drugu i treću podnositeljku predstavke kao nove vlasnike predmetnog stana.

(b) Relevantni principi

U kontekstu člana 1 Protokola br. 1, pozitivne obaveze mogu da znače da država mora da preduzme mjere neophodne kako bi se zaštitilo pravo na imovinu,¹⁸⁶ naročito kada postoji direktna veza između mjera za koje podnosilac može legitimno da očekuje da ih nadležni organi preduzmu i djelotvornog uživanja njegove ili njene imovine.¹⁸⁷

Stoga je dužnost države da upotrijebi sva raspoloživa pravna sredstva koja su joj na raspolaganju kako bi izvršila pravosnažnu sudsku odluku, bez obzira na činjenicu da je ona donijeta protiv privatnog lica, kao i da obezbijedi da se pravilno postupi po svim relevantnim postupcima u domaćem pravu.

(c) Ocjena Suda

Sud je najprije napomenuo da nemogućnost druge i treće podnositeljke predstavke da isele tuženoga iz predmetnog stana predstavlja zadiranje u njihova imovinska prava. Drugo, predmetna presuda postala je pravosnažna do 27. aprila 1994. godine, njeno izvršenje bilo je potvrđeno 31. maja 1994. godine, a Protokol br. 1 stupio je na snagu u odnosu na Crnu Goru

186 *Broniowski protiv Poljske [VV]*, br. 31443/96, stav 143, ECHR 2004-V.

187 *Öneryıldız protiv Turske [VV]*, br. 48939/99, stav 134, ECHR 2004-XII.

3. marta 2004. godine, što znači da je sporno neizvršenje u nadležnosti Suda *ratione temporis* već gotovo pet godina, a prije toga je već proteklo deset godina. I na kraju, ali najznačajnije, sama policija je priznala da oni nijesu u mogućnosti da ispune svoju zakonsku dužnost, što je na kraju prouzrokovalo predmetno kašnjenje u izvršenju.

U svjetlu gore navedenog, Sud je smatrao da nadležni organi Crne Gore nijesu ispunili svoju pozitivnu obavezu u okviru značenja člana 1 Protokola br. 1 da izvrše presudu od 31. maja 1994. godine. Shodno tome, utvrđeno je da je došlo do kršenja navedene odredbe.

Uzevši u obzir svoje nalaze u vezi sa članom 1 Protokola br. 1 i činjenicu da je upravo neizvršenje suština pritužbi podnositeljki predstavke, Sud je smatrao da, iako je pritužba prihvatljiva, nije nužno da se zasebno razmatra meritum pitanja da li je u ovom predmetu takođe došlo do kršenja člana 6 stav 1.¹⁸⁸

Sud primjećuje da je 26. marta 2004. godine druga podnositeljka predstavke, u svoje ime i u ime treće podnositeljke predstavke, ovlastila prvu podnositeljku predstavke da proda predmetni stan. Slijedi da bar od tog vremena podnositeljke predstavke, koje su sada izgleda stanovnice Beograda, sasvim jasno nijesu imale namjeru da se vrate da žive u predmetnom stanu. Tako su one presjekle porodične veze sa imovinom. Shodno tome, Sud je bio smatrao da u vrijeme kada su podnositeljke predstavke svoj predmet predale Sudu, predmetna imovina više nije mogla da se smatra njihovim „domom” u smislu člana 8. Sud je stoga smatrao da pritužbe podnositeljki predstavke u odnosu na Crnu Goru moraju biti odbačene kao nespojive *ratione materiae* sa Konvencijom, po članu 35 stav 3 i stav 4.

Takođe, kako se radi o prvoj presudi protiv Crne Gore, ima i dodatno značenje jer je u njoj ***zauzet stav od kada se Konvencija primjenjuje u odnosu na Crnu Goru.*** Treba smatrati da Crnu Goru obavezuje Konvencija, kao i protokoli uz Konvenciju, od 3. marta 2004. godine, što je datum kada su ti instrumenti stupili na snagu za Državnu zajednicu Srbija i Crna Gora. Sud je zauzeo stav da treba smatrati da su i Konvencija i Protokol br. 1 bili stalno na snazi u odnosu na Crnu Goru od 3. marta 2004. godine, između 3. marta 2004. godine i 5. juna 2006. godine, kao i nakon toga.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 3. juna 2016. godine.¹⁸⁹

(b) Individualne mjere

Evropski sud je dodijelio drugoj i trećoj podnositeljki predstavke zajedno na ime nematerijalne štete iznos od 4.500 eura, uključujući svaki porez koji se na to plaća, kao i 700 eura na ime troškova postupka. Nadležni državni organi su preduzeli sve neophodne mjere u cilju izvršenja rješenja Osnovnog suda u Podgorici od 26. januara 1994. godine, nakon čega je sproveden postupak izvršenja iseljenjem i ispražnjenjem predmetnog stana, tako što je stan predat u državinu prvoj podnositeljki predstavke u roku od tri mjeseca, što je rok koji je bio postavljen od strane Evropskog suda.

188 *Davidescu protiv Rumunije*, br. 2252/02, stav 57, 16. novembar 2006. godine.

189 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2016\)730E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2016)730E).

(c) Generalne mjere

U cilju izvršenja generalnih mjera i preventivnog djelovanja, naša država je sprovela reformu izvršnog postupka, uvela efikasan pravni lijek u vezi sa izvršnim postupkom i izvršila diseminaciju navedene presude. U tom smislu, novi Zakon o izvršenju i obezbjeđenju usvojen je u julu 2011. godine, a do 11. marta 2016. godine postavljeno je 29 javnih izvršitelja od strane Ministarstva pravde Crne Gore. Posebno je ukazano na to da je navedeni Zakon uključio posebne odredbe koje se odnose na izvršenje odluka kojima se određuje iseljenje. U tom smislu, posebno je propisano da će javni izvršitelj početi sa postupkom prinudnog iseljenja nakon isteka roka od osam dana od dana dostavljanja izvršnog naloga. Takođe, u skladu sa tim Zakonom, policija je dužna da pruži svu potrebnu pomoć u izvršnom postupku.

Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu održao je veliki broj radionica u cilju obuke javnih izvršitelja, gdje je, između ostalog, vršena posebna analiza predmetne presude i prakse Evropskog suda u ovoj materiji. Rezultat navedenih sprovedenih mjera ogleda se u smanjenju dužine trajanja izvršnog postupka, posebno kada je u pitanju iseljenje.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 14. septembra 2016. godine na 1264. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2016)224, kojom je predmet zatvoren.¹⁹⁰

Lakićević i drugi protiv Crne Gore i Srbije

br. 27458/06

presuda od 13. decembra 2011. godine

i. Analiza presude

Evropski sud je u ovom predmetu utvrdio povredu prava na zaštitu imovine, jer su prava podnosilaca predstavke na penziju predstavljala imovinu u okviru značenja člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. U ovoj presudi je navedeno da su, kao fizička lica, podnosioci predstavke bili prisiljeni da podnesu pretjerano veliki i nesrazmjern teret, zbog čega je utvrđeno da je obustava isplate penzija podnosiocima predstavki od strane Penzijskog fonda jasno predstavljala zadiranje u mirno uživanje njihove imovine.

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke – penzionisani vlasnici advokatskih kancelarija – žalili su se jer su im penzije ukinute u između 2004. i 2005. godine, zato što su ponovo otvorili svoje advokatske kancelarije i nastavili da rade nepuno radno vrijeme.

190 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-167237>.

(b) Relevantni principi

Prema praksi Suda, domaće vlasti, zbog neposrednog poznavanja svoga društva i njegovih potreba, u principu su u boljem položaju od međunarodnih sudija da odluče o tome što je „u javnom interesu”. Međutim, sve ovakve mjere moraju se sprovoditi na način u kome nema diskriminacije i uz ispunjavanje uslova srazmjernosti. Zbog toga polje slobodne procjene koje je na raspolaganju zakonodavnom organu u implementiranju takvih politika treba da bude široko, a njegov sud o tome što je „u javnom interesu” treba da se poštuje ukoliko taj sud nije očigledno bez razumnih osnova.¹⁹¹

Svako zadiranje mora da bude u razumnoj mjeri srazmjerno cilju koji se želi postići. Drugim riječima, mora se postići „fer ravnoteža” između zahtjeva da se u obzir uzme opšti interes zajednice i uslova da se zaštite osnovna prava pojedinca. Takva ravnoteža ne postoji ako dotično lice ili lica moraju, pojedinačno gledano, da podnesu preveliki teret.

Iako se ne smije previdjeti da član 1 Protokola br. 1 ne ograničava slobodu države da izabere vrstu ili iznos davanja koje pruža u okviru šeme socijalnog osiguranja, važno je i da se potvrdi da li je pravo podnosioca predstavke da dobija davanja iz šeme socijalnog osiguranja o kojoj je riječ bilo prekršeno na način koji dovodi do štete po suštinu penzijskih prava.

(c) Ocjena Suda

Sud je smatrao da su prava podnosilaca predstavke na penziju predstavljala imovinu u okviru značenja čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Štaviše, obustava isplate penzija podnosilaca predstavki od strane Penzijskog fonda jasno je predstavljala zadiranje u mirno uživanje njihove imovine.

Što se tiče uslova „zakonitosti”, Sud je konstatovao da je plaćanje penzija obustavljeno na osnovu člana 112 Penzijskog zakona iz 2003. godine, što, čini se, implicira da je to bilo u skladu sa zakonom. Ono što je sigurno jeste da tumačenje te odredbe koje su dali domaći sudovi favorizuje takav zaključak.

U tom kontekstu, Sud je smatrao da su, kao fizička lica, podnosioci predstavke bili prisiljeni da podnesu pretjerano veliki i nesrazmjeran teret. Čak i ako se uzme u obzir široko polje slobodne procjene koje država uživa u oblasti socijalnih zakona, uticaj ove sporne mjere na prava podnosilaca predstavke, čak i ako se pretpostavi njihova zakonitost, ne može da se opravda legitimnim javnim interesom na koji se poziva Vlada. Moglo je biti drugačije da su podnosioci predstavke morali da podnesu razumno i srazmjerno smanjenje, a ne potpunu obustavu svojih prava, ili da im je zakonodavac obezbijedio prelazni period u kome su se mogli prilagoditi na novu šemu. Nadalje, oni su morali da vrate penzije koje su primili od 1. januara 2004. godine, a to se takođe mora uzeti u obzir kao relevantan faktor u odlučivanju o tome da li je postignuta potrebna ravnoteža.

191 *Carson i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV]*, br. 42184/05, stav 61, 16. mart 2010; *Andrejeva protiv Letonije [VV]*, br. 55707/00, stav 83, 18. februar 2009; kao i *Moskal protiv Poljske*, br. 10373/05, stav 61, 15. septembar 2009.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni plan/izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 5. februara 2013. godine.¹⁹²

(b) Individualne mjere

Evropski sud je podnosiocima predstavke dodijelio pravično zadovoljenje u pogledu materijalne i nematerijalne štete u iznosu od 42.679,80 eura, koji je isplaćen u roku od tri mjeseca, kako je to naloženo presudom Evropskog suda.

(c) Generalne mjere

Kada je riječ o generalnim mjerama, isplata penzija u odnosu na sve podnosiocima predstavke nastavljena je u januaru 2009. godine. Član 112 stav 1 Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju,¹⁹³ kojim je bilo propisano da se penzija nekom licu obustavlja ukoliko on nastavi da radi ili osnuje privatnu praksu u periodu u kome ta djelatnost traje, ukinut je odlukom Saveznog ustavnog suda. Shodno tadašnjim izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju, stečene nadoknade ne mogu biti ukinute ili ograničene naknadnim mjerama, posebno na osnovu nastavljanja profesionalnih aktivnosti. U skladu sa izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju donijetog u 2008. godini,¹⁹⁴ promijenila se administrativna praksa nadležnih organa u upravnom postupku u vezi sa penzijskim pravima, posebno Fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje, kao prvostepenog organa, i Ministarstva rada i socijalnog staranja, kao drugostepenog tijela, kao i praksa crnogorskih sudova. Njihove odluke su sada u potpunosti u skladu sa izmjenama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju. Presuda je prevedena, objavljena i distribuirana.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komite ministara je 29. maja 2013. godine na 1171. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2013)91, kojom je predmet zatvoren.¹⁹⁵

192 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2013\)106E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2013)106E).

193 Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni list Crne Gore”, br. 54/03).

194 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službeni list Crne Gore”, br. 79/08, od 23. 12. 2008. godine).

195 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-122064>.

A. i B. protiv Crne Gore

br. 37517/05

presuda od 5. marta 2013. godine

i. Analiza presude

Presuda se odnosi na nezakonito miješanje u imovinu – suprotno domaćem zakonu, zbog administrativne greške, devizna štednja podnosioca predstavke nikada nije bila registrovana i konvertovana u javni dug države (povreda člana 1 Protokola br. 1).

(a) Činjenice

Podnosioci predstavke su istakli povredu člana 1 Protokola br. 1 zbog kontinuiranog neizvršenja pravosnažne presude u parnici za vraćanje stare devizne štednje koju je položila njihova pok. majka i koju su oni naslijedili. Pored toga, žalili su se i na to što Podgorička banka i/ili Centralna banka Crne Gore nijesu dotičnu štednju registrovale i na taj način je nijesu konvertovale u javni dug tužene države u skladu sa relevantnim domaćim zakonodavstvom. Naime, nakon finansijske krize u bivšoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji, kao i nakon pada bankarskog sistema koji je uslijedio tokom devedesetih, 1998. godine, 2002. i 2003. godine, Savezna Republika Jugoslavija, kao i sama Crna Gora, donijele su konkretne zakone kojima se prihvata konverzija u javni dug deviznih depozita u određenim bankama, uključujući i Podgoričku banku. Taj zakon¹⁹⁶ odredio je rok (2017) i iznose, uključujući i kamate, koji treba da se vrate bivšim klijentima banke.

(b) Relevantni principi

Sud je podsjetio da devizna štednja predstavlja imovinu u smislu člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju.¹⁹⁷ Sud je takođe ponovio da zadiranje javnih vlasti u mirno uživanje imovine treba da bude zakonito¹⁹⁸ i da ima legitiman cilj „u javnom interesu”. Prema utvrđenoj sudskoj praksi Suda, izraz „u skladu sa zakonom” iziskuje da sporna mjera treba da ima neki osnov u domaćem pravu, a takođe se odnosi i na kvalitet predmetnog zakona, jer propisuje da ta mjera treba da bude dostupna dotičnom licu i da njeni efekti budu predvidivi.

(c) Ocjena Suda

Sud navodi da devizna štednja koju je položila pokojna majka podnosioca predstavke predstavlja imovinu, a tu imovinu naslijedili su podnosioci predstavke prema odluci Osnovnog suda od 5. maja 2007. godine. Pošto je relevantno domaće zakonodavstvo jasno predvidjelo da država preuzima ovu štednju kao javni dug i da će je postepeno isplaćivati do 2017. godine, Sud je smatrao da su majka podnosioca predstavke i kasnije sami podnosioci predstavke imali legitimna očekivanja da će dobiti natrag predmetnu štednju.

196 Zakon o regulisanju obaveza i potraživanja po osnovu ino duga i devizne štednje građana („Službeni list Crne Gore”, br. 55/03 i 11/04).

197 *Kovačić i drugi protiv Slovenije* (odl.), br. 44574–98 et al., 9. oktobar 2003. godine, te *Trajkovski protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije* (odl.), br. 53320/99, ECHR 2002 IV.

198 *Bivši kralj Grčke i drugi protiv Grčke (VV)*, br. 25701/94, stav 79, ECHR 2000–XII.

S obzirom na navedeno, Sud je smatrao da je bilo očiglednog zadiranja tužene države u imovinu podnosilaca predstavke i njihovo legitimno očekivanje da postepeno povrate predmetnu štednju, a to je zadiranje jasno bilo suprotno zakonu. Ovaj zaključak čini nepotrebnim da Sud potvrdi da li je postignuta prava ravnoteža između opšteg interesa zajednice, s jedne strane, i potrebe da se zaštite temeljna prava pojedinca, sa druge strane.

Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju zbog propusta da se registruje predmetna štednja i da se ona konvertuje u javni dug tužene države.

ii. Postupak izvršenja presude

(a) Akcioni izvještaj

Vlada je Komitetu ministara podnijela Akcioni izvještaj od 27. januara 2014. godine.¹⁹⁹

(b) Individualne mjere

Evropski sud je podnosiocima predstavke dodijelio pravično zadovoljenje u pogledu materijalne i nematerijalne štete. Vlada je po osnovu materijalne štete, sa kamatom, isplatila podnosiocima predstavke ukupan iznos od 106.217 eura, po osnovu nematerijalne štete ukupan iznos od 3.000 eura, a za troškove postupka ukupan iznos od 6.500 eura. Takođe, preduzete su sve odgovarajuće mjere kako bi se osiguralo da nadležni organi primjenjuju relevantno zakonodavstvo u odnosu na podnosiocima predstavke i na taj način obezbijede plaćanje svih budućih rata pod istim uslovima i na isti način kao što se vrši prema svim korisnicima u smislu predmetnih zakona. Ministarstvo finansija je postupilo u skladu sa presudama Osnovnog suda u Podgorici i utvrdilo iznos devizne štednje podnosilaca predstavke sa odgovarajućom kamatom. Podnosioci predstavke su iskoristili pravo na isplatu 9. septembra 2013. godine, kada je banka (Societe Generale Banka Montenegro AD) platila rente do 2013. godine i izdala sertifikat kojim potvrđuje konverziju devizne štednje u crnogorske obveznice. Kopija sertifikata je podnijeta Centralnoj depozitarnoj agenciji (CDA), koja je prenijela obveznice sa računa države Crne Gore na račun pojedinačnih vrijednosnih papira lica imenovanih u sertifikatu. Tako su podnosioci predstavke dovedeni u jednak pravni status sa ostalim vlasnicima stare devizne štednje čija su potraživanja pretvorena u javni dug.

(c) Generalne mjere

Povreda člana 1 Protokola br. 1 u ovom predmetu nastala je usljed administrativne greške, tj. nedostatka preciznosti i predvidljivosti domaćeg zakonodavstva o tome ko je odgovoran za prenos stare devizne štednje u javni dug (Centralna banka ili banka dužnika), s obzirom na kontradiktornost relevantnog domaćeg zakonodavstva (vidjeti stav 70 presude *A. i B.*). U cilju sprečavanja sličnog postupka pred Evropskim sudom, guverner Centralne banke Crne Gore je, u okviru svoje nadležnosti, obavijestio sve banke i finansijske institucije u Crnoj Gori cirkularnim pismom o ovoj presudi i dao im uputstva o budućem postupanju u sličnim situacijama, kako bi se spriječilo kršenje ljudskih prava. Guverner je tražio da sve banke i finansijske institucije u Crnoj Gori, prije odlučivanja o mogućim zahtjevima građana za plaćanje stare devizne štednje, obavijeste Centralnu banku o meritumu slučaja, tako da Centralna banka

199 [http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD\(2014\)162E](http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=DH-DD(2014)162E).

može preventivno reagovati. Presuda je prevedena, objavljena u „Službenom listu Crne Gore” i dostavljena odgovarajućim državnim institucijama.

(d) Rezolucija Komiteta ministara

Komitet ministara je 11. juna 2015. godine na 1230. sastanku zamjenika ministara donio Rezoluciju CM/ResDH(2015)90, kojom je predmet zatvoren.²⁰⁰

Mijanović protiv Crne Gore

br. 19580/06

presuda od 17. septembra 2013. godine

i. Analiza presude

Presuda se odnosi na povredu prava na pravično suđenje zbog neizvršavanja odluke donijete u korist podnosioca predstavke protiv državnog preduzeća (član 6 stav 1 Konvencije) i povredu prava na mirno uživanje imovine (član 1 Protokola br. 1).

(a) Činjenice

Podnosilac predstavke se žalio na neizvršenje presude koja je donijeta 2003. godine u njegovu korist²⁰¹ i na povredu njegovih imovinskih prava koja je time počinjena.

(b) Relevantni principi

Sud je ponovio da to što država nije izvršila pravosnažnu presudu koja je donijeta u korist oca podnositeljke predstavke i koju je kasnije naslijedila podnositeljka predstavke predstavlja zadiranje u pravo podnositeljke predstavke na mirno uživanje imovine, predviđeno u prvoj rečenici prvog stava člana 1 Protokola br. 1.²⁰²

(c) Ocjena Suda

Sud je smatrao da navedeno zadiranje države u ovom predmetu nije bilo opravdano. Stoga je utvrđeno da je došlo do zasebne povrede člana 1 Protokola br. 1.

2. Uticaj na sudsku praksu

Vrhovni sud Crne Gore se pozivao na presudu *Bijelić protiv Crne Gore i Srbije* u predmetima *Tpz. 13/15* i *Tpz. 20/15*, navodeći da: „Period sudskog postupka koji treba imati u vidu pri ocjeni da li je došlo do povrede prava na suđenje u razumnom roku počeo je 3. 3. 2004. godine, kada je Konvencija stupila na snagu za Crnu Goru (presuda *Bijelić protiv Crne Gore* –

200 <http://hudoc.exec.coe.int/eng?i=001-155682>.

201 Sud je utvrdio i povredu člana 6 Konvencije – vidjeti dio Analize za taj član – u pogledu relevantnih principa kao i postupka izvršenja presude.

202 *Burdov protiv Rusije*, br. 59498/00, stav 40, ECHR 2002-III.

2009. godine) i od kada se na sudske postupke primjenjuje Zakon o zaštiti prava na sudjenje u razumnom roku.”

Takođe, Vrhovni sud Crne Gore se u odluci u predmetu *Tpž. br. 10/16* pozvao na presude Evropskog suda protiv Crne Gore i država regiona i u obrazloženju presude naveo: „Prema praksi Evropskog suda, izvršenje sudskih odluka smatra se sastavnim dijelom suđenja, a neizvršenje presuda u razumnom roku posebno se kvalifikuje kao povreda „prava na sud” iz čl. 6 st. 1 Konvencije (presuda *Jankulovska protiv Makedonije*, 2007. godine). Neizvršenje presude često dovodi ne samo do povrede prava na suđenje u razumnom roku, već i do povrede nekih materijalnih prava, najprije prava na mirno uživanje imovine iz čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju (presuda *Kačapor protiv Srbije* – 2008. godine, i *Mijanović protiv Crne Gore* – 2013. godine), s obzirom da se po shvatanju Evropskog suda potraživanje koje je utvrđeno pravosnažnom presudom smatra imovinom u smislu pomenutog Protokola i postoji legitimno očekivanje da ono bude efikasno ostvareno u izvršnom postupku.”

Osnovni sud u Nikšiću je, rješavajući spor u predmetu *P. br. 1754/15* u presudi naveo: „Uviđom u presudu Evropskog suda, u predmetu *Lakićević i ostali*, protiv Države Crne Gore od 13. 12. 2011. godine /predstavke broj 27458/06; 37205/06; 37207/06 i 33604/07/, utvrđeno je da je primjenom čl. 112 st. 1 Zakona o PIO iz 2003. godine povrijeđen čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Naime, navedeni sud je smatrao da je obustavljanje penzije podnosiocima predstavki zbog naknadnog obavljanja djelatnosti, primjenom citiranog člana Zakona o PIO, koji je u to vrijeme bio u primjeni, u suprotnosti sa pravom na nesmetano uživanje imovine ili u tom slučaju stečenog prava na penziju, koji je garantovan čl. 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju. Kako je u tom predmetu odluka donijeta na osnovu istog činjeničnog i pravnog osnova kao u ovoj pravnoj stvari, to ovaj sud smatra da se na osnovu čl. 9 Ustava CG, navedena presuda Evropskog suda neposredno primjenjuje i ista ima prioritet u odnosu na domaće pravne propise.”

III

Značaj Analize, zaključci i preporuke

I. Značaj Analize

Presude koje je Evropski sud donio u odnosu na Crnu Goru predstavljaju izvor prava u nacionalnom pravnom poretku, u skladu sa članom 9 Ustava Crne Gore.

Evropski sud je prvu presudu protiv Crne Gore donio 2009. godine. Od tada do kraja 2017. godine donio je ukupno 36²⁰³ presuda. Iako ovaj broj nije veliki, javila se potreba za njihovim detaljnim sagledavanjem u cilju analize rada nacionalnih vlasti, uočavanja postupanja koja su dovela do kršenja prava zagarantovanih Konvencijom, ali i uočavanja eventualnih sistemskih problema, kako u toku samog sudskog postupka, tako i u postupku izvršenja presuda Evropskog suda. Stoga je posebno ohrabrujuća činjenica da rezultati analize nijesu ukazali na postojanje ovakvih problema.

Analizom se po prvi put pruža sveobuhvatan pregled prakse Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, sa sažetim navođenjem činjenica predmeta, relevantnih principa koje je Evropski sud razvio u svojoj praksi, te navođenjem ocjene Suda u pogledu povreda prava u svakom pojedinačnom predmetu. Posebna vrijednost ove Analize je prikaz postupka izvršenja presuda Evropskog suda, koji nacionalnim sudovima često ostaju „nevidljivi”, a kroz koje se saznaje o odnosu države prema ovom Sudu, svojim građanima, ali se, ujedno, sudovi podsjećaju da se postupak ne završava donošenjem presude nacionalnog, ali ni međunarodnog suda.

Značaj ove Analize je i u prikazu jednog broja konkretnih presuda crnogorskih sudova u kojima se prepoznaje i naglašava uticaj presuda Evropskog suda na sudsku praksu. Kada je u pitanju crnogorsko zakonodavstvo, presude Evropskog suda su posredno ili neposredno dovele do izmjena Zakona o parničnom postupku i Zakonika o krivičnom postupku, sa ciljem jačanja efikasnosti ovih postupaka. Takođe, reforme izvršnog i upravnog postupka direktna su posljedica presuda Evropskog suda u kojima je prepoznat problem neizvršavanja pravosnažnih odluka, odnosno problem tzv. „ping-pong” efekta u upravnim postupcima. U cilju zaštite prava na suđenje u razumnom roku, donijet je i novi zakon – Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, koji je uveo djelotvorna pravna sredstva zaštite na nacionalnom nivou. U konačnom, mora se naglasiti i donošenje novog Zakona o Ustavnom sudu Crne Gore iz 2015. godine, na osnovu kojeg je od strane Evropskog suda ustavna žalba prepoznata kao djelotvorno pravno sredstvo koje se mora iskoristiti prije obraćanja tom Sudu.

Prethodno nam pokazuje da se presude Evropskog suda donijete u odnosu na Crnu Goru ne smiju posmatrati kao negativan pokazatelj postojanja kršenja ljudskih prava i sloboda u našoj državi, već kao doprinos unaprjeđenju zaštite fundamentalnih prava u skladu sa praksom raz-

203 Vidjeti fusnotu br. 7.

vijenih demokratskih društava. Svaka takva presuda je pouka, ali i opomena za sve državne organe da su dužni da budu upoznati sa standardima Konvencije koje definiše Evropski sud.

Ako se ima u vidu da je u postupcima pred Evropskim sudom po osnovu presuda, prijateljskih poravnanja i jednostranih deklaracija do 31. 12. 2017. godine Crna Gora isplatila podnosiocima predstavki ukupan iznos od 1.148.763,33 eura, jasno je da postoji obaveza najviših državnih instanci da se preduzmu sve moguće mjere kako bi se buduće povrede svele na minimum.

U konačnom, još jedan od ciljeva ove Analize jeste da se svi građani upoznaju sa postupkom izvršenja, kako bi znali na koji način se pred Evropskim sudom štite njihova prava i šta mogu da očekuju nakon donošenja presude tog Suda. Savršeni sistemi ne postoje, pa samim tim je realno očekivati da Evropski sud i u budućnosti može donijeti presudu protiv Crne Gore i utvrditi povredu nekog prava iz Konvencije. Ipak, ono što se može garantovati, a što proizlazi iz prethodne analize, jeste da će nakon bilo koje utvrđene povrede svi relevantni faktori – počev od Kancelarije zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom, preko Ministarstva pravde Vlade Crne Gore do Vrhovnog suda Crne Gore – preduzeti sve moguće mjere da se posljedice takvih povreda saniraju i da se preduzmu svi koraci kako bi se slične povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda spriječile u budućnosti.

II. Zaključci

Sljedeći zaključci su proizašli iz Analize:

1. U ukupno 36 presuda koje je Evropski sud donio u odnosu na Crnu Goru utvrđene su sljedeće povrede: u jednom predmetu utvrđena je povreda člana 2 Konvencije; u tri predmeta utvrđena povreda člana 3 Konvencije; u dva predmeta utvrđena je povreda člana 5 Konvencije; u 22 predmeta utvrđena je povreda člana 6 Konvencije; u tri predmeta utvrđena je povreda člana 8 Konvencije; u dva predmeta utvrđena je povreda člana 10 Konvencije; u tri predmeta utvrđena je povreda člana 1 Protokola br. 1 uz Konvenciju; u četiri predmeta utvrđena je povreda člana 13 Konvencije (u vezi sa članom 6 Konvencije); u jednom predmetu utvrđena je povreda člana 14 Konvencije (u vezi sa članom 8 Konvencije).
2. Analizom presuda donijetih u odnosu na Crnu Goru uočeno je da se u strukturi povreda konvencijskih prava najviše njih odnosi na povrede utvrđene po članu 6 Konvencije – 22, od čega je u 12 presuda utvrđena povreda prava na suđenje u razumnom roku, kao posebnog aspekta člana 6.
3. Polazeći od činjenice da je od 36 presuda koje su obuhvaćene Analizom nakon postupka izvršenja uspješno zatvoreno 35 predmeta, konstatuje se da je u pogledu izvršenja presuda Evropskog suda Crna Gora visokorangirana, što je prepoznato i od strane Komiteta ministara Savjeta Evrope.

4. Crna Gora nema sistemski problem kršenja člana 3, koji propisuje apsolutnu zabranu torture. Međutim, Evropski sud je u dvije presude donijete u odnosu na Crnu Goru podsjetio na relevantni princip o obavezi države da sprovodi istragu, koja nije obaveza rezultata, već sredstava. U tom pravcu, stav Evropskog suda je da ne mora svaka istraga da bude nužno uspješna niti da dođe do zaključka koji se poklapa sa prikazom događaja koji je dao tužilac, već da istraga mora biti detaljna, brza i nezavisna.
5. U skladu sa članom 3 Konvencije, na državi je i pozitivna obaveza da obezbijedi da zatvorenici budu pritvoreni u uslovima koji su u skladu sa poštovanjem ljudskog dostojanstva, da ih način i metod izvršenja mjere ne podvrgavaju bolu i teškoćama intenziteta koji premašuje neizbježan nivo patnje koji je svojstven lišenju slobode i da, s obzirom na praktične zahtjeve zatvaranja, njihovo zdravlje i dobrobit budu adekvatno obezbijeđeni.
6. Primjena standarda u oblasti zaštite prava na suđenje u razumnom roku vidljiva je u brojnim odlukama Vrhovnog suda Crne Gore u predmetima po tužbi za pravično zadovoljenje („Tpz.” predmeti).
7. Kršenje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života utvrđeno je u tri presude donijete u odnosu na Crnu Goru, što implicira da crnogorsko pravosuđe nema kontinuiranih propusta u ovoj oblasti.
8. Treba imati u vidu da poštovanje privatnog života može uključivati profesionalne aktivnosti ili aktivnosti koje se vrše u javnom kontekstu, kao i etnički identitet pojedinca.
9. Kada je u pitanju sloboda izražavanja iz člana 10 Konvencije, uočeno je da postoji vidan napredak u primjeni Konvencije na nacionalnom nivou u ovoj oblasti, što je posljedica blagovremenog upoznavanja sudija sa presudama Evropskog suda u odnosu na Crnu Goru, kao i sa drugim relevantnim presudama.
10. Stvaranje konzistentne prakse nameće potrebu da se sudovi pri odlučivanju u predmetima naknade štete, nanijete putem medija, rukovode trodjelnim testom koji je zastupljen u praksi Evropskog suda, a koji zahtijeva odgovor na sljedeća pitanja: 1) Da li je bilo miješanja u slobodu izražavanja (koje postoji ukoliko je dosuđena naknada)?, 2) Da li je miješanje propisano zakonom i koji legitimni cilj se štiti? i 3) Da li je miješanje bilo neophodno u demokratskom društvu i da li je proporcionalno legitimnom cilju?
11. Prema mišljenju Evropskog suda, da bio djelotvoran, pravni lijek mora biti podoban da djeluje preventivno, kao i da nadoknadi štetu ako je do odugovlačenja već došlo. Evropski sud je u presudama *Vukelić protiv Crne Gore* i *Vučeljić protiv Crne Gore* priznao djelotvornost pravnih sredstava koje obezbjeđuje Zakon o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku, što je rezultat ubrzanja sudskih postupaka i adekvatnog pristupa pri korišćenju ovih pravnih sredstava. U predmetu *Siništaj i drugi protiv Crne Gore*, Evropski sud je ustanovio da se ustavna žalba u Crnoj Gori može u principu smatrati djelotvornim pravnim lijekom od 2015. godine.

III. Preporuke

Sljedeće preporuke su proizašle iz Analize:

1. Pored nacionalnih propisa, potrebno je primjenjivati i Konvenciju. U tom pravcu, ohrabruju se sudovi i drugi državni organi na primjenu standarda Evropskog suda koji su iznijeti u presudama u odnosu na Crnu Goru, jer su one izvor prava shodno članu 9 Ustava. Takođe se preporučuje sudovima i drugim državnim organima da primjenjuju autoritativne stavove Evropskog suda i iz presuda donijetih u predmetima protiv drugih država u cilju adekvatne zaštite i sprječavanja povreda ljudskih prava i osnovnih sloboda.
2. Prilikom pozivanja na standarde Konvencije, potrebno je pridržavati se pravila izraženih u Uputstvu o formi pozivanja na presude Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu.²⁰⁴
3. Imajući u vidu razvoj prakse Evropskog suda, preporučuje se kontinuirano stručno usavršavanje sudija i tužilaca, kao i nastavak dijaloga sa ekspertima iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
4. U predlogu za određivanje ili produženje pritvora mora jasno da se naglasi postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo uz navođenje najbitnijih činjenica i okolnosti vezanih za krivično-pravni događaj i podataka i dokaza iz kojih se izvodi zaključak o postojanju osnovane sumnje, kao i relevantni razlozi za pritvorske osnove na osnovu kojih se predlaže određivanje ili produženje pritvora.
5. U rješenju o određivanju ili produženju pritvora sud mora jasno da naglasi postojanje osnovane sumnje da je okrivljeni izvršio krivično djelo i izbjegne izraze koji impliciraju izvjesnost da je okrivljeni izvršilac krivičnog djela, kao i da navede relevantne i dovoljne razloge za pritvorske osnove na kojima je zasnovao rješenje o pritvoru i za ocjenu principa subsidijarnosti i proporcionalnosti.²⁰⁵
6. Sud je dužan da se dosljedno pridržava rokova za kontrolu pritvora iz člana 179 stav 2 i iz člana 198 stav 1 Zakonika o krivičnom postupku, jer prekoračenje navedenih rokova ima za posljedicu povredu prava na slobodu i sigurnost ličnosti.²⁰⁶
7. Potrebno je vršiti nadzor nad izvršenjem pritvora, u skladu sa članom 185 Zakonika o krivičnom postupku, a s tim u vezi, zakonodavac bi mogao da razmotri pitanje uvođenja djelotvornog pravnog sredstva dostupnog pritvorenom licu.
8. U cilju smanjenja broja predavki pred Evropskim sudom zbog moguće povrede člana 6 Konvencije, potrebno je uložiti dodatne napore na unaprjeđenju efikasnosti sudskih postupaka, a naročito na unaprjeđenju efikasnosti upravnog postupka i upravnog spora, sa naglašenom potrebom primjene meritornog odlučivanja u ovim postupcima.

204 <http://sudovi.me/vrhs/evropski-sud-esljp/uputstvo-sudijama-u-crnoj-gori/>.

205 Vidjeti Pravni stav Vrhovnog suda, Su. V. br. 6/17.

206 Vidjeti Pravni stav Vrhovnog suda, Su. V. br. 7/17.

9. Preporučuje se da Uprava za kadrove, prilikom sprovođenja obuka, posebnu pažnju posveti kontinuiranoj edukaciji ovlašćenih službenih lica koja vode upravni postupak i donose upravni akt, na temu prava na suđenje u razumnom roku.
10. Preporučuje se predsjednicima sudova da se, prilikom razmatranja kontrolnih zahtjeva, a u cilju ubrzanja sudskih postupaka, rukovode stavovima i kriterijumima Evropskog suda.
11. Kada su tužbeni zahtjevi usmjereni na ograničenje prava predviđenih odredbama članova 8, 9, 10 i 11 Konvencije, neophodno je sprovesti gore navedeni trodjelni test, koji je zastupljen u praksi Evropskog suda. U cilju sprječavanja povreda prava na porodični život, odluke o vršenju roditeljskog prava moraju se blagovremeno izvršavati, budući da se adekvatnost neke mjere u odnosima roditelja i djece cijeni po brzini njene realizacije.
12. Uvođenje video-nadzora ne smije prekršiti pravo na privatnost, zbog čega mora biti zasnovano na poštovanju zakonskih uslova.
13. U cilju poštovanja prava na privatni život, kod problematike koja uključuje elemente etničkog identiteta pojedinca obaveza države je da istraži moguće rasističke elemente u nasilničkim postupcima.
14. Preporučuje se Državnom tužilaštvu Crne Gore da daje ključni doprinos izvršenju presuda koje je Evropski sud donio u odnosu na Crnu Goru, a u kojima je utvrđena povreda članova 2 i 3 (pravo na život i zabrana mučenja), polazeći od stava Komiteta ministara da je potrebno odmah po pravosnažnosti presude u kojoj je utvrđena povreda *ex officio* sprovesti efikasnu istragu i preduzeti sve neophodne korake kako bi se istraga okončala.
15. Imajući u vidu značaj koji izvršenje presuda Evropskog suda ima za podnosioca predstave kojem je povrijeđeno određeno pravo garantovano Konvencijom, kao i za međunarodni ugled države, preporučuje se da državni organi imaju u vidu potrebu efikasne saradnje sa Kancelarijom zastupnika Crne Gore pred Evropskim sudom.

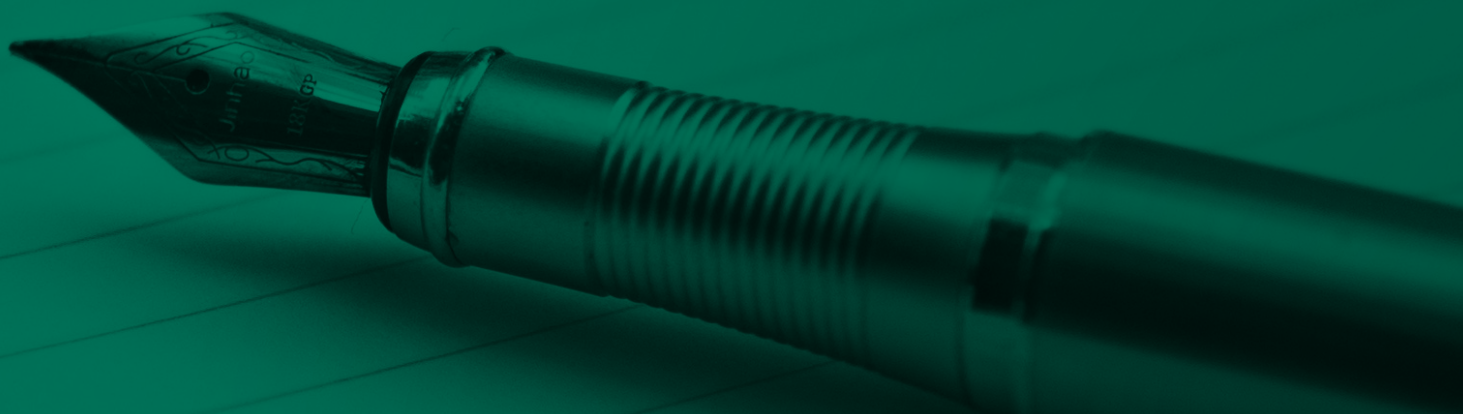

VRHOVNI SUD CRNE GORE

Vlada Crne Gore
KANCELARIJA ZASTUPNIKA CRNE GORE
PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

The AIRE Centre
Advice on Individual Rights in Europe

British Embassy
Podgorica